

■ ELMÉLETILEG

A VÁLLALATOK ÉS A TÁRSADALOM LEHETSÉGES KAPCSOLÓDÁSI PONTJAI
— ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSBEN

(Reisinger Adrienn)

■ KÖZÖSSÉGEK ÉS CIVIL TÁRSADALOM

MI MOTIVÁLJA (ÚJRA) AZ ÖNKÉNTESSEINKET?
— AZ ÖNKÉNTESSEG MOTIVÁCIÓI, AZ ÖNKÉNTES KILÉPÉSÉNEK OKAI
ÉS VISSZACSATLAKOZÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI

(Póto Judit–Sipos Norbert)

A KÖZÖSSÉGI FINANSZÍROZÁS HELYE ÉS SZEREPE A MAI TÁRSADAL-
MAKBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL HAZÁNKA ÉS AZ EGÉSZSÉGÜGYI
KIADÁSOKRA

(Zsarnóczky–Dulházi Fanni–Kopper Bence–
Zsarnóczky Martin–Dávid Lóránt Dénes)

■ OKTATÁS, DIGITALIZÁCIÓ ÉS CIVIL TÁRSADALOM

ROMÁNIA TELJESÍTMÉNYE A DIGITÁLIS TÁRSADALOM VILÁGÁBAN —
HELYZETKÉP

(Demeter Róbert–Krájnik Izabella)

ÁTLÉPÉS A HATÁROKON: AZ AFS DIÁKCSEREPROGRAM MÚLTJA ÉS JÖVŐJE
(Vódlí Zsolt István–Kéri Katalin)

■ FELSZÁLLÓPÁLYA

ALULRÓL (SZ)ÉPÍTKEZÉS: KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS AZ MKKP PÉCSI SZERVEZETÉNÉL
(Szegeci Péter)

CIVIL SZEMLE

Szerkesztőbizottság/Editorial Board

Belia Anna, Harsányi László, Kirschner Péter, Kuti Éva,
Marschall Miklós, Mislivetz Ferenc, Nagy Ádám, Rajcsányi-Molnár Mónika

Szerkesztőség/Editors

Felelős szerkesztő/Executive Editor
Lapigazgató/Managing Editor
Rovatszerkesztők/Editors

Nárai Márta

Németh István

Bögre Zsuzsanna, Csongor Anna (Társadalom és állam/
Society and State; Felszállópálya/Take-off)

Kákai László, Nárai Márta (Elméletileg/Theoretically)

Kóvári Attila, Bacsa-Bán Anetta (Oktatás, digitalizáció és civil
társadalom/Education, Digitalisation and Civil
Society)

Péterfi Ferenc (Közösségek és civil társadalom/Community
and Civil Society)

Sebestény István, Glied Viktor (Világ-nézet/International
Review)

Technikai szerkesztő/Technical Editor

Duma Attila

A lap megjelenését támogatta a Nemzeti Kulturális Alap

Kiadó

CIVIL SZEMLE ALAPÍTVÁNY – DUE Press

www.civilszemle.hu

1137 Budapest, Pozsonyi út 14.

Tel/fax: (+36-1) 221-8099

E-mail: civilszemle@gmail.com

2401 Dunaújváros, Táncsics Mihály utca 1/A

Tel.: (+36-25) 551-100

E-mail: duepress@uniduna.hu

Felelős kiadó: Nizák Péter kuratóriumi elnök – Németh István igazgató

Készült a HTS Art Nyomdában

Felelős vezető: Halász Iván

ISSN 1786-3341

■ **ELMÉLETILEG**

Reisinger Adrienn:

A VÁLLALATOK ÉS A TÁRSADALOM LEHETSÉGES KAPCSOLÓDÁSI PONTJAI
— ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSBEN

5

■ **KÖZÖSSÉGEK ÉS CIVIL TÁRSADALOM**

Pótó Judit–Sipos Norbert:

MI MOTIVÁLJA (ÚJRA) AZ ÖNKÉNTESEINKET? — AZ ÖNKÉNTESÉG MOTIVÁCIÓI, AZ ÖNKÉNTESEK
KILÉPÉSÉNEK OKAI ÉS VISSZACSATLAKOZÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI

25

Zsarnóczky-Dulházi Fanni–Kopper Bence–Zsarnóczky Martin

–Dávid Lóránt Dénes:

A KÖZÖSSÉGI FINANSZÍROZÁS HELYE ÉS SZEREPE A MAI TÁRSADALMAKBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL
HAZÁNKRA ÉS AZ EGÉSZSÉGÜGYI KIADÁSOKRA

41

■ **OKTATÁS, DIGITALIZÁCIÓ ÉS CIVIL TÁRSADALOM**

Demeter Róbert–Krájnik Izabella:

ROMÁNIA TELJESÍTMÉNYE A DIGITÁLIS TÁRSADALOM VILÁGÁBAN — HELYZETKÉP

57

Vódlí Zsolt István–Kéri Katalin:

ÁTLÉPÉS A HATÁROKON: AZ AFS DIÁKCSEREPROGRAM MÚLTJA ÉS JÖVŐJE

71

■ **FELSZÁLLÓPÁLYA**

Szegedi Péter:

ALULRÓL (SZ)ÉPÍTKEZÉS: KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS AZ MKKP PÉCSI SZERVEZETÉNÉL

81

■ **FOTÓ**

Csanádi Gábor:

borító, 4, 24, 56, 98, 110

■ **SZERZŐINK**

99

Fotó/Csanádi Gábor

A VÁLLALATOK ÉS A TÁRSADALOM LEHETSÉGES KAPCSOLÓDÁSI PONTJAI — ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSBEN

Reisinger Adrienn

Bevezetés

A vállalatok a gazdaság főszereplői: munkát adnak, adót fizetnek, termékeket gyártanak, szolgáltatásokat nyújtanak. Tevékenységük egy összetett rendszerben értelmezett, ahol olyan sokféle szempont, tényező van egyszerre jelen, hogy mind gyakorlati, mind tudományos oldalról kihívás olyan elemzési keretet találni, amely képes a vállalati működés megközelítőleg teljes spektrumát lefedni. Az sem mindegy, hogy az elemzési környezet gazdasági vagy társadalmi fókuszú. A vállalati elemzések középpontjában nagyon gyakran valamilyen gazdasági, pénzügyi, piaci vizsgálat áll, a társadalmi szempontok még ma is ritkábban jelennek meg. Tanulmányomban a vállalatok társadalmi oldalú megközelítését tűztem ki célul. Porter és Kramer (2006) azon állításából indultam ki, hogy a gazdaságnak és a társadalomnak szüksége van egymásra: ahhoz, hogy a gazdaság jól működjön, egészséges társadalmi működésre van szüksége, és fordítva: az egészséges társadalom jól működő gazdaságot kíván meg. Ezen gondolatát a szerzőpáros a közösségi értékteremtéshez és a vállalati társadalmi felelősségvállaláshoz kapcsolja. A tanulmányban – részben más megközelítést alkalmazva – kísérletet teszek a vállalatok és a társadalom lehetséges kapcsolódási pontjainak minél teljesebb körű azonosítására.

A téma vizsgálatát azon tényezők azonosításával indítottam, melyek hatással lehetnek a vállalatok működésére, illetve azon területek vizsgálatával, melyekre a vállalatok lehetnek hatással. A társadalmi szempontok mindegyik esetben megjelennek, ezek képezték a vizsgálat további tárgyát. A tanulmányban bemutatom,

hogyan értelmezhető a társadalom vállalatokra gyakorolt hatása, illetve a vállalatok társadalmi hatása és szerepvállalása. Az egyes tématerületek vizsgálata, bemutatása önállóan vagy más témákhoz kapcsolódva a hazai és a nemzetközi szakirodalomban is jelen van, eddig azonban olyan elemzést nem találtam, mely a kérdéskört egységben vizsgálta volna. Célom az, hogy a vállalatok és a társadalom kapcsolódási pontjait egy, a témát átfogóan vizsgáló keretrendszerben mutassam be. Erre a hazai és nemzetközi szakirodalom alapján vállalkozom saját gondolatokkal és rendszerezéssel¹ kiegészítve, a téma elemzési keretét ezek alapján alakítottam ki. A tanulmány egyben előkészítője egy KKV-k körében történő empirikus kutatásnak, mely a vállalati működés társadalmi oldalát vizsgálja.

A tanulmány elején áttekintést adok a vállalatokra ható és a vállalatok által generált hatásokról, majd részletesen bemutatom a társadalmi hatás fogalmi rendszerét és értelmezési lehetőségeit. Ismertetem, hogy a vállalatokra milyen társadalmi tényezők hathatnak, és ők maguk milyen módon tudnak hatással lenni a társadalmi folyamatokra. A tanulmány végén a vállalati társadalmi szerepvállalásnak mint a vállalatok–társadalom kapcsolódási pontjának harmadik lehetőségét vizsgálom. Mindhárom reláció esetében kitérek a vállalati méret és a területi szint szerepére, mert úgy gondolom, hogy a számos tényező közül, mely hatással lehet e folyamatokra, ez a kettő lehet a leginkább meghatározó. A tanulmányt összegző gondolatokkal zárom.

Vállalatok és a társadalom – áttekintés

A szervezeti működés egyik fontos eleme, hogy a vezetők képesek azonosítani a szervezetet érő hatásokat, illetve azokat, melyeket a szervezet okoz. Ez egy rendkívül összetett kérdés, és egyáltalán nem biztos, hogy minden szervezet képes arra, hogy ezt teljes körűen meg is tegye. A vállalati működés fő célja a profit, ez az állítás önmagában azonban nagyon leegyszerűsíti a vállalati működés eszenciáját. Hiszen ahhoz, hogy egy vállalat profitot tudjon termelni, működése során igen sok tényezőt kell figyelembe vennie, melyek egy része lehet, hogy egyáltalán nem is tudatos, vagy nem is tartja relevánsnak. Porter és Kramer (2006) nyomán a kérdéskört két oldalról érdemes megközelíteni:

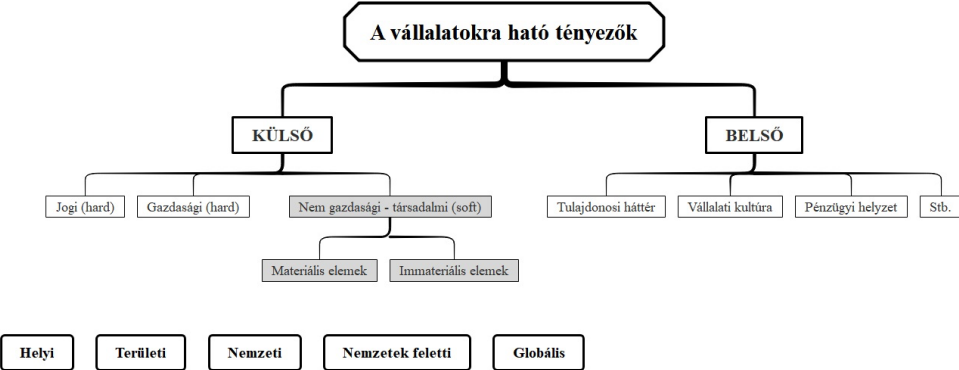
- Melyek azok a tényezők, amelyek hatással lehetnek a vállalati működésre?
- A vállalat maga milyen hatással lehet a környezetére?

Mindkét kérdés esetében érdemes a tényezőket és szempontokat külső és belső hatásokra bontani. Az 1. ábra azt foglalja össze, hogy a vállalatokra milyen tényezők lehetnek hatással. A külső tényezők között találhatjuk a jogi és gazdasági szempontokat mint „hard” tényezőket, illetve a nem gazdasági, vagyis társadalmi tényezőket mint „soft” elemeket. Bármelyik hatást is vizsgáljuk, nem kerülhetjük meg a területi szempontokat, hiszen egyáltalán nem mindegy, hogy az adott hatás helyi vagy országos, vagy akár globális szintű. A vállalatot a külső hatások területi megközelítésű vizsgálata segítheti abban, hogy azonosítani tudja, hogy működését

jellemzően milyen területi szintű hatások befolyásolják (Reisinger 2021a). Működése ezáltal tudatosabbá válhat. Természetesen, a vállalati működést belső tényezők is befolyásolják (tulajdonosi háttér, vállalati kultúra, pénzügyi helyzet stb.).

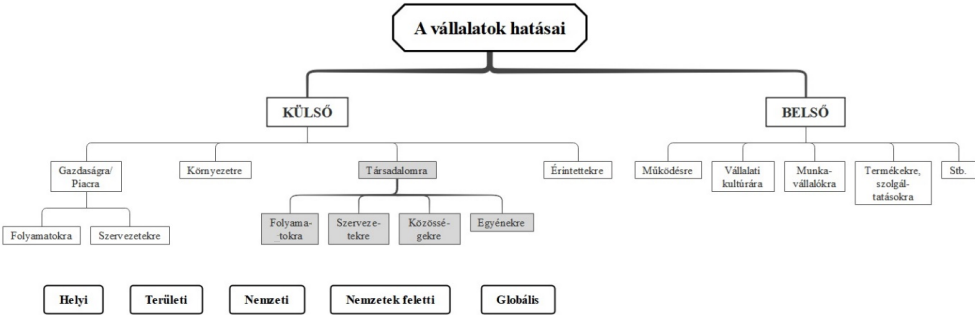
A fentiek a hatás egyik oldala. A másik oldal az, hogy a vállalatoknak milyen hatása lehet (2. ábra). A vállalaton kívüliek lehetnek a gazdaságra, környezetre, társadalomra és az érintettekre kifejtett hatások, míg a belsők a vállalati működésre vonatkozóak. A külső hatások területi megközelítése itt is fontos szempont, ami azt mutatja, hogy meddig ér a vállalat hatása, melyik az a területi szint, ahol érezhető a vállalati tevékenység befolyása.

1. ábra. A vállalatokra ható tényezők

Forrás: Saját szerkesztés.

2. ábra. A vállalatok hatásai

Forrás: Saját szerkesztés.

Az 1. és 2. ábra alapján látható, hogy a vállalati működés egy rendkívül összetett folyamat és hatásrendszer. Mivel a vállalatok a gazdaság egyik fő szereplői, az elemzésekben főként a gazdasági szempontok kerülnek előtérbe: Mennyire versenyképes a vállalat? Mennyire piacképes a terméke, szolgáltatása? Mennyire

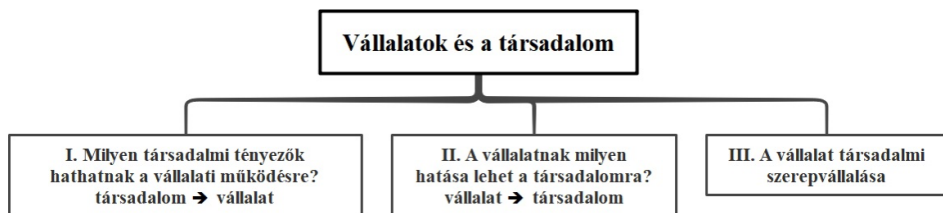
jövedelmező a tevékenysége? Stb. A vállalatok azonban nem választhatóak le a társadalmi környezetről (Porter–Kramer 2006; New Zealand Business Council... 2010; Hsieh et al. 2018; Géring 2018), így ennek a ténynek a felismerése és a vállalati működésbe való beépítése is szükségszerű. Géring Zsuzsanna (2018: 63) ezzel kapcsolatban így fogalmaz: „[...] a vállalatok nem működhetnek egy társadalmi értékektől és normáktól leválasztott, csak a gazdasági logikát követő térben, hanem maguk is részei és részesei azoknak a társadalmi folyamatoknak, amelyekben ezek az értékek, érdekek és hatalmi viszonyok kialakulnak”. A tanulmány további részében a társadalmi hatásokra fókuszálók.

A szakirodalom alapján a társadalmi hatás vállalati megközelítésből elsősorban a vállalatok társadalomra gyakorolt hatását jelenti (pl. New Zealand Business Council... 2010; Hsieh et al. 2018; Ciesiołkiewicz 2020), azonban úgy gondolom, hogy a fogalom a másik relációban is releváns, amikor a társadalmi tényezők vállalatokra gyakorolt hatását vizsgáljuk. Ez esetben a hatásokat más módszertan, részben más kérdések mentén lehet vizsgálni, de e reláció beemelése az elemzési keretbe indokolt lehet. A társadalmi hatás fogalmi rendszeréről a következő fejezetben írok majd.

Ha a vállalatok társadalmi kapcsolódási rendszerét vizsgáljuk, akkor a fenti, kétirányú hatáson kívül fontos lehet egy harmadik szempontot is beemelni, mégpedig a társadalmi szerepvállalást. Ez első olvasatra a vállalati társadalmi felelősségvállalási (CSR) aktivitásokat jelentheti, azonban a társadalmi szerepvállalás ezen túlmutat (erről szintén egy külön fejezet szól majd részletesebben). Ezek alapján értelmezésemben a vállalatok és a társadalom relációja az alábbi hármas egységben magyarázható (3. ábra):

- Tudni azt, hogy a társadalmi tényezők, folyamatok milyen hatással vannak a vállalatokra.
- Tudni azt, hogy a vállalatok milyen hatással tudnak lenni a társadalomra.
- Tudni azt, hogy a vállalatok milyen szerepet tudnak vállalni a társadalomban, hogyan járulnak hozzá a társadalmi célok teljesüléséhez.

3. ábra. A vállalatok és a társadalom lehetséges kapcsolódásai

Forrás: Saját szerkesztés.

Ha a fenti kérdéseket a vállalatok beemelik a működésükbe, tudatosabbak lehetnek az őket ért és az általuk kifejtett hatásokra, ezáltal olyan működési kör-

nyezetet tudnak kialakítani, amelyek értéket jelenthetnek mind a vállalatok, mind a társadalmi környezetük számára. Ezáltal a gazdasági folyamatok mellett a társadalmi folyamatokban is megtalálhatják helyüket és szélesebb körű ráhatásuk lehet a működésükre. Itt fontos megjegyezni, hogy ezt a fajta tudatos hozzáállást nagymértékben befolyásolhatja a vállalatok mérete, hiszen egészen más az a gazdasági, társadalmi közeg, ahol pl. egy nagyvállalat és egy kisvállalat működik. Erre a későbbiekben még kitérek.

A továbbiakban áttekintem a társadalmi hatás fogalmi rendszerét és főbb jellemzőit, majd a vállalatok és a társadalom kapcsolódási pontjait mutatom be részletesen.

Társadalmi hatás

A fogalom értelmezése

A hatás szó azt jelenti, hogy valaki vagy valami rendelkezik olyan képességekkel, amelyekkel pozitív vagy negatív változást tud elérni. A társadalmi hatás (social impact) esetében a változás a társadalomban történik meg. A társadalmi hatás témakörét vizsgáló tanulmányok (pl. Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2013; Perrini et al. 2021; Siemieniako et al. 2021; Brzustewicz et al. 2022) jellemzően azokra a szervezetekre, tevékenységekre fókuszálnak, amelyek eleve valamilyen társadalmi céllal jöttek létre (pl. civil/nonprofit szervezetek, társadalmi vállalkozások, szociális szövetkezetek). Társadalmi hatása a profitorientált szervezeteknek is lehet (pl. New Zealand Business Council... 2010; Nicholls et al. 2012; Hsieh et al. 2018), bár itt a működés elsődleges célja a profitszerzés, nem pedig a társadalmi problémák megoldása, kezelése. Működésük azonban a társadalmi folyamatok alól nem vonható ki teljesen.

A társadalmi hatás kifejezésnek nincs általánosan elfogadott definíciója (Perrini et al. 2021), azonban a témát vizsgáló szerzők írásai alapján (pl. Major 2013; European Commission 2014; Ciesiołkiewicz 2020; Siemieniako et al. 2021; Brzustewicz et al. 2022) a fogalom alábbi elemeit azonosítottam:

- A fogalom értelmezhető pszichológiai, szociológiai és menedzsment megközelítésből is.
- Társadalmi hatást okozhat tevékenység, folyamat, projekt, intézkedés.
- Társadalmi hatást okozhat egy személy, egy szervezet (vállalat, civil/nonprofit szervezet stb.), illetve a kormány.
- A társadalmi hatás valamilyen aktivitás következményeként írható le.
- A társadalmi hatás az emberek életvitelében, kultúrájában, közösségeiben, jólétében, környezetében stb. változást eredményezhet.
- A társadalmi hatás megjelenhet normák és értékek mentén is.
- A társadalmi hatás magában foglalja azt is, hogy a változást valamilyen formában vagy mértékben mérni, kimutatni lehessen.

- A hatásmérés során megállapításra kerül, hogy milyen változás történt, s az kinek az életében, rendszerében jelent meg és milyen mértékben.
- Társadalmi hatás gyakran akkor keletkezik, amikor szervezetek kapcsolatba lépnek egymással.

Ahogy korábban már említettem, a társadalmi hatás gyakran 'a vállalat hat a társadalomra'-relációban jelenik meg, azonban a fenti elemek fordítva, az egyes társadalmi tényezők vállalatokra gyakorolt hatásaként is értelmezhetőek. Ahhoz, hogy minél teljesebb társadalmihatás-mérés történjen bármely vonatkozásban, a vállalatoknak számos kérdéskört érdemes tudatosan végiggondolni és megtalálni rájuk az egyéni válaszokat, ezáltal lehetőséget adni arra saját maguknak, hogy könnyebben megtalálják helyüket a világban. Az *1. táblázat* a lehetséges kérdések körét sorolja fel, hozzárendelve azt, hogy az adott kérdés melyik relációban lehet releváns. A társadalmi hatás bemutatásánál felhasználom majd az itt bemutatott kérdéseket.

1. táblázat. A hatásmérés lehetséges kérdései társadalmi és vállalati oldalról

Felmerülő kérdések	A társadalom hat a vállalatokra	A vállalatok hatnak a társadalomra
Lehet-e mérni a hatást?	X	X
Lehet-e számszerűsíteni a hatást?	X	X
Kinek lehet fontos a hatásmérés?	X	X
Mikor mérjen hatást a vállalat?	X	X
Milyen lehet a hatás?	X	X
Mi hat?	X	X
Mi a hatás?	X	X
Mit akar vizsgálni/mérni a vállalat?		X
Kinek lehet hatása?		X
Minek lehet hatása?	X	X
Mire van hatás?	X	X
Mennyi időt fordítson egy vállalat a hatásmérésre?	X	X
Milyen területi szinten van hatás?		X
Milyen területi szintről van hatás?	X	
Mit kezdjen egy vállalat a hatásmérés eredményével?	X	X
Van-e értelme az eredményeket más szereplővel összehasonlítani?	X	X

Forrás: Saját szerkesztés.

A társadalmi hatás mindkét relációban többféle kimenetű lehet, melyek azonosítása szintén fontos eleme a hatások értékelésének (2. táblázat), ezek közül kettőre térek ki részletesebben. Elsőként a számszerűsíthetőség kérdését emelem ki. Ha ki akarjuk mutatni valaminek a hatását, felvetődik a kérdés, hogy ezt milyen módon tudjuk megtenni, milyen adatot kell hozzá gyűjteni, illetve lehet-e egyáltalán adatot gyűjteni. Hiszen hatást lehet az alapján is mérni, hogy az adott aktivitás, program stb. résztvevőit, tapasztalatait és a lebonyolítást mutatjuk be adatok hozzárendelése nélkül (Major 2013). Van, amikor nincs is más lehetőség, van, amikor lenne, de a hatást mérők nem akarnak élni ezzel a lehetőséggel, és van, amikor teljes mértékben indokolt, hogy a hatás számokkal is alátámasztásra kerüljön. Azt mindenképpen fontosnak tartom megjegyezni, hogy a társadalmi tényezők vizsgálata sok esetben szubjektív elemek alapján történik, melyek mögé nem lehet számokat, mutatókat rendelni. Ez talán elfogadottabb lehet a nem gazdasági célú szereplők esetében, de a vállalatok alapvetően számszerűsíthető, ezáltal össze is hasonlítható dimenziók mentén tudják értékelni működésüket, esetükben tehát indokoltabb lehet megtalálni a kvantitatív mérési módszereket is.

A társadalmi hatások értékelésénél az is fontos, hogy az adott aktivitás milyen előjelű változást fog generálni. A hatáselemzésnél sok esetben a pozitív kimenetek vannak előtérben, van olyan tanulmány (pl. Brzustewicz et al. 2022), ahol a társadalmi hatás meghatározásában csak a pozitív változás jelenik meg. Azonban bármilyen cselekedetnek lehet negatív hatása is, amit a hatásmérésnél érdemes figyelembe venni, mert egyáltalán nem biztos, hogy mindig sikerül a tervezett célt elérni, melynek következtében a vállalat negatívan is befolyásolhatja az adott folyamatot. Sőt, akár az is előfordulhat, hogy az aktivitásnak nem lesz semmilyen hatása. Ezek figyelembevétele azért lehet fontos, mert segítheti a vállalatot abban, hogy változtatni tudjon, ha kell, és a megfelelő irányba tudjon fejlődni.

2. táblázat. A hatások típusai

Számszerűsíthető Nem számszerűsíthető	Hosszú távú Középtávú Rövid távú	Formális Informális
Szándékolt Nem szándékolt	Valós Vélt	Pénzügyi Nem pénzügyi
Pozitív Semleges Negatív	Direkt Indirekt	Fizikai Nem fizikai (pl. pszichológiai)

Forrás: Rawhouser et al. 2019; Radácsi 2021 és saját ötlet alapján.

A társadalmi tényezők hatása a vállalatokra

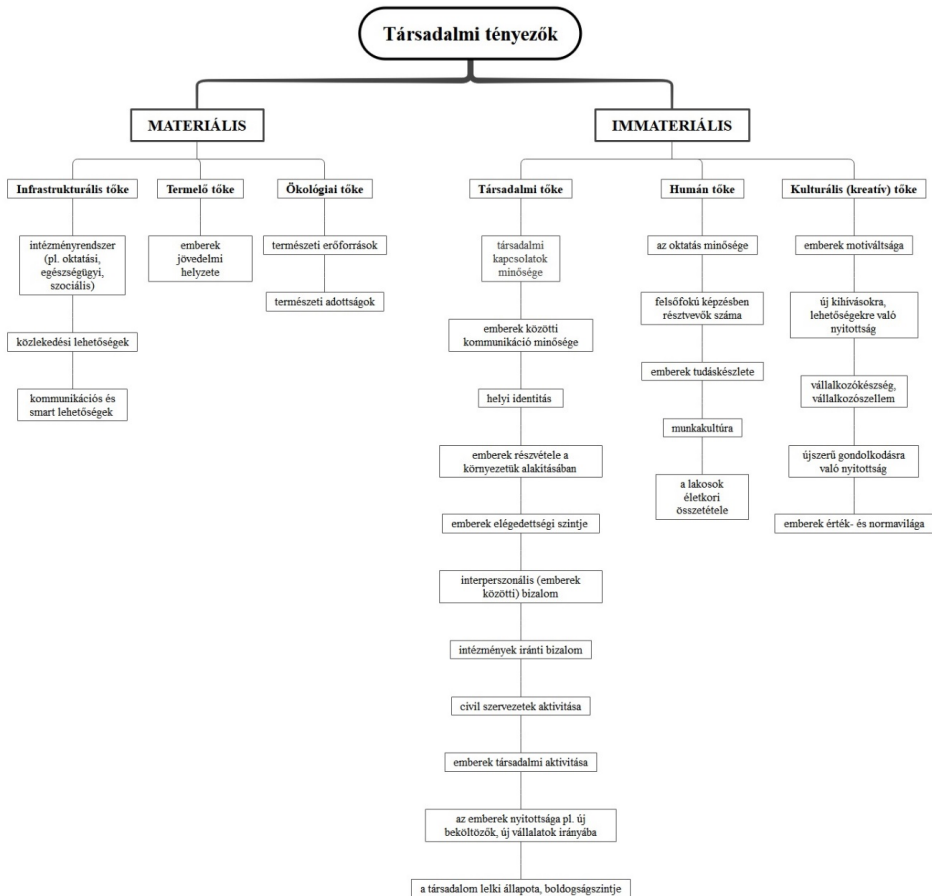
A vállalatok gazdasági szereplők, így elsődleges feladatuk az, hogy működésükkel hozzájáruljanak a gazdaság fejlődéséhez. E tekintetben működésükhöz elsődlegesen a piaci, gazdasági törvényszerűségeket kell figyelemmel kísérniük, azonban – ahogy korábban már utaltam rá – egyetlen vállalat sem vonhatja ki magát környezetének társadalmi folyamatai alól. Az már más kérdés, hogy ez mennyire tudatosul a vállalatokban, figyelik-e a környezetüket ilyen szemmel, vagy rábízzák magukat a hatásokra. A tudatosság azt jelentheti, hogy a vállalat képes feltérképezni, hogy működésére milyen társadalmi tényezők lehetnek hatással. Ez azért hasznos, mert így követni tudja, hogy az adott tényezőkre milyen folyamatok jellemzőek, ezáltal fel tudja mérni azok hatásait, legalábbis megpróbálhatja, ami azt jelentheti, hogy kevésbé érhetik meglepetések, mert valamilyen szinten képes lehet felkészülni rájuk. Mindenre felkészülni természetesen nem lehet, hiszen olyan világban élünk, ahol mindig minden változik, azonban lehet törekedni a tudatosságra. Azt fontos hozzátenni, hogy ez nyilvánvalóan plusz energiabefektetést jelent a vállalatok számára, hiszen a menedzsmentrendszerbe be kell építeni a társadalmi folyamatok hatásfigyelését, ami akár több munkatárs munkáját is igényelheti.

A társadalmi tényezők hatásának azonosításakor fontos lehet azt is tudni, hogy milyen területi szintű az adott tényező, amely hatással van a vállalatra. Úgy gondolom, hogy minden területi szint folyamata befolyással lehet a vállalati működésre, de ez nagyon soktényezős folyamat. A téma komplexitását érzékeltetve a vállalati méret kérdéskörét emelem ki. Nagyon sok tanulmány leírta már, hogy a különböző méretű vállalatok eltérő keretek között működnek, így más lesz az a környezet és az a területi szint is, ami hatással tud rájuk lenni. Ez a téma egy külön tanulmány témája is lehetne, így itt most csak annyit szeretnék kiemelni, hogy a KKV-k – működésük során – jobban függhetnek a helyi szinttől (Málovics 2009), így a helyi társadalom állapota, a helyi kultúra, a helyi lakosság gondolkodásmódja, a helyi civil társadalom sokkal jobban fog rájuk hatni, így esetükben nem egy általános társadalmi fókuszról, hanem kimondottan helyi társadalmi fókuszról beszélhetünk.

Amikor egy vállalat arra készül, hogy feltérképezze azokat a társadalmi tényezőket, amelyek hatással lehetnek a működésére, rögtön szembesülhet azzal a kérdéssel, hogy milyen tényezőket vizsgáljon. Készítsen egy listát a lehetséges tényezőkről, vagy vizsgálja át, hogy működése alapján mely társadalmi tényezők befolyása érzékelhető? Ha az előbbi mellett dönt, szüksége lesz arra, hogy rendelkezzen egy előzetes gyűjtéssel a potenciális társadalmi hatásokról. A szakirodalom tanulmányozása alapján azt állapítottam meg, hogy nincs olyan tudományos mű, melyben a társadalmi tényezők köre egy helyen fellelhető lenne. A témához kapcsolódó hazai és nemzetközi irodalmak alapján kísérletet tettem a potenciális társadalmi tényezők összegyűjtésére (Reisinger 2021b), melynek során a területitőke-elméletből indultam ki. A területitőke-elmélet alapvetően Camagni (2009) nevéhez fűződik, aki elsőként gyűjtötte össze azokat a tényezőket, amelyek hatással lehetnek egy területi egységre. Ezek a hatások – úgy gondolom – a vállalatokra is értelmezhetőek.

Az általam kialakított rendszerezés alapjául az az elgondolás szolgált, hogy a területi tőke alapvetően társadalmi, kulturális, gazdasági és további tőkeelemek (pl. szellemi, tudás, kreatív, humán stb.) összessége (Rechnitzer 2016). A fentiek alapján a lehetséges tényezőket két nagy csoportra osztottam: materiális és immateriális tőkeelemekre, melyeket további három–három alcsoportra bontottam (4. ábra).

4. ábra. A vállalatokra ható társadalmi tényezők csoportosítása a tőkeelemek alapján

Forrás: Saját szerkesztés (az ábra tartalmának első megjelenése: Reisinger 2021b).

A társadalmi hatások értelmezésekor további fontos szempont lehet a területiség kérdése. Nem elég, ha egy vállalat tudja, milyen társadalmi tényezők lehetnek rá hatással, azt is fontos lehet tudni, hogy ezek milyen területi szintű folyamatok. Az oktatás minősége például lehet helyi kérdés, de országos is, sőt, a vállalatok működésére akár a nemzetközi trendek is hatással lehetnek.

Itt természetesen az is fontos szerepet játszik, hogy milyen méretű a vállalat, mennyire van kitéve az adott területi szinten zajló folyamatoknak.

A következőekben az 1. táblázatban szereplő kérdések mentén fogalmazok meg további, a társadalmi hatásokra vonatkozó olyan szempontokat, amelyek átgondolása segítheti a vállalatok működését.

- Lehet-e mérni a hatást? Lehet-e számszerűsíteni a hatást? A társadalmi tényezők többsége jellemzően szubjektív, így mérésük és számszerűsítésük is nehezebb. A források megtalálása ott is nehézséget jelenthet, ahol lehetőség van a számszerű mutatók használatára, továbbá az is kihívás lehet, hogy a vállalat a társadalmi folyamatokat akár pénzügyi mutatókkal kimutassa a vállalati működésben.
- Kinek lehet fontos a hatásmérés? Első körben a vállalat tulajdonosai, ügyvezetői lehetnek azok, akik rálátást szeretnének kapni a társadalmi tényezők hatásaira, hosszú távon azonban ez minden munkavállaló és az egész gazdaság érdeke is.
- Mikor mérjen hatást a vállalat? A releváns tényezők folyamatos figyelemmel követése fontos lehet.
- Milyen lehet a hatás? Első körben talán az egyik legfontosabb szempont az, hogy az adott társadalmi tényező pozitívan vagy negatívan hat-e a vállalati működésre, a további hatáskimenetek (2. táblázat) elemzése ezután következhet.
- Minek lehet hatása? Mi hat? A potenciális társadalmi tényezőket a 4. ábra foglalja össze.
- Mi a hatás? Úgy gondolom, hogy teljesen egyedi lehet az, ahogy a különböző társadalmi tényezők hatása megjelenik egy vállalat működésében, így a kérdésre általánosítható szempontok megfogalmazása nem releváns.
- Mire van hatás? Itt azt kell vizsgálni, hogy az adott társadalmi tényező a teljes vállalati működést vagy annak csak egy részét érinti.
- Mennyi időt fordítson egy vállalat a hatásmérésre? Véleményem szerint ez is teljesen egyedi, nagyon sok olyan tényező van, amely indokoltá teheti a rendszeres, hosszabb ideig tartó vagy akár a ritkább, csak esetlegesen megtörténő elemzést.
- Milyen területi szintről van hatás? A fentiekben már bemutatásra került a területiség kérdésének fontossága, itt annyit teszek hozzá, hogy mérettől, tulajdonlástól függetlenül fontos lehet az, hogy egy vállalat ismerje azt a helyi közeget, ahol működik.
- Mit kezdjen egy vállalat a hatásmérés eredményeivel? Ha létezik valamilyen formában hatásmérés, az azért van, hogy az eredmények függvényében történhessen beavatkozás a vállalat életébe annak érdekében, hogy még hatékonyabban tudjon működni. Nyilván egy vállalat egymaga nem tud gyökeres változásokat elérni a társadalmi folyamatokban, de működésével tud rájuk reagálni és tud rájuk hatni, miáltal egy idő után változás is elindulhat, ami segítheti a társadalmi és gazdasági folyamatok fejlődését.
- Van-e értelme az eredményeket más szereplővel összehasonlítani? Minden vállalat egyedi, így a társadalmi tényezők hatása is az lesz, így az összehasonlítást csak korlátozottan érdemes megtenni.

A vállalatok hatása a társadalomra

A társadalmi hatás fogalmát a szakirodalomban jellemzően arra a relációra használják, amikor egy szervezet, tevékenység stb. társadalomra gyakorolt hatását elemzik. Ebben az értelmezésben is inkább az olyan szervezetek hatása kerül középpontba, amelyek valamilyen társadalmi céllal jöttek létre, vagy tevékenységeikkel valamilyen társadalmi célt szolgálnak. Ha a vállalatok társadalmi hatása a téma, az gyakran az alábbi fogalmak mentén jelenik meg (pl. Rawhouser et al. 2019; Siemieniako et al. 2021): vállalati társadalmi felelősségvállalás (CSR), vállalati társadalmi teljesítmény (CSP), társadalmi megtérülés. Úgy gondolom, a vállalatok társadalmi hatása túlmutat a társadalmi felelősségvállalás fogalmi rendszerén, hiszen itt nemcsak arról lehet szó, hogy milyen hatást vált ki a vállalat társadalmi aktivitása, hanem arról is, hogy maga a vállalati működés milyen társadalmi hatást generálhat. Ebből a megközelítésből viszont egy sokkal komplexebb kérdéskörrel állunk szemben.

Siemieniako és társai kiemelik (2021), hogy a vállalatok társadalmi hatásának vizsgálata fontos eleme a vállalati működésnek, és a jövőben erre sokkal nagyobb hangsúlyt kellene fektetni. Hiszen itt nemcsak arról van szó, hogy azt vizsgáljuk, hogy a vállalat milyen társadalmi ügyet oldott meg, és milyen eredménnyel, hanem azt is, hogy a vállalati lét milyen társadalmi hatásokat jelent. A vállalatok azáltal, hogy foglalkoztatók, hogy adót fizetnek, hogy termelnek, illetve szolgáltatnak, nagyon fontos társadalmi értéket teremtenek. Ehhez kapcsolódhatnak olyan tevékenységek, amelyekkel hozzájárulhatnak bizonyos társadalmi problémák megoldásához.

Minden vállalatnak lehet valamilyen mértékű társadalmi hatása, de az már egyáltalán nem biztos, hogy ennek tudatában is vannak. A hatás akkor is megjelenik, ha nem méri senki, vagy senki sem foglalkozik vele, de ebben az esetben lehetőség sincs arra, hogy az akár pozitív, akár negatív hatásra reagálni lehessen. Természetesen nem lehet minden lehetséges hatást felmérni, nem is lehet ezeket mindig mérni, de az fontos lenne, hogy a vállalatok felismerjék működésük társadalmi vonatkozásait, s ezáltal, ha szükséges, képesek legyenek beavatkozni a folyamatokba.

Amikor azt vizsgáljuk, hogy egy vállalatnak milyen hatása lehet a társadalomra, szintén fontos lehet a területiség kérdésköre. Meddig tart egy vállalat hatása? Helyben érezteti hatását, vagy e tekintetben akár globális szereplő is? Minél nagyobb egy vállalat, annál meghatározóbb szereplője lehet a társadalomnak, ezáltal a hatások minél szélesebb körű felismerése nemcsak a vállalatok, hanem a társadalmi szereplők és a döntéshozók számára is fontos. A hatásmérés tehát ebben az esetben túlmutat a vállalat határain, hiszen az érintett szereplőknek is tudatában kell lenniük annak, hogy működésüket meghatározhatják a gazdasági szereplők döntései.

Amikor a szakirodalom a társadalmi hatást összekapcsolja a vállalati felelősségvállalás kérdésével, rávilágítanak arra a fontos szempontra, hogy a vállalatok felelős viselkedése lehet az alapja annak, hogy ezek a hatások hozzájárulhatnak a

társadalmi folyamatok fejlődéséhez. Radácsi (2021: 77) egyenesen úgy fogalmaz, hogy „[...] a hatások azonosítása, fontossági sorrendjük megállapítása, a hatások mérése [...] a felelős magatartás egyik első lépése”. Radácsi megállapítja, hogy a hatásmérés azért fontos, mert a felelősségvállalási stratégiáknak ezekre kell épülniük. Továbbvive ezt a gondolatot úgy vélem, hogy a teljes vállalati működést, stratégiát, a rövid és hosszú távú terveket megalapozhatja az, ha egy vállalat tisztában van azzal, hogy milyen hatással van a környezetére (értve itt ezalatt a gazdasági és társadalmi teret is), és ezt méri is, ki is mutatja valamilyen formában. Tehát a felelős vállalati magatartás része a társadalmi hatásmérés is.

A tanulmányban kitértem arra, hogy a társadalmi tényezők vállalatokra gyakorolt hatása esetében korábban még nem készült olyan lista, amely általánosítható lenne (a területitőke-elméletre alapozva tettem kísérletet a tényezők összegyűjtésére, amiről az előző alfejezetben írtam már). Ugyanez a vállalatok társadalmi hatása esetében is elmondható. A vállalatok egyedisége miatt a hatások olyan sokrétűek lehetnek, hogy ebben az esetben még nehezebb lenne egy olyan lista összeállítása, amely alapul szolgálhatna a hatásméréshez. Ettől függetlenül, a tudományos igényű vizsgálatokat, elemzéseket segítheti, ha feltárássra kerülnek a potenciális hatások, mely alapján a vállalatok is tudatosabban kereshetik működésük hatásait és határait. A következő felsorolásban a társadalmi hatások egy lehetséges körét azonosítottam a teljesség igénye nélkül alapvetően Radácsi (2021) műve alapján, kiegészítve saját elemekkel:

- az életkörülmények javítása;
- a szegénység csökkentése;
- egészségesebb környezet;
- egészségtudatosabb szemlélet;
- tisztább környezet;
- környezetbarát munkakultúra;
- környezetbarát szemlélet;
- ökológiai szemlélet;
- növekvő bizalom;
- az egyéni készségek, kompetenciák javítása;
- esélyegyenlőség;
- a társadalmi összetartozás erősítése;
- nyitottabb társadalom;
- erősebb civil szektor;
- az önkéntesség népszerűsítése;
- a társadalmi innováció terjedése;
- a helyi kultúra megőrzése;
- versenyképesebb oktatás;
- stb.

Az 1. táblázatban összegyűjtött kérdések alapján a társadalmi hatások ilyen irányú megközelítése esetén is feltárok további szempontokat, melyek segíthetik a téma továbbgondolását:

- Lehet-e mérni a hatást? Lehet-e számszerűsíteni a hatást? Ez attól függ, hogy mi- nek a hatásáról van szó, illetve hogy a vállalat mennyi erőforrást mozgat meg adatok gyűjtésére, azok feldolgozására.
- Kinek lehet fontos a hatásmérés? Mind a vállalat, mind a környezete számára fon- tos lehet.
- Mikor mérjen hatást a vállalat? Ha általában a vállalat hatását szeretnék kimutatni, a mérés lehet folyamatos, de kapcsolódhat csupán egy-egy konkrét tevékeny- séghez, projekthez is.
- Milyen lehet a hatás? A válasz a 2. táblázatban található.
- Kinek lehet hatása? Hatása lehet egy-egy vállalati kulcsszereplőnek vagy egy cso- portnak is.
- Minek lehet hatása? Hatása magának a vállalati működésnek, jelenlétnek, a ter- mékeknek és szolgáltatásoknak, a vállalat kapcsolatrendszerének, egy konkrét projektnek stb. lehet.
- Mit akar vizsgálni/mérni a vállalat? Az előző két kérdésre adott válaszok alapján fontos eldönteni, hogy a hatásmérésnél a vállalat mely esetekre szeretne össz- pontosítani, működése szempontjából melyeket tartja relevánsnak.
- Mire van hatás? Egy vállalatnak bármilyen társadalmi folyamatra hatása lehet, fon- tos lehet elkülöníteni azonban, hogy konkrét folyamatokra tud hatást gyakorolni, vagy személyekre, szervezetekre van hatása.
- Mennyi időt fordítson egy vállalat a hatásmérésre? Ez függ attól, hogy a vállalat mennyire tudatosan, illetve komplexen áll hozzá a kérdéshez.
- Milyen területi szinten van hatás? Ez azért fontos, hogy a vállalat tisztában legyen azzal, hogy meddig ér el a működésének, tevékenységének határa, melyik az a területi szint, ahová még elér a hatása.
- Mit kezdjen egy vállalat a hatásmérés eredményeivel? Az eredmények a stratégi- ák, tervek megalapozását jelenthetik.
- Van-e értelme az eredményeket más szereplővel összehasonlítani? Mivel minden vállalat egy egyedi rendszer, véleményem szerint az összehasonlítás korlátozott- tan végezhető el.

A vállalatok társadalmi szerepvállalása

A vállalatok és a társadalom kapcsolódási pontjainak harmadik lába a vállalati társadalmi szerepvállalás (*corporate social engagement*), amely nagyon hasonlít a vállalati társadalmi felelősségvállalás (*corporate social responsibility – CSR*) kifeje- zésre. Feltehető a kérdés, hogy a két fogalom valóban ugyanazt jelenti-e, tehát le- het egymás szinonimájaként használni őket, vagy különbözik az értelmezésük? Erre a kérdésre az általam ismert szakirodalmakban nem találtam egyértelmű választ, így az eddigi irodalmi és empirikus tapasztalataim alapján kísérletet tettem a fo- galom értelmezésére. A társadalmi szerepvállalás és a társadalmi felelősségvállalás hétköznapi értelemben és számos esetben tudományos megközelítéssel is egymás

szinonimájaként használt fogalom, különösen azokban a szakirodalmi művekben, melyekben a társadalmi aktivitás jellemzően állampolgári, civil/nonprofit szervezetekhez kötődik (Nárai–Reisinger 2016). Viszont – főként vállalati kontextusban – a tudomány oldaláról megközelítve úgy vélem, hogy felfedezhető különbség a két fogalom között.² A továbbiakban röviden kitérek arra, hogy mi alapján tartom relevánsnak ezt a gondolatot, és a fogalmak értelmezéseit is megadom.

A CSR meghatározásáról, a fogalom eredetéről kis túlzással azt mondhatjuk, hogy végtelen számú tanulmány, írás született már, ennek ellenére még ma sincs általánosítható definíciója (Sarkar–Searcy 2016). Az értelmezéskor a kutatók általában még ma is Carroll (1979, 1991) piramismodelljét hivatkozzák leggyakrabban, aki a vállalati társadalmi felelősségvállalás négy szintjét határozta meg: gazdasági, jogi, etikai és filantropikus. Az első három inkább a szervezet belső működését és az érintettekkel való kapcsolódás felelős oldalát ragadja meg, míg a negyedik szint jelenti a kifelé, a társadalom irányába megjelenő aktivitást. Ezen értelmezés alapján a társadalmi szerepvállalás a CSR negyedik szintjéhez kapcsolódhat (abban az esetben, ha a vállalatok oldaláról vizsgáljuk a kifejezést, hiszen a társadalmi szerepvállalás más szereplők esetében is definiálható [pl. Nárai 2005; Nárai–Reisinger 2016; Nárai 2019]), de mindenképpen a CSR részeként értelmezhető (Hurst–Ihlen 2018). Kotler és Lee (2007: 11) értelmezésében a CSR „[...] azt az elkötelezettséget jelenti, amely során a vállalat a közösség jólétének érdekében folytat önkéntesen, szabadon választott gyakorlatot, amit erőforrásaival támogat”.

Úgy gondolom azonban, hogy a társadalmi szerepvállalás kifejezés ennél többet is takar. Mert mit is jelent a CSR negyedik szintje? Azt, hogy a vállalatok felkarolnak és támogatnak társadalmi ügyeket, mert úgy érzik, hogy felelősek értük; jelen vannak társadalmi folyamatokban és felelősséget „éreznek” a munkavállalóikért (Angyal 2009). Felmerül a kérdés: ha egy vállalat támogat pl. egy társadalmi ügyet, akkor ez azt jelenti, hogy felelős is, vagy csak támogat, mert mindezt fontos vagy elvárt cselekedetnek érzi? Vagy azért teszi, mert ettől hasznot is vár (pl. Tantalo et al. 2012; András–Rajcsányi–Molnár 2014)? A kérdéskör elemzése messzire vezethet, és a tanulmánynak nem is célja ilyen mélységeiben vizsgálni a kérdést, mindezek alapján azonban azon a véleményen vagyok, hogy a társadalmi szerepvállalás túlmutat a társadalmi felelősségvállaláson (CSR-on), és a vállalatok és a társadalom egy szorosabb együttműködésére utalhat. Baz (2018) egy internetes oldalon publikált rövid írásában ezt úgy értelmezte – amivel egyetértek –, hogy a CSR egy inkább egyoldalú vállalati tevékenység, míg a szerepvállalás már feltételezi a másik oldal, vagyis a társadalmi szereplők bevonódását és aktivitását is.

A fentiek alapján a vállalati társadalmi szerepvállalást olyan vállalati tevékenységként értelmezem, melynek során a vállalatok felismerik azt, hogy helyi, területi vagy akár globális jelenlétük nem függetleníthető a társadalmi folyamatoktól. Tudatában vannak annak, hogy hatnak rájuk a társadalmi tényezők és ők is hatással vannak a környezetükre, és a felismert hatások mentén képesek lehetnek kapcsolódni a társadalmi szereplőkhöz, elősegítve ezáltal a fejlődést, az adott területi szint jólétét és jólétét.

E gondolat mentén a tanulmányban bemutatott vállalati és társadalmi kapcsolódási pontok összeérnek, egymásra épülnek és kiegészítik egymást. Ezek a gondolatok igazak lehetnek a CSR-ra is, ha az egy valóban tudatos stratégia mentén menedzselte folyamat (ami még ma is inkább csak a nagyvállalatok esetében jellemző – lásd a következő bekezdést), azonban úgy gondolom, hogy a társadalmi szerepvállalás fogalma ettől részben eltér abból a megközelítésből, hogy itt egy szorosabb együttműködés feltételezhető a vállalatok és a társadalom szereplői között. Ezalatt azt értem, hogy a társadalmi szereplők nemcsak kapnak a vállalatoktól, hanem ők is aktív résztvevői az együttműködéseknek, és az aktivitás mind vállalati, mind társadalmi oldalról kölcsönös, mindkét fél kezdeményező is.

Itt is fontos szempont a vállalati méret kérdése. Elvárható-e egy kisvállalattól, hogy ilyen szinten tudatos legyen ezekben a kérdésekben? Egy nagyvállalat vajon képes lehet-e ilyen mértékű tudatosságra? Úgy gondolom, hogy minél nagyobb egy vállalat, annál tudatosabban állhat hozzá ehhez a kérdéshez (ez lehet akár tulajdonosi elvárás miatt is), míg a kisebb vállalatok esetében inkább az lehet a jellemző, hogy ha végeznek is bármilyen társadalmi üggyhöz, folyamathoz kapcsolódó tevékenységet, nem feltétlenül vannak tudatában annak, hogy az adott tevékenységet be lehetne sorolni a CSR vagy a társadalmi szerepvállalás fogalmi rendszerébe.

A tudományos kutatások célja az, hogy közelebb vigyenek minket a gyakorlat megértéséhez, azonban – ahogy a tanulmány több részében érintettem – sem a vállalati társadalmi felelősségvállalásnak, sem a társadalmi szerepvállalásnak nincs általánosítható definíciója, sokféle megközelítés létezik, melyekben nagyon sok a közös pont, de vannak eltérések is. Ennek mentén egy vállalat a tekintetben nehéz helyzetben van, hogy milyen fogalmi rendszer mögé sorolja be magát, ha működését valamilyen szinten áthatja a felelős szemlélet, és még a társadalmi folyamatok iránt is érzékeny, tehát figyeli saját működésének hatásait és a környezetét. Tudományos megközelítésből fontosak a meghatározások, gyakorlati oldalról azonban nem biztos, hogy minden vállalatnak ennyire releváns fogalmi keretek közé kell szorítkoznia.

Elsődlegesen a vállalati méret szerepét emeltem ki, de nagyon sok további szempontot is be lehet emelni abba a kérdéskörbe, hogy egy vállalat mi alapján tudja eldönteni, vajon mely téren legyen aktív, mely területeken jelenjen meg a szerepvállalása. További tényező, hogy a vállalat milyen társadalmi, gazdasági környezetben működik, milyen igényekre tud reagálni, tehát, bár a döntés a vállalat kezében van, ez nem független a környezetétől sem. Így válik a vállalatok és a társadalom hármaskapcsolódási pontja egy rendszerré, ahol mindegyik tényező hat a másik kettőre is. Arra a kérdésre viszont, hogy egy vállalat képes-e minden téren ennyire tudatosan működni, gyakorlati kutatásokkal lehet válaszolni. Azt viszont továbbra sem szabad elfelejteni, hogy egy vállalat azért jön létre, hogy profitot termeljen, további tényezők beemelése a működésbe minden esetben valamilyen plusz erőforrást igényel, akár arra fókuszál, hogy felelősen működjön, vagy arra, hogy érzékelje a körülötte zajló társadalmi hatásokat, folyamatokat. A gyakorlatban hívhatjuk ezt CSR-nak vagy társadalmi szerepvállalásnak is, a hangsúly azonban az aktivitáson

van, amit aztán a tudomány oldaláról némileg árnyaltabban, a kifejezések közötti különbségek megragadásával is lehet értelmezni. Erre tettem kísérletet ebben az alfejezetben.

Összegzés

A tanulmányban arra vállalkoztam, hogy áttekintést adjak a vállalatok és a társadalom viszonyrendszeréről. A vállalatok alapvetően gazdasági szereplők, munkát adnak, termelnek, szolgáltatnak, adót fizetnek, azonban ma már kijelenthető, hogy működésük nem választható le a társadalomról: a társadalmi és gazdasági folyamatok egymás kiegészítéseként értelmezhetőek. Így, függetlenül attól, hogy egy vállalat ezt mennyire képes tudatosan kezelni vagy akarja-e egyáltalán, a társadalmi folyamatok kapcsolódnak a vállalati működéshez. Eddigi kutatásaim során nem találtam olyan szakirodalmat, mely a vállalatok és a társadalom kapcsolódási pontjait teljességében bemutatták volna, csak az egyes részterületekre vonatkozó írások, elemzések érhetőek el. A tanulmányban arra tettem kísérletet, hogy elméleti szinten bemutassam, a vállalatok milyen módon tudnak kapcsolódni a társadalmi folyamatokhoz, illetve felvázoljam ezek jellemzőit. Három ilyen területet azonosítottam:

- a vállalatra hathatnak a társadalmi tényezők (társadalmi hatás),
- a vállalat hathat a társadalmi folyamatokra (társadalmi hatás),
- a vállalatok szerepet vállalhatnak társadalmi ügyek megoldásában (társadalmi szerepvállalás).

Az első két kapcsolódás társadalmi hatásként értelmezhető, bár a szakirodalom jellemzően csak a második esetet írják le ezzel a fogalommal, illetve sok esetben itt is inkább olyan szervezetek kerülnek elemzésre, amelyek eleve valamilyen társadalmi céllal jöttek létre. Így a vállalati reláció a tudományos kutatásoknak csupán kis szeletét teszi ki. Tanulmányomban bemutattam a társadalmi hatás és a társadalmi szerepvállalás fogalmi rendszerét egyrészt a hazai és a nemzetközi releváns szakirodalmak alapján, másrészt kiegészítve mindezeket saját megközelítésekkel. Ismertettem azokat az általam összegyűjtött társadalmi tényezőket, amelyek hatással lehetnek a vállalatokra, illetve felvázoltam azokat a társadalmi tényezőket és folyamatokat, melyekre a vállalatok hatással lehetnek. A társadalmi hatás elemzését kiegészítettem a témához kapcsolódó kérdésekkel is, melyek az elméleti rendszerezés mellé gyakorlati szempontokat is beemelnek a téma vizsgálatába.

A vállalati működést számos tényező befolyásolhatja, tanulmányomban ezek közül kettőt emeltem ki: a vállalati méret és a területiség kérdéskörét. A tanulmányban bemutatott társadalmi hatást és szerepvállalást egészen másként lehet értelmezni nagyvállalatok, KKV-k és mikrovállalkozások esetében, hiszen mások a működési keretek, más lesz az adott vállalat tevékenységének súlya, ezáltal hatása is. Ez pedig már tovább is visz minket a területiség kérdésköréhez. Ha egy vállalat tudja, hogy mely területi szinteken zajló folyamatok lesznek rá hatással, akkor ezekre jobban fel tud készülni, illetve ha tudja, hogy mire van hatása, jobban meg

tudja találni helyét a lokális vagy akár globális társadalmi viszonyok között. Ezáltal, a vállalati működés társadalmi kontextusban való vizsgálata során a tér szerepe mindenképpen felértékelődik.

A vállalati működés egy rendkívül összetett folyamat, így általánosítható megállapításokat nehéz megfogalmazni, ezért tanulmányomban arra törekedtem, hogy a témát olyan nézőpontból mutassam be, hogy az minden méretű, típusú vállalat számára hasznosítható legyen. Kísérletet tettem arra, hogy az általam felállított modell alapján bemutassam a vállalatok és a társadalom lehetséges kapcsolódási pontjait, és rámutassak néhány olyan szempontra, melyek alapján a vállalatok tudatosabban közelíthetik meg a működésüket és találhatják meg a helyüket az őket körülvevő társadalmi rendszerben.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

Irodalom

- András István–Rajcsányi-Molnár Mónika (2014): Profit és filantrópia. A CSR eszmétörténeti kérdései. *Civil Szemle*, 11., (2.), pp. 5–23.
- Angyal Ádám (2009): *Vállalatok társadalmi felelőssége, felelős társaságirányítás*. Budapest: Kossuth.
- Brzustewicz, Paweł–Escher, Iwona–Hatami, Akram–Hermes, Jan–Keränen, Anne–Ulkuniemi, Pauliina (2022): Emergence of social impact in company–NGO relationships in corporate volunteering. *Journal of Business Research*, 140., (C.), pp. 62–75. DOI: 10.1016/j.jbusres.2021.11.089
- Camagni, Roberto (2009): Territorial Capital and regional development. In: Capello, Roberta–Nijkamp, Peter (Eds.): *Handbook of regional growth and development theories*. Cheltenham: Northampton Edward Elgar. pp. 118–132.
- Carroll, Archie B. (1979): A three-dimensional conceptual model of corporate social performance. *Academy of Management Review*, (4.), pp. 497–505.
- Carroll, Archie B. (1991): The pyramid of corporate social responsibility: toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*, 34., (4.), pp. 39–48. DOI: 10.1016/0007-6813(91)90005-G
- Ciesiołkiewicz, Konrad (2020): Communicating Social Impact as a New Trend in Corporate Reputation Management in the Light of Contemporary Political and Social Challenges. *Social Communication*, (1), pp. 61–72. DOI: 10.2478/sc-2020-0007
- Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (2013): *A társadalmi hatás mérése*. Brüsszel.
- Géring Zsuzsanna (2018): A vállalati társadalmi felelősségvállalás kritikai megközelítései. *Replika*, (1–2.), pp. 57–76. DOI: 10.32564/106-1074
- Gupta, Kartick–Krishnamurti, Chandrasekhar (2021): Corporate social responsibility, competition, and firm value. *Pacific-Basin Finance Journal*, 68., September, 101622 DOI: 10.1016/j.pacfin.2021.101622
- Hsieh, Nien-he–Meyer, Marco–Rodin, David–van 't Klooster, Jens (2018): The social purpose of corporations. *Journal of the British Academy*, 6., (1), pp. 49–73. DOI: 10.5871/jba/006s1.049

- Hurst, Bree–Ihlen, Øyvind (2018): Corporate social responsibility and engagement. In: Johnston, Kim A.–Taylor, Maureen (Eds.): *Handbook of communication engagement*. Malden, MA: Wiley-Blackwell pp. 133–152.
- Kotler, Philip–Lee, Nancy (2007): *Vállalatok társadalmi felelősségvállalása*. Budapest: HVG Kiadó Zrt.
- Málovics György (2009): *A vállalati fenntarthatóság érintettközpontú vizsgálata*. Doktori értekezés. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- Nárai Márta (2005): A civil szervezetek szerepvállalása a szociális ellátás, szolgáltatás területén. *Esély*, 16., (1.), pp. 113–133.
- Nárai Márta (2019): A lokális társadalmi szerepvállalás, felelősségvállalás szereplői – egyesületek, alapítványok a helyi közösségek/helyi társadalom szolgálatában. In: Tevanné Südi Annamária–Budai Balázs Benjamin (Szerk.): *Ünnepi tanulmánykötet a 70 éves Gáspár Mátyás tiszteletére*. Budapest: Magánkiadás. pp. 151–161.
- Nárai Márta–Reisinger Adrienn (2016): *Társadalmi felelősségvállalás és részvétel*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó.
- Perrini, Francesco–Costanzo, Laura A.–Karatas-Ozkan, Mine (2021): Measuring impact and creating change: a comparison of the main methods for social enterprises. *Corporate Governance*, 21., (2.), pp. 237–251. DOI: 10.1108/CG-02-2020-0062
- Porter, Michael E.–Kramer, Mark R. (2006): The competitive advantage of corporate philanthropy. *Harvard Business Review*, 80., (12.), pp. 56–69.
- Radácsi László (2021): *Felelős és fenntartható vállalat*. Budapest: Saldo.
- Rawhouser, Hans–Cummings, Michael–Newbert, Scott L. (2019): Social impact measurement: Current approaches and future directions for social entrepreneurship research. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 43., (1.), pp. 82–115. DOI: 10.1177/1042258717727718
- Rechnitzer János (2016): *A területi tőke a városfejlesztésben*. A Győr-KÓD. Budapest–Pécs: Dialóg Campus.
- Reisinger Adrienn (2021a): A tér szerepe a vállalatok működésében. *Tér-Gazdaság-Ember*, 9., (2.), pp. 37–49.
- Reisinger Adrienn (2021b): A tér és a társadalom szerepe a gazdasági folyamatokban – a kutatás elméleti keretei és módszertana. In: *Új Nemzeti Kiválóság Program 2020/2021 Tanulmánykötet*. Győr: Széchenyi István Egyetem. pp. 287–295.
- Saridakis, Charalampos–Angelidou, Sofia–Woodside, Arch, G. (2020): What type of CSR engagement suits my firm best? Evidence from an abductively-derived typology. *Journal of Business Research*, 108., pp. 174–187. DOI: 10.1016/j.jbusres.2019.11.032
- Sarkar, Soumodip–Searcy, Cory (2016): Zeitgeist or chameleon? A quantitative analysis of CSR definitions. *Journal of Cleaner Production*, 135., pp. 1423–1435. DOI: 10.1016/j.jclepro.2016.06.157
- Siemieniako, Dariusz–Kubacki, Krzysztof–Mitręga, Maciej (2021): Inter-organisational relationships for social impact: A systematic literature review. *Journal of Business Research*, 132., pp. 453–469. DOI: 10.1016/j.jbusres.2021.04.026
- Tantalo, Caterina–Caroli, Matteo G.–Vanevenhoven, Jeff (2012): Corporate social responsibility and SME's competitiveness. *Int. J. Technology Management*, 58., (1/2.), pp. 129–151. DOI: 10.1504/IJTM.2012.045792

Internetes források

- Baz, Raúl S. (2018): *Corporate Social Responsibility Vs. Social Engagement*. <https://medium.com/en-los-espejos-de-un-cafe/corporate-social-responsibility-vs-social-engagement-1b99b4d318c7> (Letöltve: 2022. 01. 15.)
- European Commission (2014): *Proposed approaches to Social Impact Measurement in European Commission legislation and in practice relating to: EuSEFs and the EaSi*. GECEs Sub-group on Impact Measurement. Adopted by the GECEs. http://ec.europa.eu/internal_market/social_business/docs/expert-group/social_impact/140605-sub-group-report_en.pdf (Letöltve: 2021. 12. 10.)
- Major Klára (2013): *Hatásvizsgálati kézikönyv. I. kötet: Hatásvizsgálat elemzőknek*. HÉTFA Kutatóintézet. https://hetfa.hu/wp-content/uploads/2013/07/HETFA_Modszerteran_Hatasvizsgalati-kezikonyv-I_nyomdai.pdf (Letöltve: 2022. 01. 15.)
- New Zealand Business Council for sustainable development (2010): *The social role of business. How to leverage business – community engagement for a more prosperous society*. Auckland. https://www.sbc.org.nz/__data/assets/pdf_file/0004/99490/Part-1-The-Social-Role-of-Business.pdf (Letöltve: 2021. 12. 10.)
- Nicholls, Jeremy–Lawlor, Eilis–Neitzert, Eva–Goodspeed, Tim (2012): *A guide to Social Return on Investment*. SROI Network. <https://socialvalueuk.org/wp-content/uploads/2016/03/The%20Guide%20to%20Social%20Return%20on%20Investment%202015.pdf> (Letöltve: 2021. 12. 10.)

Jegyzetek

¹ A tanulmányban közölt saját gondolatok az elmúlt, közel két évtizedes kutatói, oktatói tapasztalataim alapján kerültek megfogalmazásra. Céлом az volt, hogy a szakirodalmi bázisra építve kiegészítsem a témát, és a vállalatok és a társadalom kapcsolódási pontjait egységes szerkezetben mutassam be.

² Tovább árnyalja a témát, hogy vannak olyan nemzetközi szakirodalmak (pl. Saridakis et al. 2020; Gupta–Krishnamurti 2021), amelyek a CSR engagement fogalmat is használják.

Fotó/Csanádi Gábor

MI MOTIVÁLJA (ÚJRA) AZ ÖNKÉNTESEINKET?

AZ ÖNKÉNTESSEG MOTIVÁCIÓI, AZ ÖNKÉNTESKILÉPÉSÉNEK OKAI ÉS VISSZACSATLAKOZÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI

Pótó Judit–Sipos Norbert

Bevezetés

■ Az önkéntesek motivációinak feltérképezése fontos alapja bevonásuknak, a kutatások ugyanis azt mutatják, hogy a klasszikus értelemben vett „jótekonyságnál” jóval árnyaltabb a kép, ha annak az okát keressük, miért áldozzák az önkéntesek szabadidejüket (és energiájukat, kompetenciájukat, időnként pénzüket) arra, hogy olyan, mások hasznára irányuló tevékenységet végezzenek, amelyért nem kapnak ellenszolgáltatást (Clary et al. 1998; Bartal–Kmetty 2011; Nárai 2012; Gergely–Pierog 2016; Nárai–Reisinger 2016; Bartal 2019). Az altruista értékek és a segítség vágya ugyan meghatározó okai az önkénteskedésnek, de az önkéntes számára megjelenő előnyök szintén fontos hajtóerőt jelentenek (Yeung 2004) a tevékenység során. Ez a kétféle motivációcsoport időnként két külön önkéntesség-típusként jelenik meg a kutatásokban is: a „rég” típusú önkénteskedésnél az adományozás és a jótekonyság van fókuszban, az „új” típusnál a kihívást jelentő feladat, valamint a fejlődési vágy (Czike–Bartal 2005; Fényes–Kiss 2011), Hustinx és Lammertyn (2003) pedig kollektív, illetve reflexív motivációnak nevezi saját hasonló csoportosítását. Stukas és szerzőtársai (2014) mások felé forduló, illetve önmaga felé forduló motivációt különböztetnek meg; de megjelenik az intrinzik (a tevékenység által belső jutalmat megélő) és extrinzik (a tevékenység egy eszköz valamely más cél eléréséhez) párosítás is (Geiser et al. 2014; Nencini et al. 2016).

További kutatások – sok esetben empirikus mérésekre támaszkodva – részletebben vizsgálták azokat a tényezőket, amelyek alapján valaki az önkénteskedés

mellett dönt (Clary et al. 1998; Yeung 2004; Bartal–Kmetty 2011; Willems et al. 2012; Willems–Walk 2013). Ezek a vizsgálatok több különböző motivációs kategória beazonosítását tették lehetővé, amely elősegítheti a kidolgozottabb eszköztár használatát az önkéntesek bevonását illetően is.

A kutatásoknak azonban két korlátja figyelhető meg. Egyrészt gyakran befolyásolnak a vizsgált területek tevékenységei. Curtis és szerzőtársai (2014) például – a mormon közösségeket vizsgálva – öt motivációs faktort azonosítottak: teológiai motivációk; a jó népszerűsítése a rosszal szemben; szociális motiváció; személyes vagy a gyülekezeti élethez kapcsolódó motiváció, illetve a többiek viselkedésének követése. Ezek a faktorok azonban korlátozottan általánosíthatók, noha ugyanakkor az az előnyük kétségtelenül megvan, hogy célzottabb eszköztár-fejlesztést tesznek lehetővé az önkéntesmenedzsmentben azon a területen belül, amelyet az adott vizsgálat célzott.

Másrészt a kutatások egyetértenek abban, hogy a motivációs faktorok között vannak átfedések; azonban az azonos tényezők és a közös vonások ellenére sem rajzolódt meg ki egyetlen átfogó vagy általánosítható keretrendszer (Neely et al. 2021). Maran és szerzőtársai (2017) ABCE-modellje négy faktort azonosít: kötődés, kapcsolódás (Affiliation); értékrend, ideológia, hiedelmek (Beliefs); karrierfejlesztés (Career Development); illetve énközpontúság (Egoistic). Neely és munkatársai (2021) szintén négy fő ismértvbe rendezték össze a korábbi kutatások motivációs tényezőit: proszociális (ez elsősorban a segítőkészséghez, mások életének jobbá tételéhez, a közösség fejlesztéséhez kapcsolódik); szolidaritás és szocializáció (ebbe a csoportba tartozik a találkozás lehetősége új emberekkel, a közös célokért való közös munka öröme, az azonos érdeklődésű társaság iránti igény, stb.); önfejlesztés (ide sorolhatók a más elméletek által főleg „egoisztikusnak” kategorizált tényezők, mint a karrierépítés vagy a képességfejlesztés, illetve a kapcsolatépítés is); végül az érzelmi tényezők (ide tartoznak a hagyományos indokok, a vallásosságból fakadó indíttatás, az egyéb ideológiai alapú indokok, illetve a családból vagy a korai közös-égek értékrendjéből örökölt motivációk).

Az önkénteskedés változó trendjeit nem csak a motiváció oldaláról vizsgálták. Hustinx és szerzőtársai (2008), illetve Hyde és munkatársai (2016) epizodikus önkéntességgel foglalkozó vizsgálataik során a legfontosabb megállapítások, hogy nem csak az önkéntesek motivációi lehetnek eltérőek, hanem a szervezettel való viszonyuk, az önkéntességre szánt idő, az önkénteskedés során vállalt (vagy vállalható) tevékenységek köre és az idő intenzitása is. Haski-Leventhal és szerzőtársai (2019) – kifejezetten az új önkéntesek bevonásának lehetőségeit vizsgáló – tanulmánya kimutatta, hogy minden tényezőn belül felfedezhetők azok a jellemzők, amelyek nagyobb vonzerővel bírnak egy leendő önkéntes számára, vagyis elősegítik a bevonást. Ilyen az, ha a tevékenység eseményhez kötött, vagyis időben lehetárolt (idő); ha a tevékenység izgalmas vagy pedig egyszerű teljesíteni (tevékenység); ha könnyű csatlakozni, mert valaki más megszervezte a körülményeket (szervezeti kapcsolódás). Bartal (2019) megerősíti e tényezők figyelembevételének jelentőségét arra hivatkozva, hogy Magyarországon megfigyelhető az önkéntesek

generációváltása. Egyre fiatalabb korosztályok is részt vesznek az önkéntes tevékenységekben, ami egyrészt üdvözlendő, másrészt viszont – az addig megszokotthoz képest – eltérő életszakaszból érkező, más időbeosztással és eltérő igényekkel rendelkező önkénteseket jelent.

Azt mondhatjuk tehát, ha egy szervezet az önkéntesek bevonásának lehetőségeit szeretné fontolóra venni, akkor a belső (motivációs) tényezők mellett érdemes a külső (rászánható idő, energia, szakértelem stb.) paraméterekre is figyelmet fordítani. Ennek a két halmaznak az összessége ugyanis átfogóbb választ adhat arra a kérdésre, miért csatlakoznak az önkéntesek a szervezethez, milyen módon és mértékig lehet rájuk számítani, és (adott esetben) miért hagyják abba az önkénteskedést? A jelen tanulmány ezen kérdések mentén vizsgálódik.

Az önkénteskedés motivációi

Az empirikus kutatáshoz a szerzők Clary és munkatársai által (1998) megalkotott (és számos további kutatás alapjául szolgáló) Volunteer Functions Inventory keretrendszerét használták, amely hat motivációs funkciót határozott meg. Az „Értékek” az önkéntesség altruista és humanitárius vetületét tartalmazza, annak a törekvésnek a kifejeződését, hogy az önkéntes ezeket a számára fontosnak tartott értékeket élje meg tevékenykedése során. Az „Understanding” értéket magyarul sok helyen „Megértés”-nek fordítják, de talán érthetőbb a „Tapasztalatszerzés” kifejezés, mivel ez a funkció azokra a nyereségekre utal, amelyeket az önkénteskedés során a tevékenység területének mélyebb megismerésével, új tudással, jártassággal, tapasztalatokkal lehet megszerezni. (Ilyen lehet pl. egy rákbetegek között végzett önkéntesség során a betegség folyamatának mélyebb megismerése, a páciensek lelki viszonyulásának közeli megtapasztalása vagy a kezelő intézményrendszer protokolljaiban szerzett jártasság is.) A „Közösségi/Szociális” funkció a másokkal való kapcsolat lehetőségére utal az önkéntesség során. Ez tartalmazza a barátokkal való közös tevékenykedés vagy új kapcsolatok lehetőségének motivációját, de azt is, amikor az önkénteskedés oka az, hogy az önkéntes számára fontos referenciaszemélyek elismerik ezt a tevékenységet. A „Karrier” funkció azt tartalmazza, amikor az önkénteskedés későbbi célja a professzionális tevékenységben való előrelépés, vagy olyan képességek gyakorlása és fejlesztése az önkéntes tevékenység során, amelyek hasznosak lesznek az egyén későbbi karrierjében. (Ilyen lehet pl. az, amikor egy pszichológus egyetemi hallgató egy kórházban végez önkéntesen segítőkísérői tevékenységet azért, mert későbbi célja ugyanezen a területen dolgozni.) Az „Önvédelmi” funkció akkor jelenik meg, amikor az önkéntesség oka az egyén negatív érzéseinek csökkentése vagy elkerülése (pl. hogy elterelje a figyelmét a saját életének problémáiról, vagy épp ellenkezőleg, csökkentse a megjelenő büntudatot, amiért szerencsésebb, mint mások). A „Megerősítés” funkció pedig az egyén pozitív hatásgyakorlásának megéléséről szól, amikor az önkénteskedés során az is cél, hogy a tevékenység pozitív következményeit megtapasztalva az önkéntes

személyesen is növekedjen: megerősödjön cselekvőképességben, önállóságban, önbizalomban. Clary kifejezetten kitér arra, hogy az utóbbi két, az önkéntes személyiségét érintő funkció nem ugyanannak a skálának az ellenpólusai, hanem két egymástól független dimenzió (Clary et al. 1998).

Az önkénteskedés abbahagyásának indokai

Willems és szerzőtársai (2012) nagymintás, ifjúsági szervezetekben végzett kutatásuk alapján azonosították az önkéntesek kilépésének okait. Kiindulópontjuk az, hogy a motivációs faktorok megléte vagy hiánya párba állítható a kilépés okaival – vagyis, ha a motivációs tényezők jelen vannak, akkor marad az önkéntes, ha hiányoznak, akkor elmegy. Ez a hipotézis egyáltalán nem, vagy csak nagyon korlátozottan igazolódott a kutatás során. Így elmondható, hogy az önkéntesek kilépését más rendszerben érdemes vizsgálni, nem kizárólag a motiváció jelenléte mentén. A kilépés okai lehetnek egyéniek: pl. megváltozott érzelmek, megváltozott érzékelés, megváltozott attitűd; csoportosak: pl. elismertség, támogatottság hiánya, segítségadás hiánya; vagy szervezeti: itt a kulcselem a szervezeti vízió, stratégia, és annak a rövidebb távú lebontott céljai. Az önkéntesek számára ugyanis fontos igény lehet, hogy a szervezet stratégiai céljai (és az annak irányába tett konkrét lépések) egybeessenek a számára egyénileg fontosnak tartott célokkal és értékekkel.

Willems és szerzőtársai (2012) tíz konkrét faktort azonosítottak az önkéntesek kilépésének okaiként. Ebből három volt összekapcsolható motivációs tényezővel. A „kevés új lehetőség” faktora értelmezhető Claryék (1998) „Tapasztalatszerzésének” hiányaként; a „szervezet értékei nem illeszkednek az egyéni értékekhez” faktornál azonosítható az „Értékek” hiánya; a „konfliktusok az önkéntes-társakkal” pedig a „Szociális” motivációs funkció hiányára utal. Van még egy negyedik faktor, a „felsőbb szintek támogatásának hiánya”, amely szintén a szociális funkcióval lenne párosítható elméletileg, itt azonban statisztikailag nem alátámasztható az összefüggés a kilépési faktor és a motivációs funkció között.

A további hat faktor esetében Willems és szerzőtársai nem találtak kapcsolatot a motivációs funkciókkal. Ebből négyet úgy csoportosítottak, mint „A múlt tapasztalatai és a jövőbeni elvárások egyensúlyának elbillenése”. Ebben a csoportban található a „túl öreg vagyok önkéntesnek” (ehhez a faktorhoz fontos figyelembe venni, hogy Willemsék kutatása ifjúsági szervezeteknél zajlott); a „fontosabb a szép emlékek megtartása”; a „szervezet jövőbeni tevékenysége nem illeszkedik az érdeklődésemhez”, illetve az „elégedetlenség a saját motivációs szintemmel”. Ez utóbbi abból a szempontból különleges, hogy kapcsolódik a motivációhoz, de általánosságban: ennek alapján az önkéntesek egy része azért hagyja abba az önkénteskedést, mert úgy érzi, amit bele tud tenni, az „nem elég”, így aztán inkább teljesen visszavonul a szervezetből.

A két további faktor az önkénteskedésre fordítható abszolút energiával függ össze az egyén életében: a „nincs elég időm”, illetve az „egyéb elkötelezettségeim

fontosabbak” azt jelzi, hogy az önkéntes kilépésének oka nem a szervezet vagy a kapcsolat megváltozása, hanem az, hogy az egyén életében maga az önkénteskedés, mint tevékenység szorul háttérbe – épp aktuálisan. Ennek oka jellemzően a kicsi gyermekek jelenléte a családban, a családi szintű életkezdés (pl. építkezés), vagy a munka növekvő felelőssége (Willems et al. 2012).

A visszacsatlakozás lehetőségei – kutatási kérdések

Az előzőekből azt láthattuk, hogy a kezdeti motiváció, illetve a kilépési indokok két különböző keretrendszert alkotnak. Amikor tehát a szervezet azt vizsgálja, hogyan tudná újra bevonni az önkénteseit, akkor felmerül a kérdés, hogy vajon melyik keretrendszer mennyire befolyásol, vagyis:

- Igaz-e, hogy a visszacsatlakozásban az első szakaszban fontosnak tartott motivációs funkció ismét megjelenik?
- Igaz-e, hogy a visszacsatlakozásnál szerepet játszik a kilépési faktorok „megszűnése”?
- Igaz-e, hogy a két keretrendszer kapcsolatban áll egymással?

Az empirikus vizsgálat módszertana

Az empirikus kutatás adatfelvétele anonim, standard online lekérdezéssel valósult meg. A kérdőívet a Magyar Cserkészszövetségben regisztrált, 18. életévüket betöltött, aktív tagok kapták meg a saját email címükre, ugyanakkor hólabdamódszerrel is elérhető volt a Facebook-poston keresztül. Összesen 157 teljes kitöltés érkezett az 1 203 számú alapsokaságból, mely 13,1 százalékos válaszadási arányt jelent.

A tanulmány fókuszja az önkénteskedéshez kapcsolódó motivációk, a befejezéshez kapcsolódó indokok, és azok egyéb tényezőkkel való kapcsolata volt, illetve annak vizsgálata, hogy milyen módon lehet a kapcsolódást biztosítani. A motivációhoz kapcsolódó kérdések Clary és munkatársai (1998), illetve Willems és szerzőtársai (2012) kutatásaival összhangban kerültek kialakításra. Ez azt jelenti, hogy a Claryék hatféle motivációs funkciója kiegészítésre került egy hetedikkel, mivel Willems és szerzőtársai kutatásai alapján a „Szociális” funkció kettéválasztható egy belső szociális funkcióra (amely esetben a barátokkal való közös tevékenység a fontos érték), illetve egy külső szociális funkcióra (amikor az önkéntes által elismert referenciaszemélyek megbecsülése az indoka az önkénteskedésnek). A válaszadás mindhárom kérdésblokk esetében ötfokozatú Likert-skálán valósult meg.

Az értékekhez kapcsolódó kezdeti feltételezés tesztelésére szükséges volt a 7 és 8 item értékeinek tömörítése. Ennek módszertana az exploratív faktoranalízis (EFA), amely az új változók kialakításakor az eredeti információtartalom megfelelő részét megőrizve egymástól független faktorokat hoz létre. Az egyes tényezőkhoz tartozó kérdések megbízhatóságát a CR és EVA értékekkel lehet vizsgálni. Az előző

a kompozit megbízhatósági mutató, az utóbbi pedig az adott faktorba tartozó eredeti tényezők átlagos varianciáját mutatja meg. A CR-mutató jónak tekinthető, ha az értéke nagyobb mint 0,7; míg az AVE esetében elvárás a legalább 50 százalékos információtartalom (Fornell–Larcker 1981; Hair et al. 2010).

Az EFA alapján kialakult faktorok egymáshoz képesti viszonyát korrelációanalízissel, míg az egyéb nominális tényezők mentén a szignifikáns eltéréseket függetlenségpróbával, illetve egyutas varianciaanalízissel vizsgálták a szerzők.

Az értékek leíró statisztikája alapján (1. táblázat) a szerzők úgy találták, hogy a kezdeti motivációk közül a legnagyobb értékkel a „Belső szociális” (4,60) rendelkezik, míg a legalacsonyabbal a „Külső szociális” (3,41). Ez a jelenség megerősíti, hogy érdemes ezt a kétfajta szociális faktort elkülöníteni egymástól. Másrészt pedig azt is jelzi, hogy a barátokkal együtt végzett (önkéntes) tevékenység, a közösségiség erős motivációt jelent, ugyanakkor kevésbé párosul külső (pl. családtól vagy egyéb kapcsolati körből származó) elismeréssel, vagy az önkéntesség önmagában való elismerésével (legalábbis a vizsgált szervezetben). A befejező motiváció közül kettő bír kiemelkedő jelentőséggel: az „Időhiány, egyéb kötelezettségek” (4,00) és „A szervezetből való kiöregedés” (3,12). A többi tényező módusza és mediánja is 1-es értéket vesz fel. Míg a kezdeti motiváció esetében az utolsó két tényezőnél a legnagyobb mértékű a heterogenitás (relatív szórás), addig a befejezés indokainál mindegyik tényező 30 százalék feletti relatív szórással rendelkezik. Ebből adódóan jelentős eltérések jelentkezhetnek egyes tényezők mentén. Ki kell emelni, hogy a szervezettel való kapcsolat befejezésénél nagyságrendileg a válaszadók fele adott értékeket, így az ehhez kapcsolódó kérdésekre adott válaszokat ennek figyelembevételével kell megítélni.

A cserkészléthez való aktív vagy hipotetikus kapcsolódásnál a legmagasabb érték nem éri el a 4-es átlagot, míg a legalacsonyabb is 2,94. A medián és módusz jellemzően 4-es, egyedül az anyagi segítségnél látható 3-as érték mindkettőnél. A relatív szórás szinte az összes tényezőnél közepes.

A normalitás vizsgálatokor megállapítható, hogy a kezdeti motivációk esetében egy tényezőnél (Belső szociális), a befejezéshez kapcsolódóknál pedig három esetben nem látható -2 és +2 közötti csúcsosság és ferdeség, azaz a válaszok ezen esetekben nem követik a normális eloszlást (George–Mallery 2010). A kapcsolódási tényezőknel mindenhol azonosítható a normális eloszlás. Mindezek mellett a szerzők úgy döntöttek, hogy nem kezelik külön az adott tényezőket, és ezen értékekkel valósítják meg az EFA-elemzést, és lefuttatható a korrelációanalízis.

1. táblázat. A kezdeti és befejezési motivációk leíró statisztikája, blokkonként csökkenő sorrendben az átlagok szerint

Kezdeti és befejezési motivációk		N	Átlag	Medián	Módusz	Szórás	Relatív szórás	Csúcsosság	Ferdeség
Kezdeti értékek	Belső szociális	157	4,60	5	5	0,68	14,86%	5,72	-2,17
	Megerősítés	157	4,33	4	5	0,68	15,70%	-0,06	-0,81
	Tapasztalatszerzés	157	4,31	4	5	0,76	17,55%	1,90	-1,28
	Értékek	157	4,17	4	5	0,90	21,54%	1,64	-1,26
	Önvédelem	157	4,03	4	5	0,91	22,61%	0,76	-0,86
	Karrier	157	3,47	4	4	1,06	30,60%	-0,42	-0,44
	Külső szociális	157	3,41	4	4	1,13	33,30%	-0,40	-0,53
Befejezési motivációk	Időhiány, egyéb kötelezettségek	88	4,00	4	5	1,25	31,26%	0,78	-1,34
	A szervezetből való kiöregedés	90	3,12	3	4	1,40	44,74%	-1,28	-0,20
	Vezetőkkel való konfliktus	86	1,86	1	1	1,35	72,42%	0,02	1,23
	Felső szintek támogatásának hiánya	85	1,73	1	1	1,21	69,91%	1,33	1,58
	Belső motiváció hiánya	86	1,72	1	1	1,04	60,22%	1,08	1,43
	Önképzés lehetőségének a hiánya	85	1,46	1	1	0,85	58,47%	4,49	2,14
	A szép emléket akarta megtartani	87	1,44	1	1	0,90	62,52%	4,04	2,16
	A szervezeti értékekkel való konfliktus	87	1,22	1	1	0,67	55,16%	15,04	3,71

Kezdeti és befejezési motivációk		N	Átlag	Medián	Módusz	Szórás	Relatív szórás	Csúcsosság	Ferdesség
Vissza- kap- csoló- dás	Cserkészközös- ségbe járni régi/ új barátokkal	157	3,84	4	4	1,02	26,62%	-0,05	-0,77
	Részvétel cser- készprogramon	157	3,65	4	4	1,04	28,41%	-0,22	-0,55
	Cserkészmoz- galmat tevéke- nyen segíteni	157	3,57	4	4	1,14	32,03%	-0,45	-0,56
	Cserkészként részvétel társa- dalmi megmoz- dulásban	157	3,54	4	4	1,05	29,62%	-0,32	-0,50
	Cserkészköri képzés	157	3,24	3	4	1,24	38,32%	-0,89	-0,33
	Cserkészmoz- galmat anyagi- lag segíteni	157	2,94	3	3	1,15	39,10%	-0,64	0,01

Forrás: Saját szerkesztés.

A kutatás eredményei

Mind a kezdeti, mind a befejezési motivációk alkalmasak az EFA futtatására. Az EFA eredményei a 2. és 3. táblázatban olvashatóak. A KMO-értékek nem kimagaslóak, de az elfogadható tartományba esnek, hiszen a kezdetinél 0,586, míg a befejezésinél 0,597; mindkettőnél magas szintű szignifikancia mellett. A viszonylag kevés item esetében gyakoribb az alacsony KMO-érték, ezért fontos a CR és az AVE ellenőrzése. Ezek minden esetben megfelelőek, azaz a faktorok létezése bizonyítottnak tekinthető a mintán.

Mindkét esetben azonosítani lehetett három faktorcsoportot. A 3-3 faktor az eredeti változók szórásának 64,56 százalékát és 58,23 százalékát magyarázzák, ami jónak tekinthető, az eredeti információtartalom megfelelő mértékben maradt meg, így a további elemzésekhez felhasználható.

2. táblázat. A kezdeti motiváció EFA eredményei

EFA – Kezdeti motivációk	Önfejlesztés	Szolgálat	Közösség
Külső szociális	0,671		
Tapasztalatszerzés	0,778		
Megerősítés	0,786		
Értékek		0,805	
Önvédelem		0,840	
Karrier			0,609
Belső szociális			0,873
AVE	0,558	0,676	0,566
CR	0,790	0,807	0,717
KMO	0,586		
Bartlett	0,000		
Összes magyarázott szórás	64,56%		

Forrás: Saját szerkesztés.

A faktoranalízis eredményei alapján három faktor azonosítható. Az első faktor azért kapta az „Önfejlesztés” nevet, mert Claryék (1998) mindkét önképzéssel, személyes növekedéssel kapcsolatos motivációs faktora belekerült (Tapasztalatszerzés és Megerősítés), illetve itt szerepel még a Szociális faktor külső része – azt a gondolatot is hangsúlyozván, hogy az egyén számára a referenciaszemélyek általi megbecsülés, megerősítés énkép-formáló jelentőségű lehet.

A második (*Szolgálat*) faktorba az alaptevékenység értékei kerültek (vagyis a Clary-féle Értékek), illetve Claryék Önvédelem-tényezője – rámutatva arra, hogy amikor az egyén a saját életéről szeretné „elterelni a figyelmet”, akkor szívesen veszi körbe magát feladatokkal pusztán a feladatok kedvéért is. Ez a faktor tartalmazza a leginkább az önkéntesség hagyományosnak tekinthető, jótékonyasághoz és mások szolgálatához kapcsolódó (tehát az egyéntől „elfelé” tekintő) értelmezését.

A harmadik faktorba (*Közösség*) került egyrészt a Belső szociális tényező, amely a szorosabb közösséggel való együttműködést fejezi ki, másrészt a Karrier, amely a kapcsolati háló bővítésén keresztül a laza kapcsolatok fontosságára, a tag közösséghez való tartozás dimenziójára is rávilágít.

A három faktor kimutatható jelenléte azért nagy jelentőségű, mert ugyan Clary és szerzőtársai (1998) motivációs faktor-tere kutatási célokra pontosabb és célra-vezetőbb, de az önkéntesmenedzsment-eszköztár gyakorlati fejlesztésére alkalmasabb egy egyszerűbb modell.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy egy-egy program vagy egy önkéntesek bevonását célzó hosszabb modul könnyen ellenőrizhető és fejleszthető azzal, ha a szervezet megvizsgálja a három motivációs faktor (Közösség, Szolgálat, Önfejlesztés) megélésének lehetőségét a részt vevő önkéntesek oldaláról.

3. táblázat. A befejezési motiváció EFA eredményei

EFA – Befejezési motivációk	Szervezet	Csoport	Egyén
Belső motiváció hiánya	0,693		
Önképzés lehetőségének a hiánya	0,693		
A szervezeti értékekkel való konfliktus	0,619		
Vezetőkkel való konfliktus		0,738	
Felső szintek támogatásának hiánya		0,735	
Időhiány, egyéb kötelezettségek		-0,641	
A szép emléket akarta megtartani			0,824
A szervezetből való kiöregedés			0,745
AVE	0,548	0,500	0,617
CR	0,708	0,748	0,763
KMO	0,597		
Bartlett	0,000		
Összes magyarázott szórás	58,23%		

Forrás: Saját szerkesztés.

A befejezés okai szintén három faktorba tömörültek. Az első faktor lett a „*Szervezeti okok*”, amelyben az átfogó értékkülönbségek, az önképzés lehetőségének hiánya (vagyis a szervezeten belüli feljebb kerülés hiánya), illetve a belső motiváció hiánya szerepel. A második faktort, amely a „*Csoportból fakadó okok*” nevet kapta, akár „konfliktusnak” is lehetne nevezni, hiszen a „vezetőkkel való konfliktus”, illetve a „felsőbb szintek támogatásának hiánya” kerültek ide. Érdekesség, hogy ebbe a faktorba került az „időhiány, egyéb kötelezettségek” tényező is, de negatív előjellel – vagyis akik a körülöttük levő konfliktusokat jelölték meg kilépési indokként, azoknak (megélésük szerint) egyébként lett volna idejük önkénteskedni, de erősebbnek bizonyult a belső harcok negatív hatása. A harmadik faktorba (*Egyéni okok*) olyan tényezők kerültek, amelyek hangsúlyosan egyéni indokok, vagyis a „szép emlékek megtartásának igénye” és a „kiöregedés érzése”. Ezeknek az a jellegzetessége, hogy ugyan a háttérben itt is jelen lehetnek szervezetből fakadó vagy az önkéntest körülvevő csoportokból érkező jelzések, de a válaszadónak ezek szerint az a megélése, hogy a kilépésről való döntés az ő egyéni döntése volt, azt nem befolyásolta a környezet – egyszerűen lezárult ez az életszakasz a számára.

A 4. táblázatban a kezdeti és a befejezési motivációk faktorértékei közötti korreláció vizsgálható meg. Az EFA módszertanából adódóan a KEZD (kezdeti) és a BEF (befejezési) saját faktorok közötti kapcsolat nem lehet szignifikáns. A Pearson-féle korreláció ebből adódóan ezen elemek között 0. Ugyanakkor a kutatás egyik kérdésére is választ ad a táblázat, azaz, hogy a kezdeti motivációk és a befejezési

motivációk között kimutatható-e valamilyen kapcsolat. Ezek alapján bármely tényező kombinációja alapján kijelenthető, hogy ilyen összefüggés nem áll fent. Erre az eredményre Willems és szerzőtársai kutatása (2012) alapján már számítani lehetett, megerősítő azonban, hogy ez a friss mérési adatokból is kimutatható. Az eredmények kiemelik továbbá annak jelentőségét, hogy a kezdeti motiváció behatárolása nem elegendő annak érdekében, hogy azonosítani lehessen az önkénteskedés befejezését eredményező hatásokat, és – adott esetben – időben lehessen lépni ellene.

4. táblázat. A kezdeti és befejezési motivációk korrelációanalízise

		KEZD Önfej- lesztés	KEZD Szolgá- lat	KEZD Közös- ség	BEF Szerve- zet	BEF Csoport	BEF Egyén
KEZD Önfejlesztés	Pearson	1,000					
	Szign.						
	N	157					
KEZD Szolgálat	Pearson	0,000	1,000				
	Szign.	1,000					
	N	157	157				
KEZD Közösség	Pearson	0,000	0,000	1,000			
	Szign.	1,000	1,000				
	N	157	157	157			
BEF Szervezet	Pearson	0,179	-0,153	0,040	1,000		
	Szign.	0,104	0,165	0,720			
	N	84	84	84	84		
BEF Csoport	Pearson	-0,036	-0,025	0,068	0,000	1,000	
	Szign.	0,746	0,821	0,537	1,000		
	N	84	84	84	84	84	
BEF Egyén	Pearson	-0,115	-0,002	0,109	0,000	0,000	1,000
	Szign.	0,300	0,983	0,326	1,000	1,000	
	N	84	84	84	84	84	84

Forrás: Saját szerkesztés.

Végezetül a szerzők azt vizsgálták meg, hogy milyen összefüggés mutatható ki a kezdeti és a befejezési motivációk, valamint az újrakapcsolódási tényezők között. Ezt szintén a korrelációanalízis segítségével lehet kimutatni. Az eredmények azt mutatják (5. táblázat), hogy a befejezési motivációk egy esetben sem mozognak együtt statisztikailag szignifikánsan az újrakapcsolódási tényezőkkel, tehát a befejezés indoka nem jelenik meg döntő indokként a visszakapcsolódási lehetőségek esetében. Ezzel szemben a kezdeti motivációk közül az *Önfejlesztés* és a *Szolgálat*

erőteljesen és egyértelműen azonosítható módon összefügg a kapcsolódási lehetőségekkel.

5. táblázat. A kezdeti és befejezési motivációknak a kapcsolódási tényezőkkel való korrelációanalízise

		KEZD Önfej- lesztés	KEZD Szolgálat	KEZD Közös- ség	BEF Szerve- zet	BEF Csoport	BEF Egyén
Részv. cs.programon	Pearson	0,252**	0,042	0,148	-0,061	0,139	-0,088
	Szign.	0,001	0,600	0,064	0,582	0,208	0,427
	N	157	157	157	84	84	84
Cs. körben képzés	Pearson	0,241**	0,137	0,030	0,085	0,071	-0,035
	Szign.	0,002	0,087	0,705	0,442	0,522	0,754
	N	157	157	157	84	84	84
Cs.közösségbe járni régi/új barátokkal	Pearson	0,235**	-0,018	0,151	-0,040	0,149	0,027
	Szign.	0,003	0,823	0,058	0,715	0,177	0,806
	N	157	157	157	84	84	84
Cs.ként rész- vétel társadal- mi megmozdu- lásban	Pearson	0,069	0,185*	0,087	-0,048	0,062	-0,052
	Szign.	0,389	0,021	0,277	0,666	0,574	0,639
	N	157	157	157	84	84	84
Cs.mozgalmat tevékenyen segíteni	Pearson	0,088	0,277**	-0,027	-0,058	0,096	0,001
	Szign.	0,274	0,000	0,739	0,603	0,387	0,996
	N	157	157	157	84	84	84
Cs.mozgalmat anyagilag segíteni	Pearson	0,063	0,266**	0,043	-0,113	-0,017	0,121
	Szign.	0,437	0,001	0,597	0,306	0,879	0,271
	N	157	157	157	84	84	84

** 99%-on szignifikáns

* 95%-on szignifikáns

Forrás: Saját szerkesztés.

A kapcsolódásokkal való összefüggés mindegyik esetben gyenge (0,3 alatti), ugyanakkor fontos kiemelni, hogy az iránya pozitív. Az „Önfejlesztés” kezdeti motiváció a következő újrakapcsolódási tényezőkkel áll kapcsolatban: részvétel; képzés; illetve (a várakozásokkal ellentétesen) a cserkészközösségben való aktív találkozás. Ez utóbbinál a „Közösség” motivációs faktor hatása lehetne még számottevő, ugyanakkor az összefüggés létéből adódóan itt már inkább a tudásmegosztáson keresztüli fejlődési lehetőségek, a csoportos tapasztalati tanulás kerül előtérbe. A kezdeti „Szolgálat” motivációval való kapcsolatnál pedig a társadalmi megmozdulás, a tevékenységeken, illetve anyagi formában történő segítségen keresztüli kapcsolódás azonosítható. Ez megerősíti, hogy a másoknak való segítség, illetve a saját (emberi és anyagi) erőforrások jótékony felhasználása a Szolgálat fogalmához kapcsolódik szorosabban.

Ezek alapján a kezdeti motiváció továbbra is erős az egykori önkénteseknél, és ez határozza meg azokat a formákat, amelyeken keresztül lehet támogatni és ösztönözni a szervezethez való kötődés formáját, illetve a kötelék minőségét. Az önkéntesek bevonását célzó programok tervezésekor azonban érdemes tudomásul venni és elfogadni, hogy ez a kötődés már nem megvalósítható azokban a konkrét formákban, amiken keresztül korábban megélésre kerültek az önkéntes-igények. Az önkéntesekkel foglalkozó koordinátorok, menedzserek oldaláról tehát hasznos lehet feltenni azt a kérdést: hogyan lehet biztosítani az önkéntes-igény megélését az önkéntesek számára *figyelembe véve a jelenlegi élethelyzetüket, ráadásul oly módon, hogy az valódi segítséget jelentsen a szervezet számára?* Ez pl. a Szolgálat esetében jelentheti azt, hogy míg fiatalabb korban ezen a motiváción keresztül rugalmas időbeosztással rendelkező, a hétköznapiak több időszámban rendelkezésre álló önkéntesekhez jutott így egy szervezet, addig most érdemes olyan feladatokat tervezni, amelyek otthonról, távmunkában, egyénileg megvalósíthatóak a sokkal szűkösebb töredék-időkben; vagy előre tervezetten végezhető, pl. egy-egy kiemelt (és ritka) hétvége alatt; esetleg családdal, gyerekekkel együtt is el lehet látni. Ezeket az új programelemeket adott esetben nem egyszerű kidolgozni. Ugyanakkor megerősítő lehet a tudat, hogy a kutatás eredményei alapján érdemes erre időt szánni, hiszen az önkéntesek elköteleződése (amely miatt korábban csatlakoztak) továbbra is fennáll, és ha olyan formák állnak rendelkezésükre, amelyek jelenleg beleférnek az életükbe, akkor szívesen folytatják a közös munkát a szervezettel – újra.

Összegzés

A Magyar Cserkészszövetség körében végzett nem reprezentatív felmérés az önkéntes tevékenység kezdeti, befejezési és visszacsatlakozási motivációinak összefüggésére fókuszál. A 157 fős válaszadási kör (az alapsokaság 13,1%-a) alkalmas a vizsgált csoportok sajátosságainak megragadására. A szektor jellegéből adódóan a nonprofit motivációk megfelelő feltárása hozzájárul a hatékonyság növeléséhez, illetve a tagsági rotáció és az önkéntesek utánpótlásának megfelelő szinten tartásához. A kutatás korlátaihoz kapcsolhatók az ifjúsági szervezeti jellegből adódó speciális élethelyzetek és életutak, amelyek a kérdőív kérdéseiben is megjelentek, és amelyek nem minden szervezet esetében alkalmazhatóak.

A kutatás eredménye egyrészt a kezdeti és a befejezési motivációk esetében a három fő motivációs csoport azonosítása exploratív faktoranalízissel. A kezdeti motivációk esetében ez a három az Önfejlesztés, Szolgálat, Közösség, a befejezés esetében a Szervezetből fakadó, Csoportból fakadó és Egyéni indokok. Ezt a kategorizálást a szerzők a szakirodalmi szintetizálás során más felmérésben nem találták meg, azaz hozzáadott értéket jelent a további kutatásokhoz, illetve hasznosítható a gyakorlati szakemberek számára is. Kutatási szempontból a hét lekérdezett motivációs terület megfelelő, és mély összefüggések feltárására is alkalmas. Ugyanakkor menedzsment oldalról a három faktor kezelése és figyelembevétele használhatóbb egy önkéntesmenedzsment-eszköztár részeként.

Másrészt, az eredmények megegyeznek Willems és szerzőtársai (2012) megállapításaival, amely szerint a kezdeti és befejezési motivációk nem korrelálnak egymással, azaz a személyiség fejlődésével és az újabb élethelyzetekbe való kerüléssel más tényezők kerülnek az előtérbe. Ez kiemeli annak jelentőségét, hogy az önkéntesmenedzsment során nem elég az egyéni motivációkat figyelembe venni, hanem érdemes hangsúlyosan nyomon követni az önkéntesek életében jelenlevő külső tényezők változásait is, és ezt a tipikus életutat (ha azonosítható) betervezni az önkéntesek bevonását célzó programokba is. Ezek alapján az önkéntesek számára hozzáférhető feladatokat és tevékenységeket szerencsés nem csak a szervezet oldaláról végiggondolni, hanem abból a szemszögből is, hogyan végezhető az önkéntes adott életszakaszában, és melyik motivációs faktorra található meg benne a válasz.

Harmadrészt, érdemes kiemelni, hogy a visszacsatlakozási motivációk a kezdeti motiváció egyes tényezőivel korrelálnak, és nem a befejezési motivációkkal. Ebből tehát egyrészt az következik, hogy a szervezeteknek az egyéni élethelyzetekből adódó változásokat integrálni kell a hosszú távú önkéntes stratégiába, nem pedig megszüntetni ezen tényezőket. Másrészt pedig a kezdeti motivációkra érdemes fókuszálni, azokat megfelelően menedzselni, illetve megtalálni azokat a formákat, amelyekben a kezdeti motivációk megélhetők a megváltozott élethelyzet (pl. kevesebb idő) esetében is az önkéntes részéről. Ez összekapcsolható az epizodikus önkéntesség (Hustinx et al. 2008) elméletének főbb megállapításaival is.

A további kutatási irányok közé tartozhat a kialakított faktorok összevetése az öndeterminációs elmélet (self-determination theory – SDT [Deci–Ryan 2000]) alkotóelemeivel. Az SDT-t alapvetően kevésbé alkalmazták nonprofit szektorra, ebből adódóan felmerül a kérdés, hogy az azonosított három faktor értelmezhető-e úgy, mint az SDT egy konkrét megjelenési formája az önkénteskedésen belül, vagy valamilyen többlettartalmakat is hordoz. Másrészt a kezdeti pilot jellegű kutatásnak az egész Magyar Cserkészszövetségre való kiterjesztése révén (nagyságrendileg 14 ezer fő a 18 évesnél fiatalabbakkal együtt) a jelen tanulmányban tett megállapítások validálása valósítható meg, illetve további összefüggések kimutatására lehet alkalmas. Harmadrészt, a kérdőív kiterjeszthető más civil szervezetekre is – ebben az esetben érdemes megvizsgálni, hogy az adott motivációs faktorok mennyire univerzálisak, illetve mely szempontból meghatározottak a működési terület vagy a szervezet jellege által.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-4-II-PTE-954 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Irodalom

- Bartal Anna Mária (2019): Vissza a jövőbe: A magyar önkéntesség harminc évéről három tételben. *Civil Szemle*, 16., (1.), pp. 15–32.
- Bartal Anna Mária–Kmetty Zoltán (2011): A magyar önkéntesek motivációi: a Magyar Önkéntes Motivációs Kérdőív szttenderdizálásának eredményei alapján. *Civil Szemle*, 8., (4.), pp. 7–30.
- Clary, Gil E.–Snyder, Mark–Ridge, Robert D.–Copeland, John–Stukas, Arthur A.–Haugen, Julie–Miene, Peter (1998): Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74., (6.), pp. 1516–1530.
- Curtis, Daniel–Cnaan, Ram A.–Evans, Van (2014): Motivating Mormons: An analysis of what motivates members of the church of Jesus Christ of latter-day saints to volunteer and donate. *Nonprofit Management & Leadership*, 25., (2.), pp. 131–145.
- Czike Klára–Bartal Anna Mária (2005): *Önkéntesek és nonprofit szervezetek: Az önkéntes tevékenységet végzők motivációi és szervezeti típusok az önkéntesek foglalkoztatásában*. Budapest: Civitalis Egyesület.
- Deci, Edward L.–Ryan, Richard M. (2000): The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11., (4.), pp. 227–268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
- Fényes Hajnalka–Kiss Gabriella (2011): Az önkéntesség szociológiája. *Kultúra és közösség*, 4., (1.), pp. 35–47.
- Fornell, Claes–Larcker, David F. (1981): Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error? *Journal of Marketing Research*, 18., (1.), pp. 39–50. <https://doi.org/10.2307/3151312>
- George, Darren–Mallery, Paul (2010): *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference: 170 Update*. Pearson.
- Gergely Éva–Pierog Anita (2016): Motivációs tényezők feltárása civil és profitorientált szervezeteknél. *Gradus*, 3., (1.), pp. 368–373.
- Geiser, Christian–Okun, Morris A.–Grano, Caterina (2014): Who is motivated to volunteer? A latent profile analysis linking volunteer motivation to frequency of volunteering. *Psychological Test and Assessment Modeling*, 56., (1.), pp. 3–24.
- Hair, Joseph F.–Black, William C.–Black, Bill–Babin, Barry J.–Anderson, Rolph E. (2010): *Multivariate data analysis*. Upper Saddle River, NJ, USA: Prentice-Hall, Inc.
- Haski-Leventhal, Debbie–Oppenheimer, Melanie–Holmes, Kirsten–Lockstone-Binney, Leonie–Alony, Irit–Ong, Faith (2019): The conceptualization of volunteering among nonvolunteers: Using the net-cost approach to expand definitions and dimensions of volunteering. *Non-profit and Voluntary Sector Quarterly*, 30., (3.), pp. 527–550.
- Hustinx, Lesley–Haski-Leventhal, Debbie–Handy, Femida (2008): One of a Kind? Comparing Episodic and Regular Volunteers at the Philadelphia Ronald McDonald House. *The International Journal of Volunteer Administration*, 25., (3.), pp. 50–66.
- Hustinx, Lesley–Lammertyn, Frans (2003): Collective and Reflexive Styles of Volunteering: A Sociological Modernization Perspective. *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 14., (2.), pp.167–187. DOI:10.1023/A:1023948027200
- Hyde, Melissa K.–Dunn, Jeff–Bax, Caitlin (2016): Episodic Volunteering and Retention: An Integrated Theoretical Approach. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 45., (1.), pp. 45–63.

- Maran, Daniela A.–Butt, Matti U.–Hou, Yu–Soomro, Kamran A. (2017): The ABCE Model of Volunteer Motivation. *Journal of Social Service Research*, 43., (5.), pp. 593–608. DOI: 10.1080/01488376.2017.1355867
- Nárai Márta (2012): A társadalmi szerepvállalás egyik formája – az önkéntesség. In: Budai István –Nárai Márta (Szerk.): *Együttműködés és felelősségvállalás tanulása: a szociális és közösségi munkában*. Győr: Széchenyi István Egyetem. pp. 95–114.
- Nárai Márta–Reisinger Adrienn (2016): *Társadalmi felelősségvállalás és részvétel*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus.
- Neely, Andrea R.–Legnick-Hall, Mark L.–Evans, Michelle D. (2021): A process model of volunteer motivation. *Human Resource Management Review*, <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2021.100879> (In Press, Corrected Proof, Available online 26 November 2021)
- Nencini, Alessio–Romainoli, Diego–Meneghini, Anna Maria (2016): Volunteer Motivation and Organizational Climate: Factors that Promote Satisfaction and Sustained Volunteerism in NPOs. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 27., pp. 618–639.
- Stukas, Arthur A.–Hoye, Russell–Nicholson, Matthew–Brown, Kevin M.–Aisbett, Laura (2014): Motivations to Volunteer and Their Associations With Volunteers' Well-Being. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 45., (1.), pp. 112–132.
- Willems, Jurgen–Huybrechts, Gert–Jegers, Marc (2012): Volunteer decisions (not) to leave: Reasons to quit versus functional motives to stay. *Human Relations*, 65., (7), pp. 883–900.
- Willems, Jurgen–Walk, Marlene (2013): Assigning volunteer tasks: The relation between task preferences and functional motives of youth volunteers. *Children and Youth Services Review*, 35., (6.), pp. 1030–1040.
- Yeung, Anne Birgitta (2004): The Octagon Model of Volunteer Motivation: Results of a Phenomenological Analysis. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 15., (1.), pp. 21–46.

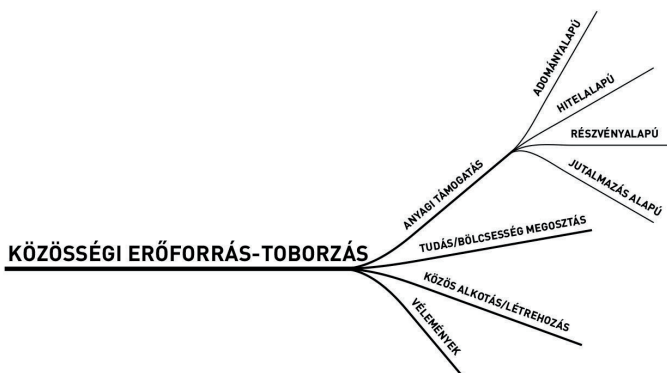
A KÖZÖSSÉGI FINANSzíROZÁS HELYE ÉS SZEREPE A MAI TÁRSADALMAKBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL HAZÁNKRA ÉS AZ EGÉSZSÉGÜGYI KIADÁSOKRA

Zsarnóczy-Dulházi Fanni–Kopper Bence–
Zsarnóczy Martin–Dávid Lóránt Dénes

Bevezetés

■ Mai világunkban, ahol a digitalizáció és a technológia behálózza mindennapjainkat nem meglepő, hogy könnyebben beépülnek nyugati szokások/magatartásformák és jellemzően angol szóhasználatok a hazai köztudatba, hiszen az online tartalmak javarészt angol nyelvűek. Jelen cikkünkben egy hiánypótló és átfogó képet szeretnénk adni a crowdsourcing, vagyis a közösségi erőforrás-toborzás témájában, amin belül az adományalapú közösségi finanszírozásra (donation-based crowdfunding) fókuszálunk magyar és külföldi vonatkozásban (1. ábra).

1. ábra. A közösségi erőforrás-toborzás alpontjainak összefoglaló ábrázolása

Forrás: Saját szerkesztés.

Crowdsourcing, vagyis a közösségi erőforrás-toborzás

A Crowdsourcing egy olyan angol kifejezés, melyet magyarul közösségi erőforrás-toborzásnak nevezhetünk. Beletartoznak az anyagi, materiális javak, a tudás, a tapasztalat, ötletek és akár adatok is. Howe (2008) könyvében négy típust különböztet meg:

- 1) A közösség általi tudás/bölcsesség (crowd wisdom),
- 2) a közösség általi alkotás/létrehozás (crowd creation),
- 3) a közösség általi véleményalkotás (crowd voting),
- 4) a közösség által nyújtott anyagi támogatás (crowd funding).

A könnyebb megértés érdekében a következőkben a fő fókuszunk, vagyis a crowdfunding kivételével egy-egy rövid példán keresztül szemléltetjük a működési elvet és a közösség (crowd) által felhasznált erőforrásokat.

A közösség általi tudás/bölcsesség felhasználása: Waze

A Waze¹ navigációs rendszert rendkívül sokan választják a világon, köztük Magyarországon is. A többi GPS-navigációhoz hasonlóan működik, azonban extra funkciójának köszönhetően versenyelőnyre tett szert. Ez a funkció nem más, mint az aktuális forgalmi adatok begyűjtése a felhasználóktól. Ennek segítségével a szoftver képes feltérképezni az utak telítettségét, alternatív és gyorsabb útvonalakat ajánlani és előrejelzéseket megjeleníteni az applikációban.

A közösség általi alkotás/létrehozás megvalósulása: TikTok

Talán az egyik legújabb crowdsourcing ötletelés a közösségi médiában a rendkívül népszerű TikTok²-hoz kapcsolódik. Egy Parkinson-kórban szenvedő sportoló mindennapjainak kihívásait osztotta meg, többek között azt is, hogy az egyik fő tünete, a remegés miatt nehezebb esik bevennie a gyógyszereit. Videójának hatására több TikTok-felhasználó megpróbálta megoldani a problémáját, köztük egy formatervező is, aki megosztotta a saját prototípus palackját, amihez 3D nyomtatót keresett. Talált a közösség erejével, de sajnos a palack nem működött a gyakorlatban. További finomítások kellettek, de valóban használható és mára már gyártható terméké vált. Tehát a TikTok-ozók együttes ötleteléssel alkották meg a kulacsot, mely a kézremegés ellenére pontosan tudja adagolni a gyógyszert a pácienseknek (Sanchez 2021).

A közösség tapasztalatainak megosztása: Online vélemények

Az online, nyilvános értékeléseket említhetjük meg ebben a kategóriában. Az éttermek, szállások, előadások, szolgáltatások visszajelzései segítenek más felhasználóknak a döntéshozatalban.

A Crowdfunding, vagyis a közösségi finanszírozás

A közösségi finanszírozás alapkonceptióját az adja, hogy a jótékonyság és az önkéntes segítségnyújtás emberi jellemvonás. Valószínűsíthető ezáltal, hogy a későbbi nonprofit intézmények alapját képező rendszerek egyidősek az emberi közösségek kialakulásával (Kuti 1998). Természetesen ezeket még nem intézményesített módon kell elképzelnünk, csupán arról van szó, hogy a közösség célja érdekében egymást és a rászorulókat segítették valamilyen módon a közösség tagjai.

Logikáját tekintve hatásmechanizmusát jól összefoglalta a Global Found Community Foundation (2013):

- Társbefektetőként az elért közös eredmény jelentősebb érdekelttségű.
- Egyenlőbb a forráseloszlás, ha a helyiek is hozzájárulnak a közösséghez, hiszen ekkor inkább együttműködés mintsem adományozó–kedvezményezett kapcsolat áll fenn.
- Átláthatóbb és felelősségteljesebb, ha a helyiek irányításával működik.
- Hatékony fejlődés érhető el, ha a szervezetek bizalom és különböző típusú források tárházaként tudnak működni.

Valójában a jelen cikkben tárgyalt közösségi finanszírozás egy bizonyos mértékig hasonlít a régi korok adományozási formáihoz, hiszen még nincs egy egységes irányelv, ami mentén valósulnának meg a gyűjtések. Továbbá újkeletűségének köszönhető, hogy számos jogi, etikai probléma és kérdés merül fel, amire érdemes figyelmet fordítanunk.

Újkeletűnek azért nevezhetjük, mert korábban egy-egy civil szervezet szervezett gyűjtéseket, ahol jellemzően a tagok adták össze a szükséges erőforrásokat, ami később kiterjedt a tagokon kívülre is. Ma nonprofit/civil szervezetek által szervezett adománygyűjtési akciók keretén belül bárki adományozhat egy konkrét elérendő cél érdekében. Ezek a gyűjtések nem csak pénzádományokra fókuszálnak, sok esetben tárgyi adományokat, felajánlásokat is örömmel fogadnak. A crowdfunding alternatív finanszírozási formájában, ahogy a magyarra fordított kifejezésben is látszik, kifejezetten pénzbeli támogatásról beszélünk, ami online, nyilvános felhívás formájában kerül az adományozók látókörébe. Ezen projektek megvalósításához is, mint másokhoz hasonlóan, viszonylag kis összegeket kell bevonni egyének nagy csoportjától, ami során kézenfekvő a szociális média bevonása ebbe a folyamatba. Fontos hangsúlyoznunk, hogy cikkünkben kifejezetten a civilek gyűjtéseit tárgyaljuk, nem, vagy csak érintőlegesen térünk ki különféle szervezetek adománygyűjtési kampányaira.

A szociális média fontosságát a *Statista* 2021. októberi statisztikája alapján támaszthatjuk alá, melyben a legnépszerűbb szociálismédia-platform a világon a Facebook³ (2,89 milliárd aktív felhasználó), ezt követi a YouTube⁴ (2,291 milliárd aktív felhasználó), az Instagram⁵ (1,39 milliárd aktív felhasználó) és a TikTok⁶ (1 milliárd aktív felhasználó) (Statista 2021). Ilyen nagy mennyiségű potenciális adományozóhoz lehet eljutni ezen felületek használatával. Természetesen az adományozók viselkedését különböző tényezők befolyásolhatják, melyek között említhetjük a beszélt nyelvet, kultúrát, személyes érdeklődési kört, az adott üggyel való azonosulás mértékét és az egyéni anyagi lehetőségeket. Pszichológiai oldalról figyelve pedig a kutatók az együttérzést, a büntudatot, a boldogságot és az identitást határozták meg tényezőkként, melyek befolyásolják az adakozási motivációt (Gerber et al. 2012). Nem nehéz belátni, hogy a szociális média felületeken, ahol bárki láthatja az ismerősei és a számára ismeretlen emberek hozzászólásait, tevékenységeit, mindenki a legjobb formáját szeretné hozni. Akik rendszeresen osztanak meg tartalmakat az oldalukon, jellemzően nagyon odafigyelnek arra, hogy pozitív kép alakuljon ki róluk, így sokszor állnak jótékonyági kampány mellé. Megállapíthatjuk tehát, hogy a crowdfunding, és egyébként általánosságban a crowdsourcing során minél szélesebb hálózat kiépítése a siker kulcsa, amiben a szociálismédia-platformoknak kiemelkedő szerepük van. Elméletben ez egyszerűnek tűnik: posztolunk és a más felhasználók általi megosztásokkal a rendszer önmaga generál egyfajta nézettséget, olvasószámot. A gyakorlatban azonban más a helyzet, hiszen már akkora a verseny, hogy az ezekre a felületekre feltöltött tartalmak kezelése, frissítése sok időt és munkát igényel, hogy a felhasználók/támogatók elvárásainak megfelelő színvonalú legyen (Vachelard et al. 2016).

Ami a közösségi finanszírozási kampányok célját illeti, nagyjából bármi lehet, ami elég jelentős ahhoz, hogy mások is támogassák. Az interneten találhatunk ehhez vegyes és tematikus oldalakat. A GoFundMe⁷ ma a legismertebb közösség-adományozási platform, ahol egy helyen megtalálhatunk több kategóriát. Tematikus oldalak például az experiment.com⁸, ami tudományos kutatásokhoz gyűjt anyagi támogatásokat, de vannak kifejezetten oktatáshoz⁹, ingatlanbefektetéshez¹⁰, egészségügyhöz¹¹ kapcsolódó oldalak is. Ezen oldalak különbözőképp várják a pénzbeli támogatásokat, melyek között négyet említhetünk (Colgren 2014):

- hitelalapú (credit-based),
- részvényalapú (equity-based),
- adományalapú (donation-based),
- jutalmazás alapú (reward-based).

A hitelalapú közösségi finanszírozás során a támogatók meghitelezik a magán-személy vagy cég/szervezet kiadásait. A részvényalapú során tulajdont szereznek a projektből. A jutalmazás alapú során a támogatást kérő(k) jutalmat, szolgáltatást ígérnek a hozzájárulásért cserébe. Ez a három kutatási projekt, innovációk és üzleti vállalkozások esetében jellemzőbb. Ehhez tartozó legismertebb weboldalak a Kickstarter¹² és az IndieGoGo¹³.

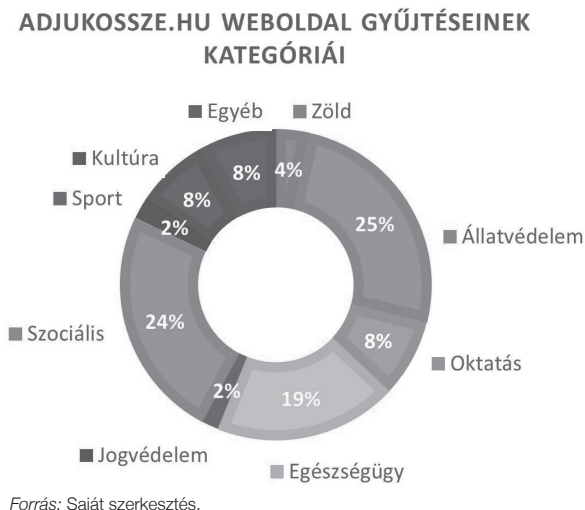
Jelen cikkünkben kifejezetten az adományalapú közösségi finanszírozási formára fókuszálunk, amibe azon gyűjtések tartozhatnak bele, ahol alapvetően magánadományozásról is beszélhetünk, hiszen ennek lehetőségével bárki élhet és nincsen korlátozva a felajánlás összege. Ennek keretén belül az egyén a saját maga által meghatározott összeggel tud hozzájárulni a gyűjtéshez és a törvényi keretei is kötetlenebbek (még), hiszen anyagi felajánlás esetén elég hozzá egy bankszámlaszámot létrehozni. Fontos különbség még az előbbiekhöz képest, hogy a támogatók nem kapnak ellenszolgáltatást a pénzükért cserébe. Ebbe a kategóriába soroljuk a medical crowdfunding kampányokat, melyek során személyes célra, de akár szervezeteknek is lehet adományozni egészségügyi kiadások fedezésére (Kubheka 2020).

Adományalapú közösségi finanszírozás Magyarországon

A korábban felsorolt közösségi pénzadományozási weboldalakat megfigyelve láthatjuk, hogy azok elsősorban észak-amerikai, kanadai oldalak, de hazánkban is egyre nagyobb népszerűségnek örvendenek. Hazai vonatkozásban nagyon fontos megjegyezni, hogy ezekbe a gyűjtésekbe az szja 1%-a, mint felajánlási forma nem tartozik bele, annak ellenére, hogy hasonló célt szolgál: anyagi támogatást nyújt, de nem kizárólagosan civil szervezeteknek. A kelet-közép-európai régióban hazánkban működik legrégebben – egészen pontosan 1997 óta – ez a típusú adományozási rendszer, mely során az adófizetők befizetett személyi jövedelemadójuk egy százalékát egy törvényileg megfelelő választott szervezetnek ajánlhatják fel. Magától értetődően ebbe az adományozói rétegbe csak az adófizető polgárok tartozhatnak és valójában az államnak befizetett, ezáltal az állam vagyonának egy százalékáról döntenek, azonban úgy gondoljuk, megemlítenő a teljesség kedvéért (Török 2017).

Kutatásunk során hazánkban nonprofitok, civil szervezetek, egyesületek és alapítványok számára létrejött adományozó weboldalt találtunk. Az adjukössze.hu – 2022. 01. 31-ei adatai alapján – 9 kategóriába (zöld, állatvédelem, oktatás, sport, egészségügy, jogvédelem, szociális, kultúra, egyéb) sorolva várja a pénzbeli hozzájárulásokat (2. ábra). A három legtöbb találatot adó kategória az állatvédelem, a szociális és az egészségügy.

2. ábra. Az adjukossze.hu weboldalon megtalálható gyűjtések tematizálása

Hazai weboldalt, ahol magánszemélyeknek is lehet regisztrálni és kérni a közösség pénzbeli támogatását, nem találtunk. Külföldi weboldalakon, például a GoGetFunding¹⁴-on azonban találtunk magyar vonatkozású kéréseket.

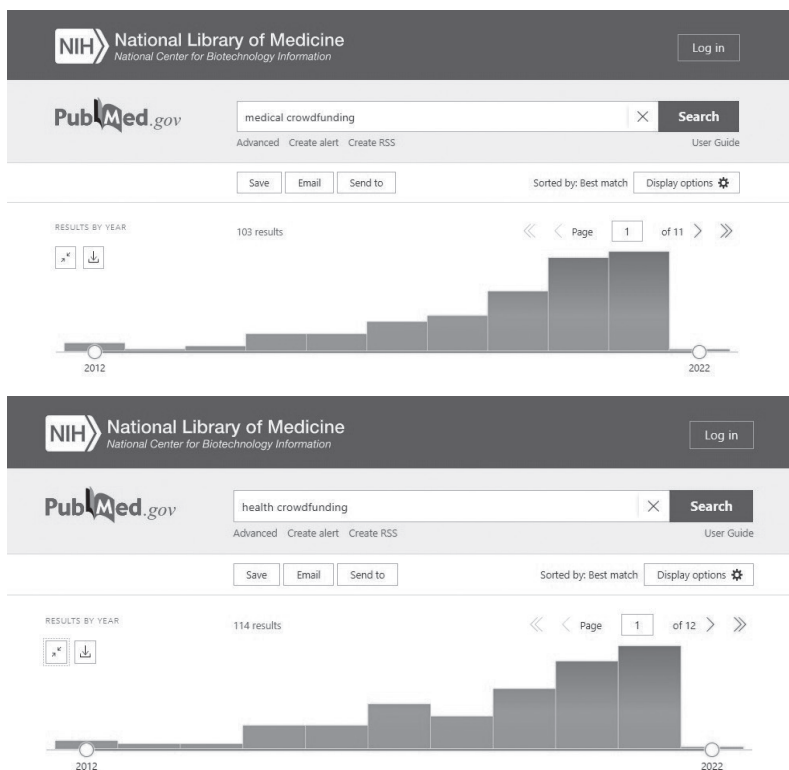
Magyarországon a Facebook jár élen az adománygyűjtő kampányokban. Találhatunk csoportokat¹⁵, oldalakat¹⁶, de privát bejegyzéseket is, melyekben pénzbeli adományokat kérnek.

Medical Crowdfunding, vagyis az egészségügyi kiadásokra létrehozott közösségi finanszírozás

A közösségi finanszírozás, ami eredetileg a startup cégek indulását támogatta, begyűrűzött az egészségügy területére, és mindennapi jelenséggé vált (Young–Scheinberg 2017). A Medical Crowdfunding, vagyis az egészségügyi célokra történő, jellemzően adományalapú közösségi finanszírozás kifejezetten orvosi ellátás és/vagy ahhoz kapcsolódó költségek fedezésére használt alternatív pénzgyűjtési forma. Az infokommunikációs technológia fejlődésének köszönhetően a gyakorlatban ennek helyszíneit is különböző weboldalak és szociálismédia-platformok adják (Bassani et al. 2018).

Kíváncsiak voltunk, hogy nagyjából mikorra tehető a közösségi finanszírozás egészségügyi kiadásokra történő felhasználása. Ehhez az egyik legnagyobb külföldi egészségügyi témájú online tudományos publikációs adatbázist, a PubMed¹⁷-et hívtuk segítségül. Keresőjébe írva a „medical crowdfunding”-ot 103 találatot, a „health crowdfunding” kifejezésre 114 találatot kaptunk, melyek közül a legrégebbi 2012-es dátumozású, ami jó jelzője indulásuknak (3. és 4. ábra).

3. és 4. ábra. Tudományos cikkek keresésének eredményei az egyik legnagyobb egészségügyi tudományos adatbázisban

Forrás: Internetes képernyőkép a PubMed weboldaláról.

A grafikonokon jól látszik, hogy az elmúlt 5 évben indult ütemes fejlődésnek ennek a jelenségnek a tudományos vizsgálata. A közelmúltbeli gazdasági és társadalmi változások is hatással voltak a medical crowdfunding jelenségre, hiszen a COVID–19-járvány alapjaiban megváltoztatta az életünket, sokak esetében a megélhetésüket. Valójában van, aki nem megoldásnak, hanem egyenesen az egészségügyi rendszer kudarcának mutatójaként nevezi ezt a fajta alternatív finanszírozási formát (Kubheka 2020).

A medical crowdfunding, a crowdfunding-hoz hasonlóan elsősorban az észak-amerikai kontinens sajátja volt, hiszen az ottani egészségbiztosítási rendszerek az európaiaktól eltérően működnek. Sokak számára az egészségbiztosítási díjak fizetése nehézkes, olykor kivitelezhetetlen. Mivel az egyre növekvő új betegségkezelési lehetőségek nem kerülnek bele automatikusan az egészségbiztosításba, egyre emelkedik az egészségügyi ellátás költsége az egyén számára. A kifejezetten egészségügyi költségek mellett azonban felmerülnek egyéb kiadások is, ilyen például a munkából való távolmaradás miatti bevételekiesés, a különböző gyógyászati

segédeszközök, a kezelés helyszínére történő utazás költségei, esetleges szállás-költségek, speciális diéta költségei. Ezt áttekintve láthatjuk, hogy miért fordultak a betegek a szociálismédia-platformokhoz segítségért. Ha sokan egy kisebb összeggel hozzájárulnak a költségekhez, a betegek fedezetet tudnak biztosítani a kezelésükhöz, gyógyszereikhez, egyéb kiadásaihoz, ami nem mellesleg a pénzügyi nehézség okozta stressz csökkentésében is segít, ezáltal a betegséggel való megküzdés eredményesebb lehet (Head et al. 2018). Egészségügyi ellátás/kezelés finanszírozásának céljával, magánszemély által létrehozott kampányok között találunk szervtranszplantációra és ahhoz kapcsolódó extra kiadások fedezésére szolgáló (Halpern et al. 2010; Ambagtsheer et al. 2016); rákos megbetegedések (Snyder et al. 2020); műtétek (Durand et al. 2018), meddőségi kezelések (Lai et al. 2021) és más ritka betegségek kapcsán szervezett kampányokat.

Medical Crowdfunding Magyarországon

A Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (NEAK) megfogalmazása szerint „Magyarországon ma az egészségbiztosítás keretein belül, megfelelő jogosultság szerint az állampolgárok természetbeni ellátás keretében nyújtott egészségügyi szolgáltatásokat és pénzben nyújtott pénzbeli ellátásokat vehetnek igénybe”. Ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy a biztosítottak (ne felejtjük, hogy járulékfizetési kötelezettség van) az egészségügyi alap- és szakellátást igénybe tudják venni járóbeteg, illetve fekvőbeteg szakellátási formában a legtöbb esetben térítésmentesen (NEAK 2021). Magyarországon ezért alapvetően elmondható, hogy az egészségügyi ellátás, ide nem számítva a magánintézmények ellátásait, csaknem mindenki számára elérhető, általában plusz költség nélkül. Ami a jelentősebb megterhelést okozza az a gyógyszerköltség, az egyéb – nem OEP-támogatott – gyógyászati segédeszközök, illetve a speciális, nagyon drága kezelések, beavatkozások költségei, melyek ritka betegségek esetén szükségesek. Nem közvetlen egészségügyi költségként pedig említhetők az utazás költségei és a bevételkiesésből származó extra pénzügyi nehézségek, melyekhez kapcsolódóan találunk kéréseket az online felületeken.

Lévén, hogy nincs egy átfogó, külföldi példákhoz hasonló online weboldal, az egészségügyi jellegű gyűjtések típusát és összegi nagyságát nem tudjuk elemezni magyar vonatkozásban. Esetpéldákkal tudjuk szemléltetni, hogy habár még mindig kezdeti stádiumban van, de elindult egy nyugatihoz hasonló egészségügyi kiadásokra indított közösségi finanszírozáshullám Magyarországon is.

Talán a legismertebb Zente története, akit gerincvelő-eredetű izomsorvadással diagnosztizáltak. 2019-ben, Amerikában engedélyeztek egy olyan forradalmi gén-terápiát, a Zolgensma-t¹⁸, mely során a beteg szervezetébe juttatott anyag képes átvenni a hiányzó gén szerepét. A rendkívül drága kezelésre a kisfiú szülei a közösségi médián (Facebook) és külföldi pénzadománygyűjtő felületen (GoFundMe) keresztül próbálták anyagi támogatást szerezni.

A kampány kulcsmomentumát a médiaszemélyiségek és influenszerek bekapcsolódása jelentette, hiszen általuk megsokszorozódott a megosztások és támogatók száma. Nem szabad megfélemednünk arról sem, hogy a szociális média mellett a hagyományos médiumok is terjesztették a kislány történetét. Végül a nagy nyilvánosságnak köszönhetően sikerült összegyűjteni a 700 millió forintot és Zente megkaphatta Amerikában a kezelést. Ezt követően egy sorstársa, Levente szülei is indítottak egy kampányt, amely az első nagy gyűjtés egyfajta utóhullámának tekinthető és ebben az esetben is sikerült összegyűjteni a szükséges összeget.

Eredmények

A crowdfunding fogalmának kutatása során eredményként nem csupán a fogalmak tisztázása és hazai, illetve külföldi példák és összehasonlítások szolgáltatása volt célunk, hanem egy olyan SWOT-analízis készítése is, mely kifejezetten az adományalapú, egészségügyi közösségi finanszírozás erősségeit, gyengeségeit, lehetőségeit és veszélyeit vizsgálja hazai kontextus beépítésével (Sisler 2012; Dressler–Kelly 2018; Vox et al. 2018; Bassani et al. 2019; Kubheka 2020; Snyder–Crooks 2020) (5. ábra).

5. ábra. Az egészségügyi célú közösségi pénzadományozás SWOT-analízise

Forrás: Saját szerkesztés.

Erősségek

Kényelmes, hiszen a legtöbb esetben nem kell keresgetnünk, a szociális média felületeken szembe jönnek velünk a kampányok. Helyben, online informálódhatunk, és eldönthetjük, támogatjuk-e az adott ügyet. Az online formájának köszönhetően hozzáférhető, ami által megszűnnek a földrajzi határok, minimális költségvetésből képes működni és gyors ütemben eljutni ezekhez.

A pénzösszeg eljuttatása is egyszerű és biztonságos, hiszen a banki tranzakciókhoz többlépcsős hitelesítés szükséges. Végül, de nem utolsósorban ezzel a módszerrel relatíve gyorsan lehet pénzbeli támogatáshoz jutni.

Gyengeségek

Nincs hazai közösségi pénzadományozási platform, ahol magánszemélyek kérhetik a tömeg támogatását. Leginkább a Facebook, mint szociálismédia-felület adja a helyszínt, ami az adott gyűjtés témájának háttérinformációit nem képes validálni a nagyobb crowdfunding weboldalakkal ellentétben, ahol jellemzően szigorú ellenőrzésen mennek keresztül a kampányok az adománygyűjtés fázisában, az összeg kiutalása előtt. Hazánk kampányainak további gyengesége, hogy a magyar nyelv leszűkíti a potenciális adományozó tömeg nagyságát, hacsak nem kerül lefordításra egy világnyelvre. Valamint általános, a világ többi részére is vonatkoztatható gyengesége, hogy jogszabályi háttére nagyrészt tisztázatlan.

Lehetőségek

A szociális média erejének és hálózatrendszerének kihasználásával nagy tömegeket lehet megszólítani és bevonni a kampányba. Pozitívan hathat az egészségügy mellett a gazdaságra is. Jelenlétével egyfajta érzékenyítésre és egészségügyi felvilágosításra ad lehetőséget. Továbbá, az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés egyenlőbbé tétele indulhat meg.

Veszélyek

Veszélyként azonosíthatjuk a betegek kihasználását, a cél elérésének eszközeként való megjelenését. Egyes esetekben előfordul a betegek részéről történő önkéntesség, beleegyezés hiányosságai, páciens kívánságainak figyelmen kívül hagyása. A szenzitív egészségügyi adatok megosztása és egyéb etikai vonatkozású negativitások érvényesülhetnek. Továbbá olyan segítségkérések is megjelenhetnek, ahol eltúlzott vagy nem valós indokokkal indítják a pénzadománygyűjtést, például meghamisított egészségügyi dokumentációra hivatkozva. Sőt egészségügyi szempontból értelmetlen kezelésre is gyűjtöttek már. Az egyik ilyen közösségi finanszírozási kampány Charlie Gard esete volt, akinek több mint 1,2 millió dollárt sikerült összegyűjtenie 6 hónapon belül egy ritka egészségügyi állapot kísérleti kezelésének finanszírozására annak ellenére, hogy kezelőorvosai egyetértettek abban, hogy az adott terápia az ő esetében nem lesz hatékony.

Az egészségügyi kiadásokra létrehozott adományalapú közösségi finanszírozás Jövőbeli tisztázandó kérdései

A medical crowdfunding jelenségét vizsgáló tudományos kutatások többnyire a páciens oldaláról tárják fel az etikai kérdéseket. Az egészségügyi szakemberek oldaláról csekély vizsgálat folyt eddig, ezért úgy gondoljuk, hogy habár jelen cikkben megválaszolatlanok maradnak, elsődlegesen az alábbi kérdésekre kell a jövőben a fókuszot helyezni:

- A klinikusok szakmailag kötelesek-e támogatni a betegek közösségi finanszírozási erőfeszítéseit?
- Az egészségügyi szakemberek neve titkos vagy publikus?
- Hogyan reagálnak az egészségügyi szakemberek, ha pontatlanságokat fedeznek fel egy-egy kampány kapcsán?
- Ki felelős a megosztott információk helyességéért?

Következtetések

Kutatásunk eredményeként megállapíthatjuk, hogy párhuzamot lehet vonni az egészségügyi ellátórendszer működésbeli struktúrája és az alapellátás elérhetősége és a között, hogy az egészségügyi célú közösségi pénzadományozás milyen intenzíven és gyűjtési célokkal van jelen az adott országban. Elmondhatjuk továbbá, hogy a crowdsourcing kampányok számának növekedése várható az elkövetkező években is, mely tendencia jellemzően addig fog fennállni – elsősorban a pénzadományokért indult kampányok esetében –, amíg nem lesznek túltelítettek a platformok. Ugyanis minél többen használják az online felületeket pénzgyűjtésre, annál nagyobb lesz a verseny, ami a támogató tömeg közömbössé válásához és/vagy döntési nehézségéhez vezet majd.

Hazai vonatkozásban egy egységesített, például a GoFundMe mintájára létrehozott online platformnak lenne létjogosultsága. Korábban voltak ugyan sikertelen kezdeményezések, de véleményünk szerint a 2012-es indulásukkor a magyar lakosság még nem volt kellő mértékben felkészülve, hiszen a szociális média aktív használata még csak akkor indult meg az országban (Index 2012). Azóta elsősorban az üzleti élet segítésére, startupoknak, induló vállalkozásoknak hoznak létre weboldalakat¹⁹, azonban eddig egyik sem került olyan mértékben a köztudatba, hogy az alapítók hozzájuk fűzött reményeit beválthatták volna.

A számos felmerülő jogi és etikai probléma tekintetében a kutatóknak és törvényalkotóknak nagy jelentőséget kell tulajdonítaniuk ezek megoldására, hogy ezen adományozási rendszernek egy globális kerete jöjjön létre.

Összefoglalás

Cikkünkben a közösségi erőforrás-toborzáson belüli közösségi finanszírozás kérdéskörét elemeztük. Az Észak-Amerikából eredeztethető jelenség az infokommunikációs technológiák fejlődése és elterjedése eredményeképpen gyors ütemben be tudott épülni a magyar társadalmi felfogásba és közösségi rendszerekbe. Tanulmányunkban először a közösségi erőforrás-toborzás fogalmával foglalkoztunk és fokozatosan haladtunk a fő fókuszunk, az egészségügyi célú közösségi finanszírozás felé, mely szemléltetésére létrehoztunk egy ábrát is (1. ábra). Az elmúlt 10 évben számos definíció jelent már meg tudományos folyóiratokban, melyeket Estellés-Arolas és munkatársai (2015) próbáltak egységesíteni úgy, hogy összeszedték a crowdfunding 8 fő kritériumát: az internetet használja; online lehet részt venni az adományozásban; nagy tömeget szólít meg; változó kiterjedésű; az adománykérő meghatározott személy; az elérendő cél pontosan megfogalmazott; a célösszeg meghatározott és a tömeg jutalmazása (adományalapú közösségi finanszírozás esetében nincs ellenszolgáltatás) egyértelmű. Az internet és a szociális média felületek felhasználása azért kulcsfontosságú, mert struktúrájának és funkcióinak köszönhetően örületes tempóban és óriási tömeghez juthatnak el a pénzgyűjtési akciók. Hatásmechanizmusát úgy lehet elképzelni, mint egy fa és annak ágai: egy kiindulási pontból (törzs) a megosztások révén terjed (ágak) egyre több felhasználóhoz és egyben potenciális adományozóhoz a gyűjtés.

Az eddig is ismeretes volt, hogy hazánkban a lakosság önszerveződése, a civil szervezetek jelenléte ma már általános, kezdeményezéseik az ország teljes területén, minden településtípusban jelen vannak. A vitathatatlan társadalmi szerepkörük mellett szolgáltatóként is megjelennek, ami miatt gazdasági szerepük is megkérdőjelezhetetlen (Nárai 2004). Ezáltal várható volt, hogy ők is becsatlakoznak ezekbe a közösségi finanszírozási kampányokba. Kutatásunk során megállapítottuk, hogy Magyarországon nincs egyetlen, a külföldihez hasonló, szervezetek, de főként magánszemélyek számára létrehozott adományalapú közösségi finanszírozási felület sem. Magánszemélyek jellemzően a Facebook platformján, civil szervezetek, alapítványok pedig saját és egy összefoglaló weboldalon (adjukossze.hu) kérik az emberek anyagi támogatását.

A medical crowdfunding az orvosi ellátás közvetlen és közvetett költségeinek fedezésére szolgál. Összehasonlítva az amerikai és kanadai kampányokat a hazai gyűjtésekkel megállapítjuk, hogy alapjaiban különböznek, ami az egészségügyi ellátó és biztosító rendszer struktúrájában keresendő. Míg itthon, az Európai Unión belül az átfogó egészségbiztosításnak köszönhetően minden állampolgárnak jár az egészségügyi ellátás, addig a világ más országaiban ez másképp működik (European Committee of the Regions 2013). Azonban így is felmerülnek olyan indokok, melyek miatt kielégítetlen szükséglet szenvednek páciensek és aminek hatására a közösségi finanszírozás felé fordulnak. Az Eurostat 2019-es felmérésében több faktor is említésre került. A hosszú várólisták gyakran arra ösztönzik a pácienseket, hogy magán egészségügyi intézményben kezeltesék magukat, ami meglehetősen drága.

Emellett vannak a biztosító által nem fedezett, azonban elérhető kezelések, illetve olyan extra közvetett egészségügyi kiadások, mint például a kezelés helyszínére történő utazás ideje és költsége (Eurostat 2019), továbbá a gyógyszerköltség, illetve a gyógyászati segédeszközök és a ritka betegségek kezelésének költségei is említhetők.

A pozitívumok mellett az egészségügyi kiadásokra történő közösségi finanszírozás jelenségének árnyoldalával is foglalkoztunk, melyek áttekintése és szemléltetése után egyértelművé váltak olyan megválaszolatlan kérdések (a teljesség igénye nélkül), melyek jövőbeli kutatások alapjául szolgálhatnak.

Kubheka (2020) véleményével, miszerint az egészségügyi kiadásokra történő közösségi finanszírozás az egészségügyi rendszer kudarcának jelzője, nem értünk teljes mértékben egyet. Úgy gondoljuk, hogy a közösségi finanszírozás nem helyettesíti a tipikus finanszírozási mechanizmusokat, sőt nem is versenyez velük, hanem kiegészíti azokat. Hozzá kell tennünk azonban, hogy elbatalizálni sem lehet a főként egészségügyi rendszert érintő leterheltséget és nehézségeket.

Irodalom

- Ambagtsheer, Frederike–de Jong, Jessica–Bramer, Wichor M.–Weimar, Willem (2016): On Patients Who Purchase Organ Transplants Abroad. *Am J Transplant*, 16., (10.), pp. 2800–2815. doi: 10.1111/ajt.13766.
- Bassani, Gaia–Marinelli, Nicoletta–Vismara, Silvio (2019): Crowdfunding in healthcare. *The Journal of Technology Transfer*, 44., (1–2.), pp. 1290–1310. doi: 10.1007/s10961-018-9663-7.
- Colgren, David (2014): Tech practices: the rise of crowdfunding social media, big data, cloud technologies. *Strategic Finance*, 95., (10.), pp. 56–57.
- Dressler, Gabrielle–Kelly, Sarah A. (2018): Ethical implications of medical crowdfunding: the case of Charlie Gard. *J Med Ethics*, 44., (7), pp. 453–457. doi: 10.1136/medethics-2017-104717.
- Durand, Wesley M.–Johnson, Joseph–Eltorai, Adam E. M.–Daniels, Alan H. (2018): Medical crowdfunding for patients undergoing orthopedic surgery. *Orthopedics*, 41., (1), pp. e58–e63. doi: 10.3928/01477447-20171114-04.
- Estellés-Arolas, Enrike–Navarro-Giner, Raul–L. Guevara, Fernando González (2015): Crowdsourcing Fundamentals: Definition and Typology. In: Garrigos-Simon, Fernando J.–Gil-Pechuán, Ignacio–Estelles-Miguel, Sofia (Eds.): *Advances in crowdsourcing*. Springer International Publishing. pp. 33–48. doi:10.1007/978-3-319-18341-1_3.
- Gallego, Vicente Marbán (2009): A harmadik szektor szerepe Spanyolország szociális fejlődésében, az Európai Szociális Modell tükrében. *Civil Szemle*, 6., (3), pp. 71–92.
- Gerber, Elizabeth–Hui, Julie–Kuo, Pei-Yi (2012): *Crowdfunding: Why people are motivated to post and fund projects on crowdfunding platforms*. Conference paper: Computer Supported Cooperative Work. 2012, Workshop on Design Influence and Social Technologies: Techniques, Impacts and Ethics. Seattle, WA.
- Halpern, Scott D.–Raz, Amelie–Kohn, Rachel–Rey, Micheal–Asch, David A.–Reese, Peter (2010): Regulated payments for living kidney donation: an empirical assessment of the ethical concerns. *Ann Intern Med*, 152., (6.), pp. 358–365. doi:10.7326/0003-4819-152-6-201003160-00005

- Head, Barbara–Harris, Lesley–Kayser, Karen–Martin, Amy–Smith, Lisa (2018): As if the disease was not enough: coping with the financial consequences of cancer. *Support Care Cancer*, 26., (3.), pp. 975–987. doi: 10.1007/s00520-017-3918-y.
- Howe, Jeff (2008): *Crowdsourcing: how the power of the crowd is driving the future of business*. UK: Random House Business Books.
- Kubheka, Brenda Zanele (2020): Bioethics and the use of social media for medical crowdfunding. *BMC Medical Ethics*, 21., (1.), Article 96. doi: 10.1186/s12910-020-00521-2.
- Kuti Éva (1998): *Hívjuk talán nonprofitnak...* Budapest: Nonprofit Kutatások 7.
- Lai, Jeremy D.–Fantus, Richard J.–Cohen, Andrew J.–Wan, Vivian–Hudnall, Matthew T.–Pham, Minh–Brannigan, Robert E.–Halpern, Joshua A. (2021): Unmet financial burden of infertility care and the impact of state insurance mandates in the United States: analysis from a popular crowdfunding platform. *Fertil Steril*, 116., (4.), pp. 1119–1125. doi: 10.1016/j.fertnstert.2021.05.111.
- Nárai Márta (2004): A civil szervezetek szerepe és jelentősége az egyének, közösségek, illetve a társadalom számára. *Educatio*, (4.), pp. 616–634.
- Sisler, Julia (2012): Crowdfunding for medical expenses. *CMAJ*, 184., (2.), pp. E123–E124. doi:10.1503/cmaj.109-4084.
- Snyder, Jeremy–Crooks, Valorie A. (2020): Is there room for privacy in medical crowdfunding? *J Med Ethics*, 47., (12.), pp. 106676. doi: 10.1136/medethics-2020-106676.
- Snyder, Jeremy–Zenone, Marco–Caulfield, Timothy (2020): Crowdfunding for complementary and alternative medicine: What are cancer patients seeking? *PLoS One*, 15., (11.), e0242048. doi: 10.1371/journal.pone.0242048.
- Török Marianna (2017): Százalékos, de nem adományozás. *Civil Szemle*, 14., (1), pp. 91–111.
- Vachelard, Julien–Gambarra-Soares, Thaise T.–Augustini, Gabriela–Riul, Pablo–Maracaja-Coutinho, Vinicius (2016): A guide to scientific crowdfunding. *PLoS Biol*, 14., (2.), pp. e1002373. doi:10.1371/journal.pbio.1002373
- Vox, Ford–McBride Folkers, Kelly–Turi, Angela–Caplan, Arthur L. (2018): Medical crowdfunding for scientifically unsupported or potentially dangerous treatments. *JAMA*, 320., (16.), pp. 1705–1706. doi: 10.1001/jama.2018.10264.
- Young, Michael J.–Scheinberg, Ethan (2017): The rise of crowdfunding for medical care. *JAMA*, 317., (6.), 1623–1624. doi: 10.1001/jama.2017.3078.

Internetes források

- Berjikian, Katherine (2019): Hungarians raise €2m for sick toddler to get world's most expensive drug. <https://www.euronews.com/2019/09/25/hungarians-raise-2m-for-sick-toddler-to-get-world-s-most-expensive-drug> (Letöltve: 2022. 01. 30.)
- European Committee of the Regions (2013): The management of health systems in the EU Member States: the role of local and regional authorities. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7e0508a6-8e7b-47b7-a09d-69db5a9b2a28/language-en> (Letöltve: 2022. 02. 01.)
- Eurostat (2019): Unmet health care needs statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Unmet_health_care_needs_statistics (Letöltve: 2022. 02. 03.)
- Facebook weboldal: Zente SMA 1 Tiny Hero – Stronger than SMA. <https://www.facebook.com/profile.php?id=100044212667440> (Letöltve: 2022. 01. 30.)
- Global Found Community (2013): Érvek a közösségi adományozás mellett. https://www.mott.org/wp-content/uploads/2013/12/CaseForCommunityPhilanthropy_HU.pdf (Letöltve: 2021. 12. 12.)

- GoFundMe weboldal: Help Zente to live a long carefree – SMA free life. <https://www.gofundme.com/f/help-zente-to-live-a-long-carefree-sma-free-life>. (Letöltve: 2022. 01. 30.)
- Index (2012): Elindultak az első magyar közösségi szponzorációs oldalak. https://index.hu/tech/2012/01/18/elindultak_az_elso_magyar_kozossegi_szponzoracios_oldalak/ (Letöltve: 2022. 02. 03.)
- Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (NEAK) (2021): Egészségügyi ellátások. http://www.neak.gov.hu/felso_menu/lakossagnak/ellatas_magyarorszagon/egeszsegugyi_ellatasok (Letöltve: 2022. 01. 29.)
- Sanchez, Kait (2021): Parkinson's meds are hard to grab, so TikTok users crowdsourced a solution. <https://www.theverge.com/2021/1/23/22244673/parkinsons-tiktok-crowdsourced-pill-bottle> (Letöltve: 2021. 12. 12.)
- Statista (2021): Most popular social networks worldwide as of October 2021, ranked by number of active users. <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/> (Letöltve: 2022. 01. 29.)

Jegyzetek

- ¹ <https://www.waze.com/hu/>
- ² <https://www.tiktok.com/>
- ³ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Facebook>
- ⁴ <https://www.youtube.com/>
- ⁵ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Instagram>
- ⁶ <https://www.tiktok.com/>
- ⁷ <https://www.gofundme.com/>
- ⁸ <https://experiment.com/>
- ⁹ <https://www.donorschoose.org/donors/search.html>
- ¹⁰ <https://crowdestate.eu/about>
- ¹¹ <https://cofundhealth.com/>
- ¹² <https://www.kickstarter.com/?ref=nav>
- ¹³ <https://www.indiegogo.com/about/what-we-do>
- ¹⁴ <https://gogetfunding.com/campaigns/?country=hu>
- ¹⁵ <https://www.facebook.com/groups/adomany.gyujto.csoport>
- ¹⁶ <https://www.facebook.com/segitsmarcinak>
- ¹⁷ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/>
- ¹⁸ <https://www.zolgensma.com/>
- ¹⁹ <https://tokeportal.hu/>

Fotó/Csanádi Gábor

ROMÁNIA TELJESÍTMÉNYE A DIGITÁLIS TÁRSADALOM VILÁGÁBAN — HELYZETKÉP

Demeter Róbert–Krájnik Izabella

Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben a technológia gyors fejlődése nagy hatással volt a mindennapi életére. Az emberek többsége ma már rendelkezik mobiltelefonnal, számítógéppel, lappal vagy táblagéppel és az internethozzáférés adta lehetőségek széles skálájával, ami ma már a fiatalok mindennapjainak elengedhetetlen része. Kétségtelen, hogy a technológia a mindennapi élet számos területén teret nyert. A fiatalok nemcsak a legújabb technológiai trendekkel vannak tisztában, hanem a digitális kommunikáció lehetőségeivel, azokkal a technológiákkal, amelyek a gazdasági, társadalmi fejlődés lehetőségeit alakítják.

Az állam, a piac és a civil társadalom három alapvető szféra, melyeken keresztül a társadalom leírható, és amelyek alapján a társadalom szerveződik. A szervezeti formák (Harangozó–Zilahy 2015) és a köztük lévő kölcsönös kapcsolatok jelzik minden egyes ember esélyeit a világban. Ezek a fogalmak olyan leíró kategóriák, amelyek segítségével a társadalom tudományosan is vizsgálható (Harsányi 1997). A szervezetekre vonatkozó értékszámok csökkenése nem jár együtt a finanszírozás csökkenésével, ezzel szemben, ha a szervezetek teljes nyereségét nézzük, az utóbbi években gyors növekedés mutatható ki.

A részletes elemzés a digitális társadalom átalakulási helyzetének, a digitalizáció szerepének és a jelenlegi COVID-19-járvány következtében komoly kihívást jelent. Az alapvető fogalmak egyértelmű meghatározása, a társadalmi mutatók bemutatása és a már meglévő átalakítási problémák képezik e tanulmány tudományos alapját,

hogy megkönnyítse a gazdasági összefüggések dinamikájának egyenlő megértését. Az adatok összerakása és feldolgozása olyan információkat eredményez, amelyek segítségével megalapozottabb döntéseket lehet hozni.

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az Európai Bizottság 2014 óta figyelemmel kíséri a tagállamok digitális fejlődését, a digitális gazdaság és a civil társadalom indexének (Digital Economy and Society Index – DESI) kapcsolódását. A DESI-jelentések országprofilokat és tematikus fejezeteket egyaránt tartalmaznak, és ezen túlmenően az egyes tagállamokról szóló jelentésekhez mellékelnek egy fejezetet a digitális kommunikációs hálózatok elemzéséről is.

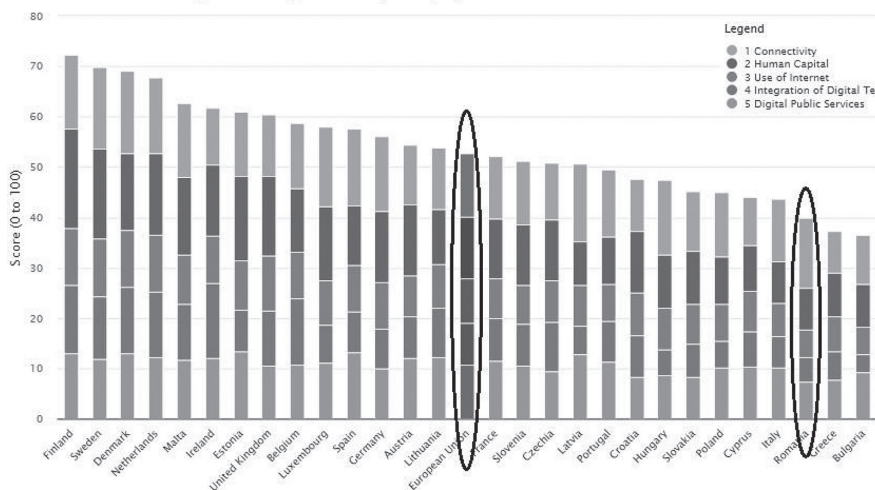
A DESI szempontrendszere alapvetően meghatározza a digitális társadalmi szerepvállalást, a kapcsolódó tevékenységek lehetőségeit mind az egyén, mind pedig a közösség számára. Ezek magukban foglalják a 21. századhoz illeszkedő digitális kommunikációt és eszközhasználatot, az online felületeken végzett értékteremtő tevékenységet és annak hatásait is. A digitális társadalomban a digitális állampolgár egy olyan személy, aki a digitális technológiák adta lehetőségeket kihasználva képes eredményesen és a közösség számára is értékteremtően végezni mindennapi tevékenységét (Szűts 2011), ahol a hangsúly nem is feltétlenül a technológián, hanem azokon a szolgáltatásokon van, amelyeket a digitális technológiák biztosítanak (Ősz et al. 2013). Ennek érdekében a digitalizációt támogató programoknak is célirányosan, a digitális állampolgárság kompetenciarendszerében kell hatékonyak lenniük. A DESI-jelentésekben összefoglalt tényezők szoros kapcsolatban állnak a digitális állampolgárság tényleges gyakorlásával, a digitális kompetenciák adta lehetőségek kihasználásával az adott országra jellemző szinten (Főző–Racsko 2020). A DESI-mutatók öt dimenziója tükrözi az országspecifikus politikákkal és a bevált gyakorlatokkal kapcsolatos megfigyelések összefüggő jellemzőit. A jelenlegi COVID–19-járvány következtében előtérbe került online kapcsolattartás rávilágított arra, hogy a digitális eszközök milyen fontossá váltak a gazdaság számára (Gunarathne et al. 2021), és hogy a hálózatépítés és a kapcsolatok, az adatok, az AI (Artificial Intelligence – mesterséges intelligencia) és a szuperszámítógépek, valamint az alapvető és fejlett digitális készségek hogyan támogatják gazdaságainkat és társadalmainkat, lehetővé téve a munkavégzést, akár a COVID–19 során bevezetett korlátozások ellenére is.

A DESI-jelentés egyes tematikus fejezetei a szélessávúinternet-kapcsolat, a digitális készségek, az internethasználat, az üzleti digitalizáció, a digitális közszolgáltatások, a feltörekvő technológiák, a kiberbiztonság, az IKT-ágazat és a kutatás-fejlesztésre fordított kiadások egész Európára kiterjedő elemzését tartalmazza. A DESI-index módszertanának javítása (Păunică et al. 2020) és a legújabb technológiai fejlemények figyelembevétele érdekében a DESI-jelentés 2020-as kiadása számos változáson ment keresztül, beleértve a nagykapacitású vezetékes hálózatok lefedettségét is. A DESI-t, a korábbi évekre, minden országra újraszámolták, hogy tükrözze a mutatók kiválasztásában bekövetkezett változásokat és az elvégzett mögöttes adatok korrekcióit (Juan et al. 2016). Így lehetséges, hogy az egyes országoknak megfelelő pontszámok és így a helyezés is a korábbiakban publikáltakhoz

képest megváltoztak. Mivel az adatok 2020-ra vonatkoznak, az Egyesült Királyság továbbra is szerepel a DESI-ben, és az EU átlagát a 28 tagállamra számítják.

Az információs technológia mindenütt fejlődik, de a gazdasági növekedés, a foglalkoztatás, az innováció, az oktatás (Rajtik 2020) és a készségfejlesztés (Kovari 2020), de mindenekelőtt az európai polgárok életminőségének javítása terén rejlő lehetőségeket (Dumulescu–Muțiu 2021) még nem használták ki teljes mértékben.

1. ábra. DESI 2020 – az európai uniós tagállamok eredményei

Forrás: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>

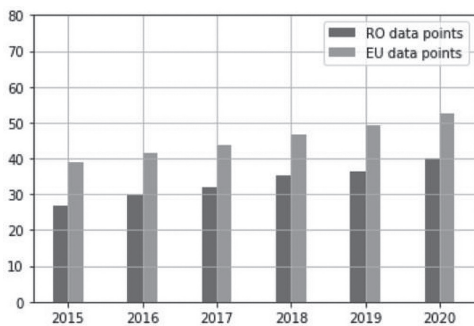
A pandémiát megelőző időszaki adatok alapján Románia teljesítménye négy DESI-tényező tekintetében egyformán alacsony volt. Ez a helyzet részben annak is tulajdonítható, hogy Romániában az elmúlt három évben négy különböző kormányzat volt, ami kihatott arra, hogy megfelelő eredményt tudjon felmutatni az internetkapcsolat, a nagysebességű szélessávú és nagykapacitású vezetékes hálózatok széles körű elérhetősége tekintetében. A romániai otthonok 49 százaléka nagysebességű (legalább 100 Mbps) szélessávú szolgáltatásra fizet elő, ezzel az EU-ban az előkelő 5. helyen áll.

A gazdaság digitalizálása azonban elmaradt, tekintve, hogy a románok csaknem ötöde soha nem használta az internetet, és kevesebb mint egyharmaduk rendelkezik legalább alapvető digitális készségekkel. Románia jó helyzetben van az informatikus diplomások tekintetében, az összes diplomásra vetített 5,6 százalékos aránnyal az 5. helyen áll (EU-átlag: 3,6%).

A digitális közszolgáltatások és az internetes szolgáltatások igénybevétele szempontjából azonban – az EU tagállamai között – Románia teljesítménye a leg-alacsonyabb.

A DESI általános indexe az 5 fő DESI-dimenzió súlyozott átlagaként számítva az alábbiakból tevődik össze: hálózati összekapcsoltság (25%); humán tőke (25%); internetes szolgáltatások használata (15%); a digitális technológia integráltsága (20%); digitális közszolgáltatások (15%) (Racsko 2016).

2. ábra. A DESI-index időbeli fejlődése

Forrás: Saját szerkesztés a DESI adatai alapján.

Évszám	EU	RO
2015	38,90855	26,86798
2016	41,40525	29,71901
2017	43,81019	31,75408
2018	46,48582	35,12273
2019	49,41079	36,5333
2020	52,6152	39,9665

Ez az ábra a COVID–19-járvány által okozott jelenlegi válság jelentős hatását mutatja, az állampolgárok által használt internetes szolgáltatásokhoz kapcsolódó társadalmi mutatókat. Következésképpen a DESI 2020 megállapításai, azok következményei felerősödnek a világjárvány során a digitális infrastruktúrára és szolgáltatásokra történt szinte azonnali átállás során.

Románia a digitális területen számos konkrét intézkedést hozott a COVID–19-járvány okozta válság kezelésére. Több, elsősorban tájékoztató jellegű platformot és weboldalt is létrehozott, ilyen például a SARS-CoV-2-vírus által okozott helyzetről orvosi adatokat összegyűjtő adatbázis, a járvány miatt elbocsátottak és munkát keresők, vagy például olyan platformok, amelyek olyan tájékoztatást nyújtanak, amelyek növelik az átláthatóságot, csökkentik a pánikot, a téves információkat, magyarázzák a kockázatokat, és információkat nyújtanak a megelőző intézkedésekről. Fontos cél a távoktatási tevékenységekhez való hozzáférés biztosítása az oktatásban, támogatva az önálló tanulást (Gőgh 2020; Gőgh et al. 2021) beleértve a hátrányos helyzetű tanulókat is.

Előre tekintve, Románia nagyon előrehaladott a VHCN-lefedettség (nagykapacitású szélessávú-lefedettség) szempontjából, ami a COVID–19-járvány által okozott válságból való gazdasági kilábalás szempontjából különösen releváns, valamint a 14. helyet foglalja el az EU-ban az 5G-hálózatok használatában is, ami szintén üdvöztető. Elmarad azonban a digitális készségekkel kapcsolatos mutatók tekintetében, és gyengén teljesít a vállalkozások és társaságok digitalizálása és a digitális közszolgáltatások terén. A következőkben az egyes mutatók értékelését, az azokból levonható következtetéseket foglaljuk össze.

A digitális kommunikáció hatékonysága a társadalmi és gazdasági fejlesztésben

A mai kor digitális társadalma lényegében azért létezik, mert az információs és kommunikációs technológia behatol az életünkbe (Molnár 2014), de azért is, mert megváltoztatja a másokkal való kapcsolatainkat, az egyénektől kezdve a köz- és magánszervezetekig. A digitális társadalom, a digitális állampolgárság gyakorlása, a digitális hálózati kapcsolatok létrehozása szempontjából alapvetően meghatározó a digitális kommunikáció képessége mind a nyújtott szolgáltatások, mind az elérhetőségük vonatkozásában.

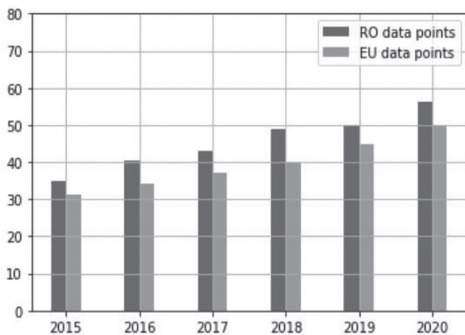
A DESI értékelése szerint Románia a digitális kommunikáció szempontjából a 11. helyet foglalja el. 2019-ben a lefedettség szempontjából javította eredményeit, de a használat tekintetében stagnált. Különösen a nagysebességű szélessávú lefedettség növekedett (82%-ra), ez azonban a legtöbb tagállamtól még mindig elmarad (az EU átlaga 86%).

A háztartások kétharmadában már harmadik éve stagnál a szélessávú szolgáltatások használata, és jóval elmarad az EU 78 százalékos átlagától. A Romániában regisztrált infrastruktúrán alapuló erős verseny – különösen a városi területeken – tükröződik azokban a mutatókban, amelyekben az ország nagyon jó eredményeket ért el, különösen a nagykapacitású vezetékes hálózatok lefedettségét és a legalább 100 Mbps szélessávú szolgáltatások használatát tekintve (68%, illetve 49%).

A romániai városi és vidéki területek közötti digitális megosztottságra hívják fel a figyelmet a nagykapacitású vezetékes hálózatok lefedettségére vonatkozó adatok. A legalább 100 Mbps sebességű szélessávú szolgáltatások igénybevételét tekintve Románia továbbra is messze meghaladja az EU átlagát (49% a 26%-hoz képest), ami négy százalékpontos javulást jelent az előző évhez képest. A 4G-lefedettség tekintetében azonban lemaradt (85%, messze elmaradva az EU 96%-os átlagától). A mobil szélessávú szolgáltatások használatának 2020-ban stagnáló mutatója Romániát a legrosszabb eredménnyel rendelkező tagállamok közé sorolja annak ellenére, hogy a szélessávú kapcsolatok ára jelentősen csökkent. Ha az összes szolgáltatást nézzük ezen a területen (vezetékes, mobil, integrált vezetékes és mobil), Románia az első helyet foglalja el az EU-ban a szélessávú kapcsolat árainak tekintetében. Románia a mobil és integrált szolgáltatások értékeit tekintve a rangsor tetején áll, indexe 97, illetve 91. A vezetékes szélessávú hálózatok árait tekintve Románia a második az EU-ban.

A DESI összekapcsolhatóság-dimenziót négy részdimenzió súlyozott átlagaként számítják: fix szélessávú szolgáltatás (25%), fix szélessávú lefedettség (25%), mobil szélessáv (35%) és szélessávú árindex (15%). Az indexet a 3. ábra mutatja be.

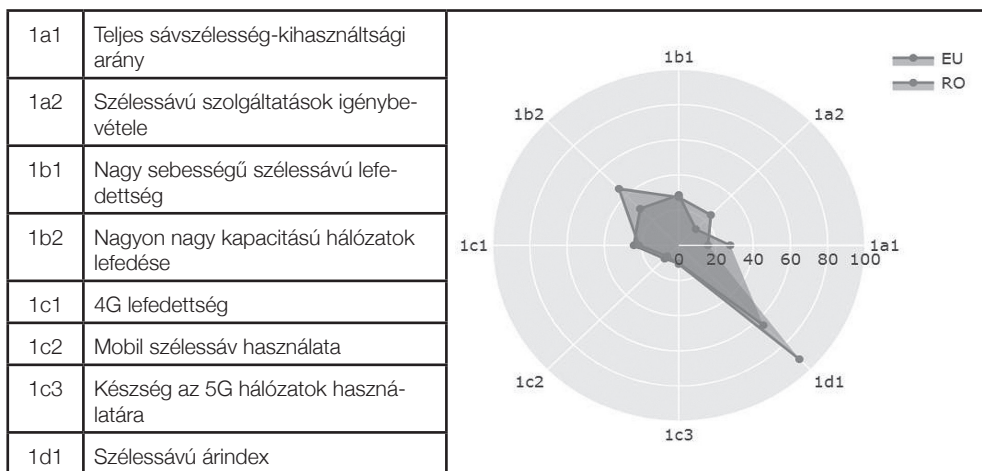
3. ábra. Összekapcsolhatóság DESI-index

Forrás: Saját szerkesztés a DESI adatai alapján.

Évszám	EU	RO
2015	31,12915	34,93537
2020	50,0584	56,1852

4. ábra. Az összekapcsolhatóság részdimenziói, mely alapján kiszámoltuk a DESI-indexet

Forrás: Saját szerkesztés a DESI adatai alapján.

Románia a városi és vidéki térségek közötti digitális szakadék csökkentése érdekében a 2014–2020 közötti időszakban uniós forrásokhoz jutott. Először is, Románia Versenyképességi Operatív Programja erre a célra 100 millió eurót különített el az Európai Regionális Fejlesztési Alapból (ERFA). Másodszor, a 2014–2020 közötti időszakra vonatkozó Vidékfejlesztési Operatív Program a LEADER-program keretében eredetileg 25 millió euró összeget irányzott elő az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA), amelyből kevesebb, mint 2 millió eurót különítettek el szélessávú infrastruktúra-fejlesztési célokra. Ezenkívül, a RoNet-projekt, melynek célja a disztribúciós hálózatok kiépítésének támogatása, 45 millió euró támogatást kapott az ERFA-ból, szélessávú infrastruktúrát biztosítva 696 helység számára.

2019 decemberének végén a nemzeti hatóságok 606 településen jelentették be a munkálatok befejezését, további 82 településen a munkálatok előrehaladott állapotban voltak. A következő generációs hálózatok (NGN – Next Generation Network) kiépítésére vonatkozó új támogatási rendszer, melynek teljes szerződéses költségvetése 59 millió euró, támogatást nyújt 160 ezer háztartás lefedése érdekében az olyan magánüzemeltetőknek, akik telepítik az elosztási infrastruktúrát, és hozzáférést biztosítanak a helyi hálózathoz.

A társadalmi és gazdasági humán tőke támogatása

A humántőke-elmélet alapelvei szerint az egyéneket és a társadalom egészét a gazdasági befektetések, valamint a mai kor digitális készségeinek és kompetenciáinak a fejlesztése alapvetően befolyásolja. Az emberi tőkébe történő beruházást, azaz az emberi tőke képzésére fordított kiadásokat a hosszú távú megtérülés jellemzi. Ezek gazdasági elemzése multidiszciplináris jellegű, mely magában foglalja a munkaügyi gazdaságtani, közgazdaságtani, jóléti közgazdaságtani, növekedés- és fejlődéstudományi, és különösen az oktatásnak a gazdasági keretrendszerre gyakorolt hatásával foglalkozó közgazdaságtani ismereteket (Putnik et al. 2016). A digitális gazdasági tervek (Dinca G. et al. 2020) elsősorban a minőség javítására helyezik a hangsúlyt, szabályozásra és az irányadó elvekre, melyek a digitális gazdaság és a digitális állampolgárság megerősödésének támogatásához szükségesek (Kővári 2020).

Amennyiben a román társadalomban és gazdaságban betöltött szerepét vizsgáljuk, akkor a humántőke tekintetében – a DESI-index alapján – a 28 uniós ország között a 27. helyet foglalja el, ebben a tekintetben az előző évhez képest stagnál. A „Campus Wi-Fi”-projekt és a már megvalósított, országos vezetéknélküli internet-platform vezetéknélküli (Wi-Fi-alapú) internethozzáférési szolgáltatásokat nyújt az iskolák számára, kiemelten kezelve a középiskolákat. A projekt konkrét célkitűzései a következők:

- a szükséges technikai infrastruktúra megteremtése az OER és a WEB 2.0 erőforrásainak és szolgáltatásainak legalább 2000 iskolában történő felhasználásához;
- 4500 gimnázium felszerelése vezetéknélküli eszközökkel, ami 1 millió diák és tanár javát szolgálja; és
- az internetet használó tanárok arányának 15 százalékkal való növelése a Wi-Fi Campuson keresztül.

Az első ilyen projekt az Iskolavezetési Információs Rendszer (SIMS) bevezetése, melynek célja, hogy az eGOV-projektben megállapított folyamatok alapján, hasonlóan a más országok ezzel kapcsolatos projektjeihez (Juhász et al. 2021), online környezetben is elérjék az iskolai adminisztrációs rendszert (online középiskolai beiratkozás, elektronikus katalógusok bevezetése, az írásbeli vizsgák online értékelése).

A projekt három évig tart, és 225 millió román lej (kb. 48 millió euró) finanszírozással rendelkezik, amelyből csaknem 191 millió lej (körülbelül 40 millió euró) az EU (ERFA) vissza nem térítendő forrása.

Meg kell említeni az EDULIB-projektet, mely egy digitális platform nyílt oktatási erőforrásokkal és virtuáliskönyvtár-szolgáltatással (Luan et al. 2020), elsősorban a középiskolák számára. Ezzel megkönnyíthető az elektronikus formátumú tankönyvekhez és más elektronikus oktatási forrásokhoz való ingyenes hozzáférés, kooperatív digitális oktatást is megalapozva (Orosz et al. 2019). A projekt – 5400 középiskola számára – egy multimédiás készlet biztosítását is magában foglalja. Azonban az e-campus-projektek elterjedtsége Közép-Kelet-Európában korántsem megfelelő, ugyanakkor az igény irántuk a digitalizáció által még fokozottabban van jelen (Rajcsányi-Molnár-Bacsa-Bán 2021).

Bár számos irányított projekt célja a digitális készségek szintjének javítása, az eddig elért eredmények korlátozottak (Gerencsér et al. 2016). Mivel a digitális infrastruktúra és a digitális készségek elengedhetetlenek a digitalizáció előnyeinek kiaknázásához, összehangolt és konkrét erőfeszítésekre van szükség a digitális készségek fejlesztése érdekében nemcsak az iskolákban, hanem a munkaerő és az idősek körében is, mely a digitális társadalom és állampolgárság alapvető elvárása.

Internetes szolgáltatások igénybevétele

Az Internet Society (<http://www.isoc.org>) az a nemzetközi nonprofit, nem-kormányzati szervezet, mely a világ minden tájáról származó szervezetekből és magánszemélyekből áll, és az internet fejlesztését felügyeli. Aleven és szerzőtársai (2016) szerint az internetes társadalom egyaránt foglalkozik a hálózat technológiai fejlesztésével (hálózati struktúra, protokollok, szolgáltatások) és az internetes társadalom etikai kérdéseivel (szellemi tulajdon, szólásszabadság) vagy az oktatással (akadémiák, kutatóközpontok, véleményvezérek, informatikai vezetők képzése). Az EU tagállamai között továbbra is Romániában a legalacsonyabb az internetes szolgáltatások igénybevétele szintje, ami megfelel annak, hogy a digitális készségek tekintetében is a legalacsonyabb értékekkel bír. A 16 és 74 év közötti emberek közel ötöde (18%) soha nem használta az internetet (uniós átlag: 9%). Két olyan online tevékenység létezik, amelyben az ország a 6. helyet foglalja el az EU-ban, ezek a közösségi hálózatok (82%, szemben az EU 65%-os átlagával) és a videómegosztások (67%; EU-átlag: 60%) használata. Ezzel szemben, az EU tagállamai között, az online banki szolgáltatások (11%), a vásárlás (29%), a hírolvasás (55%), valamint a zene, a videók és az online játékok (63%) fogyasztása a legalacsonyabb, elsősorban a digitális technológiák iránti bizalom hiánya miatt, ami összefügg a gazdasági teljesítménnyel (Beke–Samu 2018). Az online banki szolgáltatások alacsony használata annak is köszönhető, hogy öt román felnőtt közül kettőnek nincs bankszámlája. A román internetezők mindössze 3 százaléka árul termékeket online, és csupán 4 százaléka vesz részt online tanfolyamokon.

A digitális technológia fejlődése a társadalom tükrében

Az Európai Unióban a civil társadalmi szervezetek kulcsszerepet játszanak az alapvető jogok előmozdításában, és ezáltal hozzájárulnak a demokráciák működéséhez. Ez különösen igaz a digitális társadalom által formált demokráciára is, amelyben a hangsúly a digitális állampolgárokon, a digitális szolgáltatásokon és a gazdaság motorját adó vállalkozások digitális technológiai integrációjának szintjén van.

Románia – a vállalkozások digitális technológiai integrációját tekintve – az uniós országok között jóval az uniós átlag alatti értékkel, a 27-ik helyet foglalja el. Az elmúlt két évhez képest a Románia által elfoglalt hely ezen a téren stabil maradt, szinte egyik mutatóban sem találtak változást. A román vállalatok közel negyede (23%) elektronikusan cserél információt, viszont csupán 8 százalékuk használja a közösségi kommunikációs platformokat (uniós átlag: 25%). Kismértékben javult az online értékesítést végző KKV-k (kis- és közepes vállalkozások) aránya, a 2017-es 8 százalékról 2019-re 11 százalékra, de ez is jóval az EU 18 százalékos átlaga alatt marad. Egyre több KKV értékesíti termékeit online külföldön, de ez csak a KKV-k teljes számának 6 százalékára vonatkozik, szemben az Unió 8 százalékos átlagával.

Bár minden uniós tagállamban vannak kihívások (Căpușeanu et al. 2021; Tiron-Tudor–Deliu 2021), Romániának még nincs nemzeti stratégiája a vállalkozások digitális átalakítására. Románia a Start-up Nation program révén támogatja az induló vállalkozások ökoszisztémáját, ideértve azokat az induló vállalkozásokat, amelyek innovációkat hoznak létre, vagy beépítik azokat az új termék- és szolgáltatásfejlesztésekbe. A digitális érettség szempontjából (Orbán–Szántó 2005) Romániában jelenleg három digitális innovációs központ működik – egy Bukarestben, és kettő Kolozsváron. Románia az EuroHPC közös vállalkozás tagja. Ami a blokklánc-technológiát illeti, 2017-től kezdődően az Országos Informatikai Kutatási és Fejlesztési Intézet (ICI Bukarest) aktív szerepet játszik az ipar 4.0 feltörekvő technológiáiban (Kővári 2017). A blokklánc ennek a technológiának elengedhetetlen része. Ebben az összefüggésben az intézet létrehozta a Blockchain Európai Kiválósági Központot (ECEB), mely a romániai szakértők, egyetemek, hallgatók és üzletemberek közötti tapasztalatcsere központja.

Az ICI Bukarest önköltségvetéssel finanszírozza a blokkláncsal kapcsolatos tevékenységeket. A kiberbiztonságot illetően, 2019 januárjában lépett érvénybe a hálózatok és az információs rendszerek magas szintű, közös biztonságának biztosításáról szóló 362/2018 törvény. Ennek az új törvénynek az a célja, hogy növelje a kiberbiztonsági események kezelésére való felkészültséget, és növelje a polgárok bizalmát a digitális egységes piac iránt. A törvény az alapvető szolgáltatókra és a digitális szolgáltatókra vonatkozik. Ezek mind szükségesek, és megalapozzák a jövő digitális társadalmát, illetve az abba vetett bizalmat.

A digitális közszolgáltatások sajátosságai

A digitális közszolgáltatások tekintetében Románia az elmúlt három évben az utolsó helyet foglalta el az EU-tagállamai között. Ezzel szemben – az internetezők 82 százalékaival – a 8. helyet foglalja el az e-kormányzati szolgáltatások felhasználói között, szemben az EU 67 százalékos átlagával. Az online szolgáltatások jelentős része űrlapok online kitöltésére irányul, a teljes online ügyintézés és a szolgáltatások azonban alacsony pontszámot kaptak, az ország, ezen a téren, csak a 28. helyet foglalja el. Ez jelentős problémát jelez az online szolgáltatások minősége és használhatósága szempontjából. A vállalkozások számára nyújtott digitális közszolgáltatások terén nem történt javulás, Románia ebben a tekintetben is utolsó. Mindez nagyban hátráltatja a digitális társadalom fejlődésének egészét.

Az informatikai rendszerek interoperabilitásának hiánya a közigazgatásban régi probléma, melyet még egyetlen kormány sem tudott megoldani. 2019 júniusában az IKT területén nyilvános konzultációt indítottak az informatikai rendszerek együttműködésre való képessége elérését célzó nemzeti referenciakeret (CNRTIC) végrehajtásáról szóló törvénytervezetről. A törvény célja a kormány 2017–2020-as programjában (különösen a „Kommunikációs politikák – digitális konvergencia” című fejezetben) megfogalmazott jövőkép megvalósítása, az eljárások egyszerűsítése és – az e-kormányzás magasabb szinten való megvalósítása révén – a bürokrácia csökkentése.

A vírushelyzet okozta válság miatt a Románia eDAS (elektronikus azonosító) csomópontja még mindig építés alatt áll, melyet az ERFA által finanszírozott projekt („SITUE”) támogat. A minősített digitális aláírás magas költségei (kb. 40 euró/év/felhasználó) az egyik fő probléma a digitális identitás valamennyi polgár számára történő biztosítása terén. A digitalizálással kapcsolatos egyeztetések, viták már évek óta tartanak (Tiron-Tudor et al. 2019). A Novak és szerzőtársai (2018) által összeállított elemzés először próbálja számszerűsíteni a romániai digitális gazdaság méretét és annak növekedési ütemét és ennek alapján, 2025-ig, reális forgatókönyveket kínál a digitalizáció gazdasági hatásai vonatkozásában. Az elemzések eredményeit figyelembe véve megállapíthatók a romániai digitális közszolgáltatások legfőbb akadályai:

- a közsféra informatikusainak migrációja a magánszektorba vagy más országokba;
- az állami intézmények közötti koordináció hiánya az ilyen szolgáltatások létrehozása terén;
- a digitális készségek általános hiánya.

A jól megvalósított e-kormányzati megoldás elősegítené a vállalkozások és a civil szervezetek számára, hogy könnyebben, gyorsabban és olcsóbban lépjenek kapcsolatba a hatóságokkal (Szűts 2014). Ezt azonban az előzőekben felsorolt akadályok nagyban nehezítik. Minden negatív fejleményével együtt, Romániában nagyon korlátozott a társadalmi érdeklődés a civil szervezetek tevékenységei iránt. Ehhez olyan társadalmi problémák példaértékű bemutatására lenne szükség, melyek a romániai vállalatok számára előnyösek lehetnek.

Következtetések

A cikkben részletesen bemutattuk a DESI-index egyes elemeit, melyek rávilágítanak Románia helyzetére a digitális társadalmat és digitális állampolgárságot meghatározó alapvető tényezők szempontjából. Romániának hasznos lenne egy olyan nemzeti stratégiát kidolgoznia, mely a vállalkozások digitális átalakítására összpontosít. A digitális infrastruktúra és a digitális készségek elengedhetetlenek a digitalizáció előnyeinek kiaknázásához. A digitális készségek fejlesztése érdekében összehangolt és konkrét erőfeszítésekre van szükség nemcsak az iskolákban, de a munkaerő és az idősek körében is – ennek terepéül szolgálhatnak a civil szervezetek. Kiemelt szerepet tölt be a közgyűjteményi környezet is, különösen a könyvtárak, mint egy minden korosztály számára elérhető ellenőrzött, rendszerezett tudástár és kompetenciafejlesztési színtér (Lengyel²⁰²¹), mely számos korszerű lehetőséget kínál az állampolgároknak a digitális írástudás fejlesztéséhez (Lengyel²⁰²⁰).

Köztudott, hogy az országokon belül és az országok között még mindig jelentős különbségek vannak az internethez való csatlakozás és az internet használatának képességei tekintetében. Ezen egyenlőtlenségek kezelése a digitális gazdaságban, a fejlődés szempontjából kulcsfontosságú.

A KKV-k digitalizálásának támogatásához, valamint a digitális technológiák alkalmazásának relevanciájához és előnyeihez kapcsolódó tudatosság növeléséhez konkrét intézkedésekre van szükség. Bár úgy tűnik, hogy az 5G-engedélyeztetés jó úton halad, a megterhelő engedélyeztetési folyamat komoly akadályt jelenthet az 5G-infrastruktúra fejlesztésében. Ahogy az az 5. ábrán látható, Románia esetében az öt dimenzió közül – a 2020-ra vonatkozó elemzésben – a legjobb eredményt a hálózati összekapcsoltság hozta.

5. ábra. Románia és Európa DESI 2020-as dimenziós adatai

Forrás: Saját szerkesztés a DESI 2020 adatai alapján.

A tárgyalt adatokat és összefüggéseket fontosnak tartjuk, mivel az ezekkel összefüggő digitális infrastruktúra és a digitális készségek elengedhetetlenek a digitalizáció előnyeinek kiaknázásához, a jövő digitális társadalmát megalapozó lehetőségek megteremtéséhez. Ezekhez – a digitális készségek fejlesztése érdekében – összehangolt és konkrét erőfeszítésekre van szükség nemcsak az iskolákban, hanem a munkaerőpiacon és az idősök körében is, gondolva itt elsősorban az életen át tartó tanulás jelentőségére is. A civil szervezetek számára is alapvető kérdés a digitális jólét biztosítása és megteremtése, mely felé a minél átfogóbb programok és finanszírozási lehetőségek adhatnak előrelépést Románia és az EU más tagállamai esetében is.

Irodalom

- Aleven, Vincent–Roll, Ido–McLaren, Bruce M.–Koedinger, Kenneth R. (2016): Help helps, but only so much: Research on help seeking with intelligent tutoring systems. *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, 26., (1), pp. 205–223. <https://doi.org/10.1007/s40593-015-0089-1>
- Beke Ottó–Samu János (2018): Az internetes kommunikáció és média új kézikönyve. *Információs Társadalom*, (3–4.), pp. 168–176.
- Căpușeanu, Sorinel–Mateș, Dorel–Türkeș, Mirela Cătălina–Barbu, Cristian-Marian–Staraș Adela–Ioana–Topor, Dan Ioan–Stoenică, Laurențiu–Fülöp, Melinda Timea (2021): The Impact of Force Factors on the Benefits of Digital Transformation in Romania. *Applied Sciences*, <https://doi.org/10.3390/app11052365>
- Dado, Marielle–Bodemer, Daniel (2017): A review of methodological applications of social network analysis in computer-supported collaborative learning. *Educational Research Review*, 22., pp. 159–180. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2017.08.005>
- Dincă, Gheorghita–Dincă, Marius Sorin–Dauti, Bardhyl–Baba, Mirela Camelia–Popione, Cătălina (2020): Cyclicalit of Fiscal Policy in the European Union. *Romanian Journal of Economic Forecasting*, 23., (1), pp. 75–96.
- Dumulescu Daniela, Muțiu Alexandra Ileana (2021): Academic Leadership in the Time of COVID–19 – Experiences and Perspectives. *Frontiers in Psychology*, 12., 648344. doi: 10.3389/fpsyg.2021.648344
- European Commission (2018): Science, research and innovation performance of the EU 2020. *Strengthening the foundations for Europe's future*. Brussels: European Commission. <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/16907d0f-1d05-11e8-ac73-01aa75ed71a1/>.
- European Commission (2020a): Digital Economy and Society Index (DESI). *Country Report Romania*. https://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2018-20/ro-desi_2020-country-profile_eng_199394CB-B93B-4B85-C789C5D6A54B83FC_52230.pdf.
- European Commission (2020b): Education and training monitor 2020 – Romania. *European commission report*. https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2020-ro_en.pdf.
- European Commission (2020c): Science, research and innovation performance of the EU 2020. *A fair, green and digital Europe*. Brussels: European Commission. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/srip/2020/ec_rtd_srip-2020-report.pdf

- Főző Attila László–Racsco Réka (2020): Az iskolai digitális érettség értékelésének lehetőségei. *Civil Szemle*, 17., (3.), pp. 93–113.
- Gerencsér Balázs–Oprics Judit–Tanító Zsófia–Vagyas Fanni (2016): Civil programok sikerének néhány tényezője. *Civil Szemle*, 13., (1.), pp. 31–59.
- Gógh Előd (2020): Az önszabályozott tanulás tapasztalatai a középfokú gépészeti szakgimnáziumi képzésben. *Pedacta*, 10., (1.), pp. 13–24.
- Gógh, Előd–Racsco, Réka–Kővári, Attila (2021): Experience of Self-Efficacy Learning among Vocational Secondary School Students. *Acta Polytechnica Hungarica*, 18., (1.), pp. 101–119.
- Gunarathne, Nuwan–Senaratne, Samanth–Herath, Rangajeewa (2021): Addressing the expectation–performance gap of soft skills in management education: An integrated skill-development approach for accounting students. *The International Journal of Management Education*, 19., (3.), <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2021.100564>
- Harangozó, Gábor–Zilahy, Gyula (2015): Cooperation between business and non-governmental organizations to promote sustainable development. *Journal of Cleaner Production*, 89., pp. 18–31. DOI: 10.1016/j.jclepro.2014.10.092
- Harsányi László (1997): Az állam és a nonprofit szektor. *INFO-Társadalomtudomány*, 42., pp. 17–21.
- Juan, Pedro–Castejón, Martín–López, Beatriz Aroca (2016): Corporate social responsibility in family SMEs: A comparative study. *European Journal of Family Business*, 6., (1.), pp. 21–31. DOI: 10.1016/j.ejfb.2016.05.002
- Juhász Bálint–Kővári Attila–Major Lenke–Námesztovszki Zsolt (2021): Vajdasági magyar civil szervezetek szerepvállalása a pályakezdő vállalkozók képzésében. *Civil Szemle*, 18., (3.), pp. 103–122.
- Kovács, Gábor (2020): Gamification vs Game Addiction. *Computers & Learning*, 3., (1.), pp. 12–20.
- Kővári Attila (2017): *Költséghatékony informatikai eszközökkel támogatott projektoktatás. A tanulás új útjai*. HERA Évkönyvek 2016. pp. 273–284.
- Kovari, Attila (2020): Study of Algorithmic Problem-Solving and Executive Function. *Acta Polytechnica Hungarica*, 17., (9.), pp. 241–256.
- Kővári Attila (2020): Digitális társadalom és digitális oktatás szinergiája. *Civil Szemle*, 17., (1.), pp. 69–72.
- Kővári, Attila–Rajcsányi-Molnár, Mónika (2020): Mathability and Creative Problem Solving in the MaTech Math Competition. *Acta Polytechnica Hungarica*, 17., (2.), pp. 147–161.
- Lengyel Molnár Tünde (2020): Future of Libraries in the Cyber-Physical Society. *US-CHINA Foreign Language*, 18., (9.), pp. 283–290.
- Lengyel Molnár Tünde (2021): A könyvtárak digitális ökoszisztémája. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 68., (2.), pp. 83–94.
- Luan, Hui–Geczy, Peter–Lai, Hollis–Gobert, Janice–Yang, Stephen J. H.–Ogata, Hiroaki–Baltes, Jacky–Guerra, Rodrigo–Li, Ping–Tsai, Chin-Chung (2020): Challenges and future directions of big data and artificial intelligence in education. *Frontiers in Psychology*, 11., 580820. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.580820>
- Molnár György (2014): A digitális kommunikáció virtuális lenyomatai. *E-NYELV.HU MAGAZIN*, 4., Paper 2., pp. 1–6.
- Novak, Jurica–Spiridon, Daniel–Purta, Marcin–Marciniak, Tomasz–Ignatowicz, Karol–Rozenbaum, Kacper–Yearwood, Kasper (2018): The rise of Digital Challengers. How digitization can become the next growth engine for Central and Eastern Europe. *Perspective on Romania. Digital McKinsey*. https://digitalchallengers.mckinsey.com/files/Rise-of-Digital-Challengers_Perspective-on-Romania.pdf.
- Orbán Annamária–Szántó Zoltán (2005): Társadalmi tőke. *Erdélyi Társadalom*, 3., (2.), pp. 55–70. <https://erdelyitarsadalom.ro/files/et06/et-bbu-06-04.pdf>

- Orosz, Beáta–Kovács, Cintia–Karuović, Dijana–Molnár, György–Major, Lenke–Vass, Vilmos–Szűts, Zoltán–Námesztovszki, Zsolt (2019): Digital education in digital cooperative environments. *Journal of Applied Technical and Educational Sciences*, 9., (4.), pp. 55–69. DOI: <https://doi.org/10.24368/jates.v9i4.149>
- Ősz Rita–András István–Rajcsányi-Molnár Mónika (2013): Az újgenerációs mobil oktatásszervezés kérdései: A mobil generáció a változó tanulási környezetben – pedagógiai kihívások és paradigmák. In: András István–Rajcsányi-Molnár Mónika (Szerk.): *Metamorfózis: Globális dilemmák három tételben*. Budapest: Új Mandátum. pp. 196–215.
- Păunică, Mihai–Manole, Alexandru–Motofei, Cătălina–Tănase, Gabriela Lidia (2020): Life Expectancy from the Perspective of Global and Individual Wealth and Expenditures: A Granger Causality Study of Some Eu Countries. *Journal for Economic Forecasting, Institute for Economic Forecasting*, (4.), pp. 170–184.
- Putnik, Gora–Costa, Eric–Alves, Cátia–Castro, Hélio;–Varela, Leonilde–Shah, Vaibhav (2016): Analysing the correlation between social network analysis measures and performance of students in social network-based engineering education. *International Journal of Technology and Design Education*, 26., (3.), pp. 413–437.
- Racsko Réka (2016): Az aktuális infokommunikációs stratégiák (policy) nemzetközi áttekintése. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 63., (3.), pp. 91–106.
- Rajcsányi-Molnár Mónika–Bacsa-Bán Anetta (2021): Úton a digitalizáció felé: egy felsőoktatási intézmény digitális oktatásának hallgatói tapasztalatai. *Alkalmazott Műszaki és Pedagógiai Tudományos Folyóirat*, 11., (1.), pp. 88–110.
- Rajtik, Róbert Zoltán (2020): Vocational training 4.0 strategy ideas for the field of mechanical engineering. *Transactions on it and Engineering*, 3., (1.), pp. 17–32.
- Szűts Zoltán (2011): Torlódott galaxisok: A nyomtatott szöveg és a világháló korának párhuzamai. *Egyenlítő*, 9., (7–8.), pp. 60–65.
- Szűts Zoltán (2014): Közösségi média és WEB 2.0 alapú tanulási formák integrálása a felnőttképzésbe. *EDU*, 4., (1.), pp. 37–45.
- Tiron-Tudor, Adriana–Deliu, Dediu (2021): Reflections on the human-algorithm complex duality perspectives in the auditing process. *Qualitative Research in Accounting & Management*, ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/QRAM-04-2021-0059>
- Tiron-Tudor, Adriana–Nistor, Cristina Silvia–Ștefănescu, Cristina Alexandrina–Zanellato, Gianluca (2019): Encompassing non-financial reporting in a coercive framework for enhancing social responsibility: Romanian listed companies' case. *Amfiteatru Economic*, 21., (52.), pp. 590–606.

ÁTLÉPÉS A HATÁROKON: AZ AFS DIÁKCSEREPROGRAM MÚLTJA ÉS JÖVŐJE

Vódlí Zsolt István–Kéri Katalin

Bevezetés

■ A tanulmány középpontjában egy olyan, hazánkban is jelenlévő, országokon átívelő nemzetközi szervezet, az AFS (*eredetileg: AAFS – American Ambulance Field Service*) bemutatása áll, amely kormányoktól és vallásoktól függetlenül, nem profitorientált módon nyújt segítséget az interkulturális tanuláshoz, egymás kulturális értékeinek, hagyományainak megismeréséhez. Jelenleg ez a világ legnagyobb és legrégebb óta működő diákcsereszervezete: egy, már több mint 100 éves múltra visszatekintő, eredetileg háborús segítségnyújtást adó, majd 1947-től napjainkig ívelő diákcsereprogramokat bonyolító önkéntes szerveződés, mely a magyarországi honlapján megjelenített, küldetésnyilatkozatként is felfogható jelmondata szerint „[...] bemutatja a világnak, hogy igenis lehetséges békében élni” (AFS Magyarország). Ugyanitt olvasható az is, hogy a szervezet minden tevékenységének alapja „az emberi méltóság, a különbözőségek tiszteletben tartása, harmóniára való törekvés másokkal, együttérzés és tolerancia”. Ugyancsak a hivatalos honlapon található információ az, hogy az AFS működését „nemzetközi elismerés övezi, 1989-ben elnyerte a *Special Mention* kitüntetést az Egyesült Nemzetek Szervezetétől a világ fiataljaiért végzett munka elismeréseképpen. [...] tevékenységét az UNESCO is elismeri” (AFS Magyarország).

Diákcsera-kapcsolatok, diáklevelezés a magyar oktatástörténetben

A nevelés- és művelődéstörténet évezredes múltját áttekintve szembetűnő, hogy nagyon régi hagyománya van annak, hogy a diákokat, ifjakat egyes családok, felekezeti közösségek az otthonuktól, saját anyaiskolájuktól távolabbra, akár más országokba, más földrészekre küldték tanulni. Ennek egyes korszakokban, eltérő helyszíneken részben különböző okai, más-más céljai lehettek, de a történeti források (útleírások, levelezések, irodalmi művek, iskolai iratok, képi emlékek) áttekintésével többnyire mindenütt feltárható az a törekvés, hogy a fiatalok megismerjék más családok, iskolák, népek mindennapjait, hogy a hosszabb-rövidebb, az otthonuktól távol töltött idő alatt új tudományos ismeretekkel, neves tanári egyéniségekkel vagy akár számukra korábban ismeretlen, olyan gyakorlati tevékenységekkel ismerkedjenek meg, mint például a fegyverforgatás vagy egy új mezőgazdasági vagy iparteknikai eljárás. A különböző korszakokban többnyire közös célként azonosítható a más népek által használt, a diákok anyanyelvétől eltérő nyelv(ek) minél magasabb szintű elsajátítása.

Egy, az 1990-es évek végén összeállított kötet a 20–21. század fordulóját jellemezve az interkulturális tanulás egyik fontos területeként, az idegen nyelv elsajátítása egyik kiemelkedő lehetőségeként mutatta be a diákcsera-kapcsolatokat és a diáklevelezések szokását (Szabylár–Morvai 1998). A kötet egyik szerzője, Morvai Edit, a nyelvtanulásban az 1970-es évektől kibontakozó kommunikatív fordulathoz kötötte azt a jelenséget, hogy országismeretet nem lehetséges objektív módon tanítani az ország valóságos megismerése, az ott beszélt nyelv(ek) megismerése nélkül. Megfogalmazása szerint: „Meg kell tanulnunk önmagunkat az idegenek szemével látni, és tudnunk kell, hogy az, ami számunkra idegen, nem feltétlenül »csak« olyan és »csak« annyi, mint amennyit az első pillanatban észlelünk, érzékelünk belőle. Ki kell alakítani magunkban a vágyat és a képességet, hogy a) kapcsolatba lépjünk az idegen világgal, és amennyire lehetséges, megismerjük azt; b) megmutassuk magunkat olyannak, amilyenek valójában vagyunk” (Morvai 1998). Ugyancsak Morvai Edit foglalta össze a szintén hosszabb múltra visszatekintő diáklevelezések hasznosságát a nyelvtanulás, tágabban az interkulturális nevelés szempontjából, utalva rá, hogy a levelezésre akár későbbi partnerkapcsolatok első lépcsőfokaként is tekinthetünk. Miként Morvai is idézi, Horváth József *Angol–magyar diáklevelezés* című, 1974-ben kiadott könyve is világosan rámutatott erre: „Nem lehetetlen, hogy a kialakuló barátság elmélyül, s amennyiben az anyagi körülmények lehetővé teszik, a barátok személyesen is meg akarnak ismerkedni. Egyoldalú vagy kölcsönös látogatásra kerülhet sor, s hogy ez milyen élményanyagot jelent mindkét félnek, azt nem kell különösebben bizonygatnunk” (Horváth 1974: 9). Az országok közötti, egyik vagy mindkét levelezőtárs szempontjából egy vagy több, az anyanyelvétől eltérő nyelv használatát kívánó diáklevelezések szokására számos neveléstörténeti példát találhatunk. A diáklevelezések múltjáról már a 20. század közepén is születtek művek, az iskolák, a gyermekkultúra világában nem újkeletű jelenségről van tehát szó (Hodinka–Nevelős 1942).

Fontos jellemzője, egyik központi eleme volt ez például az utóbbi évtizedekben Magyarországon is nagyon népszerű és sokat kutatott reformpedagógus, a francia Freinet pedagógiájának (Kissné Zsámboki 2013) vagy később, az 1960-as, 1970-es években, a szocializmus útját járó európai országok általános és középiskoláinak akár az egyének, akár pedig az osztályközösségek szintjén.

Történetileg tehát az interkulturális nevelés területén számos törekvés azonosítható. Napjainkban, a 21. század elején, kiemelten „szükség van [...] arra, hogy bolygónk gazdasági, politikai, ökológiai, társadalmi és egyéb problémáit ne csupán helyi szinten ismerjük és kezeljük, hanem rendelkezünk az ezeket illető átfogó szemlélettel. Az egyes népeknek, országoknak és kontinenseknek közös erőfeszítéseket is kell tenniük az emberi civilizáció jövője, túlélése érdekében, ezt a mostani világjárvány is világosan megmutatta” (Kéri 2020: 26). Ezek sorában egy fontos, egészen más alapokról indult, mára a diákcseré-mozgalom és az ehhez kapcsolódó levelezés szempontjából is világszerte ismert, civil kezdeményezésen és önkéntes-ségen alapuló példa az AFS működése.

Az AFS története

1914-ben, amikor már látszott, hogy az I. világháború korántsem „villámháborúként” zajlik, Párizsban alig egy tucatnyi amerikai diák önkéntes segítőként létrehozta az Amerikai Harctéri Szolgálat (angol rövidítése: AFS) csoportját. Fegyvertelen segítőként dolgoztak, mentőautó-sofőrként a sebesült francia katonákat igyekeztek kimenekíteni a frontvonalból különböző járművekkel, például jótékony szervezetek és magánszemélyek pénzéből finanszírozott T-Ford autókkal. Először főként a sérültek kocsikkal történő szállításában segítettek, de már az első évben több, a frontvonalhoz közeli helyszínen mobil, akár néhány óra alatt összeszerelhető katonai kórházak is létrehoztak (Ginchereau 2016: 100). 1915-től az Amerikából egyre nagyobb számban érkező, jó szándékú, de kiképzetlen, nehezen koordinálható önkéntes fiatalból egy harvardi közgazdász és politikus, Abram Piatt Andrew (1873–1936) szervezett ütőképes csapatot, és a világban őt tekintik az AFS megalapítójának és első elnökének. A háború kitörése után egy, a szüleinek írt levél sorai szerint ő maga azért utazott Franciaországba, mert „[...] vonzott a lehetőség, hogy még ha csekély mértékben is, de részese lehetek a világtörténelem egyik legfontosabb eseményének – [...] és mindenekelőtt az, hogy tehetek annyit, amennyit csak egy ember megtehet Franciaországért [...]” (idézi: Hansen 1996: 39).

Piatt Andrew több más elismerés mellett 1917-ben megkapta a Francia Becsületrendet, 1918-ban pedig magas, az amerikai elnöktől kapott katonai kitüntetésben részesült (*Army Distinguished Service Medal*), és akkori méltatásában azt emelték ki, hogy az alezredesnek elévülhetetlen érdemei vannak az AFS franciaországi megszervezésében, „és józan ítélőképességével és szakértői tanácsaival felbecsülhetetlen értékű segítséget nyújtott e szervezet fejlesztésében” (*The Hall of Valor Project*). Több kiadásban is megjelent könyvében Arlen Hansen állított méltó

emléket az amerikai önkénteseknek, egészen más megvilágításba helyezve az USA I. világháború alatt tanúsított izolációs politikáját. Az AFS létrehozói jórészt olyan lelkes fiatal férfiak voltak, akik nem értettek egyet Wilson elnök háborúellenes retorikájával, és kötelességüknek érezték, hogy Franciaországért, tágabban a békéért harcoljanak (a témáról ld. Jansen 1995, 2018). A férfiak szerepe mellett feltétlenül fontos az adományozóként vagy önkéntesként a szervezetet segítő nők tevékenységét is kiemelni, akiknek éppen az I. világháború adott lehetőséget arra, hogy korábbi, az otthonuk keretei között töltött életükből kilépjenek a nyilvánosság elé, és akár katonai, akár egészségügyi, akár pénzügyi támogatói vagy más szerepben lépjenek fel (Zeiger 2010). William Kissam neje, Anne Harriman Sands Rutherford Vanderbilt, Henriette és Germaine Betomine, Isabelle Howard és más nők támogatása, munkája fontos pillér volt az AFS kibontakozásánál. Áldozatvállalásuk az Amerikai Egyesült Államokban ahhoz is nyomatékot adott, hogy 1920-ban az alkotmány 19. módosítása során, a korábban már több államban elnyert szavazati jog mellé – az afro-amerikai nőket kivéve – elnyerjék a szövetségi választójogot (Borbás 2020: 48).

A szervezet magyarországi honlapja szerint a háború végére már 2500 főnél is többen alkották a segítő önkéntesek körét (AFS Hungary). Az amerikai önkéntesek között többen is voltak olyanok, akik később fontos irodalmi karriert futottak be, úgymint John Dos Passos, Malcolm Cowley, Edward Estlin Cummings vagy Ernest Hemingway, akik között önkéntesként mások mellett Walt Disneyt is említik a források.

1939-ben, a II. világháború kitörését követően Stephen Galatti vezetésével a szervezet ismét megkezdte működését, és az első önkéntesek 1940-ben indultak el az USA-ból Európába, ahol Franciaország német inváziója után ott végeztek fontos feladatokat. A háború alatt nem csupán európai, hanem ázsiai és afrikai területeken is dolgoztak az AFS önkéntesei, főként a brit és a francia csapatokat segítve. 1945. április 15-én, amikor a brit katonák felszabadították a bergen-belseni koncentrációs táborát, számos, az AFS keretei között működő önkéntes is segített az élelmiszerek és gyógyszerek szétosztásában, az emberek szállításában. A II. világháború vonatkozásában feltárható számadatok önmagukban is jól jelzik az AFS tevékenységének óriási jelentőségét: a háború végéig 2196 mentőautóval több mint 700 ezer sebesültet szállítottak a szervezet tagjai, a fentebb említett koncentrációs tábor felszabadítása után pedig 11 ezer ember evakuálásában segítettek (AFS History Timeline).

A szervezet tagjai 1945 után sem hagytak fel a tevékenységükkel, akkor azonban kiemelt célkitűzésük a béke megőrzése lett. Ezzel kapcsolatos hitvallásuk a szervezet honlapján olvasható: „[...] ha a jövő generációja együtt tud érezni más nemzetekkel, megérti a világ kultúráinak sokszínűségét, felismeri, és elfogadja a különbségeket, akkor talán a háborúk is elkerülhetők lesznek” (100 éves történelmünk. Az AFS története a kezdetektől). 1946–1947-től építették fel a legelső diákcsera-kapcsolatokat e célok érdekében, s az első középiskolás diákcsoportok 1947-ben érkeztek meg az Amerikai Egyesült Államokba Franciaországból,

Szíria, Csehszlovákia, Hollandia, Norvégia és Anglia területéről (*AFS History Timeline*). 1948-ban az AFS egy 24 napos, 5500 mérföldes autóbusszos amerikai körutat szervezett egyetemisták és középiskolás diákok számára a cserediák-programok iránti kedv felkeltésére, olyan fontos helyszínek érintésével, mint a washingtoni Fehér Ház, a Ford Motor Company összeszerelő üze Michiganben, és egy baseballmérkőzés Tennessee-ben (*AFS History Timeline*). 1950-től aztán elindult az *Americans Abroad (AA) Summer Program*, majd az 1960-as évektől ennek téli változata is.

A szervezetet abban az időben John F. Kennedy elnök is a következő szavakkal méltatta: „Nagy csodálója vagyok az AFS-nek. Remélem az lesz a végzetük, hogy a béke ügyét szolgálják, és hidat vernek országom legjobbjai és az önök népei között. Remélem, nem csupán barátként távoznak innen, de hibáinkat és erősségeinket is megértik. Megtisztelő, hogy mint az USA elnöke köszönhetem önöket, akik az elkövetkezendő hónapokban és években országaikban a vezetői pozíció terheit fogják viselni. Remélem, megvalósul az, hogy az USA jövőbeli elnöke néhány év múlva azok közül üdvözölhet elnököt vagy miniszterelnököt, akik most 1961 júliusában itt álltak a Fehér Ház gyepén” (John F. Kennedy amerikai elnök beszéde az AFS-diákokhoz a Fehér Házban. Washington DC. 1961., idézi: *AFS Magyarország*).

Ez a diákprogram aztán 1971-től lett igazán nemzetek és országok felett átvélő, és 1984-ben fogalmazták meg azokat a kifejezetten pedagógiai-nevelési célkitűzéseket, amelyek között kiemelten szerepel egyrészt az egyének készség- és képességfejlesztése, ezzel párhuzamosan pedig a személyközi kapcsolatok erősítése, a glóbuszszintű problémák tudatosítása, az ezek megoldására irányuló közös gondolkodás és cselekvés előmozdítása. Az AFS tevékenysége így aktívan hozzájárul az ENSZ által kitűzött Fenntartható Fejlődési Célok (SGD) közül kettő, a minőségi oktatás (4. cél), valamint a béke, igazságosság és erős szervezetek (16. cél) megvalósításához (*Agenda 30*).

1989-től kezdte meg működését az amerikai központhoz kapcsolódó, de arról jogi értelemben levált, önálló entitásként működő Ausztrália, Dánia, Olaszország és Svájc AFS-szervezete. 1993-ban pedig kialakult az a partnerségi struktúra, mely keretet ad valamennyi ország szervezetének a működéséhez.

AZ AFS által művelt és támogatott területek

Az AFS alapvetően három lehetőséget kínál az érdeklődőknek. Ezek a területek a külföldi tanulást, diákfogadást és az önkéntességet foglalják magukban. A külföldi tanulás keretein belül a szervezet 3–11 hónapos időtartamra, 14–22 éves korú középiskolásoknak és egyetemistáknak kínál cserediákprogramokat, a világ szinte minden pontján. Jelenleg Európában, Afrikában, Ázsiában és Amerikában, négy kontinens összesen 60 országában van lehetőségük a kiutazni vágyóknak, hogy a fogadó ország kultúráján és nyelvén keresztül jobban megismerhessék a világot. Az AFS felfogása szerint egy adott ország kultúrája olyan, mint a jéghegy; ezt

jéghegymodellnek is nevezik. Kívülállóként csak az ország kultúrájának leglátványosabb részeit láthatjuk, míg ha a részeseivé válunk, megismerhetjük annak valódi és aprólékos részleteit. Ennek fontosságát az egyre inkább globalizált és egymásba fonódott világban könnyű belátni. Az is fontos ugyanakkor, hogy a jövőben enélkül már nem fognak tudni érvényesülni a fiatalok. A nyelvtudás, a nyelvek alapos és széles körű ismerete, a kiterjedt nemzetközi kapcsolatok és külföldi tapasztalatok mára már integráns részét képezik a felnövekvő generációk életének. Az OECD által kifejtett, a PISA-mérésekben mára középponti szerepet kapott globális kompetenciák között is számos olyan található, amelyek kifejezetten egybeesnek az AFS céljaival – többek között például az, hogy valaki „képesse válik-e arra, hogy megértse magát és együtt tudjon dolgozni egy más országból, kultúrából vagy vallási környezetből érkező emberrel”, valamint az, hogy „fontos-e számára az emberi méltóság és a sokféleség tisztelete” (Az idei PISA-teszt [...] 2018). Boros Ákos nemzeti igazgató szóbeli tájékoztatása szerint a nyelvtudáson és a kultúra megismerésén túl a csereprogramon részt vevő fiatalok az önállóság, a kommunikációs készségek és a másság elfogadása területén is nagy előrelépést tesznek. Átfogóan ezt úgy lehet összefoglalni, hogy a csereprogram ideje alatt a fiatalok olyan személyiségfejlődésen mennek keresztül, amit az otthoni környezetben nem, vagy csak sokkal hosszabb idő (élettapasztalat) alatt érnének el. A kiutazni szándékozó diákok országot pályáznak meg, és „részletes anyagot küldenek ki az AFS-szervezeten keresztül szokásaikról, életvitelükről és arról, hogy hova, milyen családdhoz szeretnének kerülni” (Sallai 2000: 14).

A második lehetőség arra, hogy valaki bekapcsolódjon a szervezet munkájába: a diákfogadás. Az elmúlt években Magyarországra például 36 országból érkeztek diákok. Nem minden tanulónak nyílik lehetősége arra, hogy külföldre menjen, vagy éppen még nem érzi elég felkészültnek, eléggé önállónak magát ahhoz, hogy külföldön, az otthon megszokott környezettől eltérő közegben tanuljon. Ha azonban egy fiatalban, a családjában megvan a kellő nyitottság és vágy arra, hogy a világ egy távoli kis részét elhozza az otthonába, bepillantást nyerhet a világ sokszínűségébe. Diákot fogadni háromféleképpen lehet. A leghatékonyabb a teljes tanéves, egy évre szóló fogadás. Emellett azonban lehetőség van nyári vagy rövid programokra érkező diákok vendégül látására is. Így a távoli országokból diákokat fogadó tizen- és huszonevűesek a saját otthonuk biztonságában ismerkedhetnek a világ más részén élő népek nyelvével és kultúrájával. Ennek során pedig a fogadócsaládok nemcsak egy új kultúrába nyerhetnek bepillantást, de a sajátjukat is megoszthatják az ideérkezőkkel, és ennek során „örök emlékek és barátságok születnek” (AFS Magyarország).

A harmadik lehetőség az önkéntesség. Önkéntes szinte bárki lehet, aki érez magában elég nyitottságot és elhivatottságot, hogy részese legyen annak a kalandnak, amit AFS-nek hívnak. Önkéntesnek lenni valójában egy életforma, hiszen az ebben részt vállaló diákoknak a munkájuk során folyamatosan fejlődik a személyisége, az egyénisége, valamint folyamatosan tanulnak nemcsak magukról és másokról, de más kultúrákról is. Mindemellett – és ez is legalább ennyire fontos – hisznek abban,

hogy ezzel egy igazságosabb és békésebb világ megteremtéséért dolgoznak. A közös munka során számos készségük is fejlődik. Az önkéntesek úgy szerezhettek interkulturális tapasztalatot, hogy egy korosztályoktól függetlenül együtt dolgozni tudó és akaró csapat tagjaivá válnak. Az itt elsajátított tudást pedig hétköznapi, iskolai, de akár munkahelyi környezetben is hasznosíthatják. Mindezzel pedig hozzájárulnak az AFS másik küldetéséhez, mely az elfogadás és a kulturális érzékenység fontosságát hangsúlyozza.

AZ AFS megjelenése és működése Magyarországon

Magyarország 1990-ben csatlakozott a világszervezethez, de a kezdetek kicsit korábbra, az 1980-as évek második feléig és a rendszerváltásban is szerepet játszó Eötvös Collegiumig nyúlnak vissza (történetéről ld. Garai 2015). A szervezet megalakulásában Dr. Szijártó István, a Collegium akkori igazgatója, Sántháné Gedeon Mária, a Collegium angoltanára, a később létrejövő kuratórium első elnöke, és Kiss Enikő, a Collegium egykori diákja, a később megalakított nemzeti iroda első igazgatója játszottak meghatározó szerepet. A szervezet az ő erőfeszítéseiknek köszönhetően jöhetett létre.

A rendszerváltás előtti években a bezártság korábbi érzése enyhülőben volt. Egyre több és több ablak nyílt a világra, ami különösen a fiatalok számára jelentett újabb és újabb lehetőséget a világ megismerésére. Ebben az időszakban az Eötvös Collegium nemzetközi kapcsolatai is bővíthettek. Igaz, akkoriban ehhez némi bátorságra is szükség volt, mert szinte mindenhez a politika segítsége is kellett. Így kaphattak a diákok külföldi ösztöndíjakat, vagy utazhattak az NDK-ba, a Szovjet-unióba, vagy akár a párizsi École Normale Supérieure képzéseire. Ekkor már tanárok is részt vehettek külföldi konferenciákon.

Ebben a magyar szellemre és hagyományokra építő, ugyanakkor a világra nyitott intézményben kapott helyet az AFS Magyarország első irodája is. A Collegium hagyományaihoz jól illeszkedtek a szervezet célkitűzései, ami még könnyebbé tette a befogadást. Itt nem számítottak a vallási vagy társadalmi különbségek, a párt-hoz való tartozás vagy pártonkívüliség. Itt egyedül a tehetségük, szorgalmuk és jellemük alapján érvényesülhettek a diákok. Ilyen környezetben kapott lehetőséget, ilyen körülmények között szökönt szárba az AFS Magyarország, és így kapcsolódott össze az Eötvös Collegium és a szervezet korai története. Az akkori viszonyok között mindez sikerre volt ítélve: a lehetőségek és a szabadság levegője hatotta át ezt az időszakot. „Éreztük, jót csinálunk, mert a diákjaink utazhatnak, gyakorolhatják a tanult nyelveket, a cserekapcsolatok révén kinyílik előttük a világ” – fogalmazott Szijártó István (Sallai 2015: 17).

Az 1991–1992-re már saját lábakon álló AFS Magyarország szervezetnek azóta több mint 2000 diákja töltött egy évet külföldön, valamint megközelítőleg 3000 fogadócsalád, 1000-nél is több önkéntes és 500 középiskolai tanár vett részt a programban. Mára, bár a magyarországi központ Budapesten van, a szervezet

országos lefedettségű hálózattal rendelkezik. Működését önkéntesekből álló kura-tórium felügyeli, betartva és betartatva a nemzetközi hálózat minőségi előírásait.

A szervezet hazánkban kifejtett három évtizedes működésének sikerességét jól példázza, hogy az AFS nemzetközi minőségbiztosítási rendszerének kritériumai alapján a magyarországi AFS – a cserediákok, az őket fogadó iskolák, valamint a küldő és fogadócsaládok értékelését figyelembe véve – egy 2013-ban végrehajtott felmérésben részt vevő 50 ország összehasonlító rangsorában 93 százalékos teljesítménnyel az első helyen végzett. Mindezt még két egymást követő évben megismételte, olyan országokat utasítva maga mögé, mint Ausztria, Svájc és Japán. Mindez azt jelezte, hogy az irány jó, a sikeres folytatáshoz pedig minden adott.

A szervezet magyarországi működéséről számos helyi és országos sajtótermék hasábjain közöltek cikkeket, interjúkat az elmúlt években, és 2015-ben, Sallai Éva szerkesztésében, *A mi AFS sztorink* címmel önálló kötet is megjelent. Ebből ez a tanulmány egy, a szervezettel együttműködő soproni iskolákról szóló fejezetet emel ki, mintegy „esettanulmányként”. A diákcseré-kapcsolatok mindennapjairól Vódlí Zsolt István összeállításában jelent meg több, a város iskoláiban dolgozó tanár által megfogalmazott vélemény. Martonné Simon Dóra, az Eötvös Gimnáziumban osztályfőnökként dolgozó pedagógus például úgy fogalmazott, hogy „az AFS célja az interkulturális tanulás. A kultúrának csak kis része látható, úgy, mint a jéghegy csúcsa. A nagyobb, láthatatlan rész csak a dolgos mindennapokban ismerhető meg. A csereprogramban részt vevő tanulók vállalják, hogy a program ideje alatt nem utaznak haza, így a hétvégéket és az ünnepeket is a fogadó családjuknál töltik, mint egy családtag. Ezalatt a féléves vagy egyéves program alatt fejlődik a diákok önállósága, önbizalma, és megtanulják, hogyan oldják meg önállóan a felmerülő problémákat. A cserediákoknak a fogadó országban is iskolába kell járni, ugyanolyan feltételek mellett, mint a helyi tanulóknak” (Vódlí 2015: 72–73). Vincze Rita, a Szent Orsolya Gimnázium tanára azt emelte ki, hogy a cserediákok fogadásával a tanárok és a diákok is befogadóbbak lettek, és az angol nyelv gyakorlása szempontjából is kiválónak vélte ezt a lehetőséget. A pedagógusok más iskolákból is azt erősítették meg, hogy a cserediákok jelenléte felpozícionálta az intézmény mindennapjait, nyitottabbá, érdeklődőbbé tette a diákokat. A befogadó, illetve gyermeküket más országba küldő családok is arról számoltak be, hogy ez a csereprogram-lehetőség sok szeretetet, új barátokat, más, távoli kultúrák megismerését, a nyelvtudás erősítését jelentette. A programot segítő, önkénteskedő diákok számára pedig ez a munka egyértelműen az önbizalmuk erősítését, a nyitottságot, a szervezés és az idegen nyelvi, illetve kommunikációs kompetenciák fejlesztését hozta el.

Magyarországon, az elmúlt években, több olyan újságcikk is megjelent, amelyek szerzői a hazánkban tanuló külföldi cserediákokat, tapasztalataikat, jövőbeli terveiket mutatták be. 2014-ben például egy Sopronban vendégeskedő japán diák, Ogawa Akihiro fogalmazott úgy, hogy milyen nagy élmény volt számára az egyéves magyarországi tartózkodás, ahol is sok barátra lelt, és jól megtanulta a magyar nyelvet. Elmondása szerint „japán–magyar tolmács szeretnék lenni. Érettségi után szándékomban áll visszajönni, magyar egyetemen tanulni” (Gosztonyi 2014: 7).

A helyi sajtócikkekből szülői oldalról is számos pozitív gondolat tárható fel, megerősítve azt, hogy a fogadó és a küldő családok gyermekei milyen sokat fejlődtek az idegen nyelvek tanulása és a társas viselkedés szempontjából (ld. erről pl. Gosztonyi 2016: 7). A cserediákprogramhoz kapcsolódóan több magyar középiskolában is értékes hagyományok honosodtak meg. Erre példa – a 2012-ben megyei bázisiskolává vált – székesfehérvári Lánosz Kornél Gimnázium 2008-as kezdeményezése: itt elültették a Nemzetek fáját, amelyre lakatot helyeztek el az iskolában tanult AFS-s cserediákok neveivel (Miskei 2008: 4).

Összegzés

Az AFS stratégiai célkitűzései a fent bemutatott küldetésén alapulnak. Ez, az önkéntesek számát tekintve a Vöröskereszt utáni második legnagyobb nemzetközi nonprofit civil szervezet több módon és több eszközzel igyekszik elősegíteni azt, hogy felvértezze a fiatalokat a mai világban nélkülözhetetlen globális kompetenciákkal, illetve a vággyal, hogy tegyenek egy jobb világért. Mindennek, persze, van egy gyakorlati oldala is. Ahhoz, hogy a szervezet munkája valóban elvezessen a célok megvalósításához, konkrétabb, a globális stratégián kívüli, lokális szervezeti stratégiára is szükség van. Az AFS Magyarország esetében ez négy pillérre épül, ezek: az adományszervezés, a láthatóság, az iskolakapcsolatok és az önkénteshálózat kiépítése és erősítése. Mind a négy pillér egyaránt fontos, egymással szoros kapcsolatban álló, dinamikájuk pedig az egymást erősítő hatáson alapszik, és éppen ennek köszönhetően a szervezetre várhatóan az eddigieknél is nagyobb kibontakozás vár. Rugalmasságát, fejlődőképességét bizonyítja, hogy napjainkban, amikor a COVID–19 megjelenése és maga a pandémiás időszak új kihívások elé állította mind a nemzetközi, mind a magyarországi szervezetet, képes volt a fennmaradásra. A régi, jól bevált stratégiát megtartva, ugyanakkor sok mindent újragondolva, a megváltozott viszonyokhoz való rugalmas alkalmazkodás a túlélést jelentette egy olyan világban, amelyben egy időre szinte teljesen leállt a nemzetközi mobilitás. Az AFS Magyarország sikerrel vette ezt az akadályt is, átmentve a szervezet értékeit, és korábbi eredményeit megőrizve folytatja munkáját legfontosabb stratégiai céljának megvalósításával: aktivistái, lelkes önkéntesei továbbra is azon dolgoznak, hogy mindannyian egy igazságosabb és békésebb világban élhessünk.

Irodalom

- Borbás Beatrix (2020): *A jogegyenlőség női szempontjai az Amerikai Egyesült Államok alkotmányos rendszerében*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó.
- Garai Imre (2015): *A tanári elítélkezés műhelye: A Bárány Eötvös József Collegium története 1895–1950*. Budapest: ELTE Eötvös József Collegium.

- Ginchereau, Eugene (2016): The American Ambulance in Paris, 1914–1917. Part III: The American Ambulance Field Service. *Military Medicine*, 181. (2.), pp. 100–101.
- Gosztonyi Miklós (2014): Tolmácsnak készül a japán cserediák. *Kisalföld*, LXIX., (140.), p. 7.
- Gosztonyi Miklós (2016): Jól megbirkóznak a magyar nyelvvel. *Kisalföld*, LXXXI. (165.), p. 7.
- Hansen, Arlen (1996). *Gentlemen Volunteers. The Story of the American Ambulance Drivers in the Great War*. New York: Arcade Publishing.
- Hodinka László–Nevelős Ágoston (1942): Diáklevelezés a háborúban. *Nevelésügyi Szemle*, 6. (9–10.), pp. 261–266.
- Horváth József (1974): *Angol–magyar diáklevelezés*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Jansen, Axel (1995): *The Incorporation of Sacrifice: The American Ambulance Field Service and the American Volunteer Motor-Ambulance Corps, 1914–1917*. Eugene, OR: University of Oregon.
- Jansen, Axel (2018): Cultural Elite or Political Vanguard? American Volunteers Join the European War, 1914–1917. *The Journal of the Gilded Age and Progressive Era*, 17., (4.), pp. 636–649. doi:10.1017/S1537781418000282
- Kéri Katalin (2020): Múlt a jövőben: neveléstörténet a digitális korban. *Civil Szemle*, különszám, pp. 23–35.
- Kissné Zsámboki Réka (2013): Célestin Freinet vence-i iskolamodellje régen és ma. In: Németh András–Pirka Veronika (Szerk.): *Az életreform és reformpedagógia – recepció és intézményesülési folyamatok a 20. század első felében*. Budapest: Gondolat. pp. 395–409.
- Miskei Anita (2008): Lelakolt nevek. *Fejér Megyei Hírlap*, 53. (145.), p. 4.
- Morvai Edit (1998): Interkulturális tanulás. In: Szabylár Anna–Morvai Edit (Szerk.): *Kapcsolatok. Diáklevelezés és diákcsera az idegennyelv-oktatásban*. Budapest: Soros Alapítvány.
- Sallai Éva (2000): Önkéntes diákcsera mozgalom – Egy év külföldön. *Köznevelés*, 56., (38.), pp. 14.
- Sallai Éva (Szerk.) (2015): *A mi AFS sztorink*. Budapest: AFS Magyarország.
- Szabylár Anna–Morvai Edit (Szerk.) (1998): *Kapcsolatok. Diáklevelezés és diákcsera az idegennyelv-oktatásban*. Budapest: Soros Alapítvány.
- Vódlai Zolt István (2015): A nagyvilág egy kisvárosban – AFS a hűség városában. In: Sallai Éva (Szerk.): *A mi AFS sztorink*. Budapest: AFS Magyarország. pp. 72–79.
- Zeiger, Susan 2010: *Entangling Alliances. Foreign War Brides and American Soldiers in the Twentieth Century*. New York–London: New York University Press.

Internetes források:

- 100 éves történelmünk. Az AFS története a kezdetektől*. <https://www.afs.hu/rolunk/100-eves-tortenelmunk/> (Letöltés: 2022. 02. 09.)
- About AFS: AFS Mission*. <https://afs.org/about-afs/> (Letöltés: 2022. 02. 09.)
- AFS History Timeline*. <https://afs.org/archives/timeline/> (Letöltés: 2022. 02. 09.)
- AFS Magyarország*. <https://www.afs.hu/> (Letöltés: 2022. 02. 09.)
- Agenda 30*. <https://ensz.kormany.hu/agenda-2030> (Letöltés: 2022. 02. 09.)
- Az idei PISA-teszt már a globális kompetenciát is méri. (2018): *Orient Press Hírügynökség*, 2018. szeptember 19. https://www.orientpress.hu/cikk/2018-09-19_az-idei-pisa-tesztmar-a-globalis-kompetenciat-is-meri (Letöltés: 2022. 02. 09.)
- The Hall of Valor Project*. <https://valor.militarytimes.com/hero/17195> (Letöltés: 2022. 02. 09.)

ALULRÓL (SZ)ÉPÍTKEZÉS: KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS AZ MKKP PÉCSI SZERVEZETÉNÉL

Szegedi Péter

Bevezetés

■ A viccpártként ismert Magyar Kétfarkú Kutya Párt (MKKP) a 2010-es évek eleje óta fokozatosan vált a magyar pártrendszer releváns szereplőjévé. A kezdeti, „ad hoc” jellegű részvétel, valamint jelöltállítás a képviselőválasztásokon, a 2010-es évtized második felétől már megfontoltabban, szakmai(bb) alapokon valósult meg. A párt-szervezet kiépülésének kezdete – a 2018-as országgyűlési választásokra felkészülve – 2015 körülre datálható. A párt vezetése ettől kezdve tudatosan törekedett a vidéki szervezetek kiépítésére. Ez a szervezetépítés azonban nem a hagyományos pártok (sok esetben kartellpártok, vö. Katz–Mair 1995) stratégiáját, illetve módszereit követte, azaz nem egy erősen hierarchizált és centralizált pártszervezet kialakítására törekedett, hanem egy olyan struktúrára, amelyben a helyi közösségek jóval autonómbbakk, illetve függetlenebbek a párt vezetőségétől. Ennek fő célja az volt – amit a pártvezetők több interjújában el is mondtak –, hogy „[...] aki akar csinálni valamit az országban, valami értelmeset [...] azoknak adjunk egy háttérrel meg lehetőséget arra, hogy éppen azt csinálják, amihez nekik kedvük van”.¹

Jelen írás az MKKP helyi közösségeinek kiépülésével és kiépítésével foglalkozik. Arra keresi a választ, hogy a viccpárt milyen eszközökkel és módszerekkel építette ki vidéki szervezeteit, illetve hogyan tudott közösségeket létrehozni, melyek nélkül a helyi akciók és megmozdulások nem valósulhattak volna meg. A tanulmány fókuszában a pécsi szervezet áll, mely az utóbbi években eredményesen működő közösséggé vált.

A cikk a pécsi szervezeten keresztül kívánja bemutatni az MKKP helyi szervezetének működését. Ennek megismeréséhez a kutatás során félig strukturált interjúkat készítettem, melyekben főként arra kerestem a választ, miként lehet csatlakozni a különféle kezdeményezésekhez, illetve mekkora beleszólása van a döntésekbe az egyes résztvevőknek. Ezenfelül kérdés az is, mennyiben tekinthetjük valódi közösségnek a MKKP pécsi szervezetét. Ennek feltárására Roland Warren közösségfunkciókról alkotott elméletét kívánom használni.

Elméleti keretek

Politikai részvétel

A modern demokráciák egyik alappillére az állampolgárok részvétele a politikában, illetve a közügyekről való döntésekben (Lipset 1994: 14). Látható azonban, hogy az aktív részvétel leginkább a választásokra korlátozódik, így ezt tekinthetjük hagyományos részvételnak. Egy adott társadalom politikai aktivitását általában a választási részvétellel szokás mérni. A választási részvétel azonban országonként, régióként, illetve időszakosan is folyamatos változásban van.² Verba és Nie (1972) a részvételi különbségeket a társadalmi-gazdasági státusszal magyarázták, szerintük tehát az iskolai végzettség a meghatározó, nem a származás. Ezzel szemben Anthony Downs (1957) és Mancur Olson (1971) racionálisválasztás-modellje szerint a választók a haszon és kiadás arányában vesznek részt a választásokon és a politikában.

A politikai részvételnak két formája jelenhet meg. Egyfelől léteznek intézményesült politikai részvételi formák, másfelől a parlamenten kívüli, ún. politikai aktivizmus. Egyéni szinten formális politikai részvételnak tekinthetjük a választásokon történő részvételt, de az érvénytelen szavazást is, továbbá a politikai szervezetek pénzügyi támogatását, közösségi szinten pedig a párttagságot, illetve az aktív részvételt egyaránt.

A fókuszáltabb részvételi formák egy szűkebb réteg privilégiumai, ők a kampányokban, a pártmunkában vagy a pártokhoz kapcsolódó közösségépítésben vesznek részt. A hagyományos részvételtől megkülönböztethető, ún. proteszt megjelenések (demonstráció, tüntetés, petíció stb.) az összlakossághoz képest szintén egy szűk körhöz köthetőek (Norris 2007: 629). Mindezek tükrében nyilvánvaló, hogy egységes fogalmat a politikai részvételre nem lehet alkotni, azonban vannak olyan aspektusok, amelyeket kiemelhetünk. Jan W. van Deth (2014) három fő meghatározási lehetőséget különített el: a minimálisat, a célozottat és a motivációs definíciókat. A minimális fogalmi körébe tartoznak a hagyományos, formális és intézményesült részvételi formák (szavazás, párttagság stb.). A célzott definíciónak két formája jelenhet meg, attól függően, mire irányul a részvétel. Célpontja lehet egyrészt a kormányzat és egyéb politikai szereplők. Ebben az esetben nem hagyományos és nem intézményesült (tüntetés, petíció, flashmob stb.) részvételnélről

beszélhetünk. Másrészt, irányulhat az egyszeri ügyekre vagy közösségekre. Ennek típusai a társadalmi vagy a közösségi részvétel (önkéntesség, utcabál szervezése stb.). Motivációs fogalomról abban az esetben beszélünk, ha a kollektív cselekvés individualizálódik, a politika személyre szólóvá válik (politikai fogyasztás, bojkott, nyilvános öngyilkosság stb.).

Mások ezzel szemben a részvétel alaki megjelenésében keresik a válaszokat. Joakim Ekman és Erik Amnå (2012) három fő részvételi formát különített el: a nem részvételit, a civil részvételt (látens részvétel) és a politikai részvételt, amely manifesztált részvétel. A nem részvételi kategóriába alapvetően két csoport tartozik: az apolitikusok és az antipolitikai attitűddel rendelkező egyének. Előbbi passzív, míg utóbbi aktív magatartási formát foglal magában. Ha individualizált formában vizsgáljuk, az előbbiek nem szavaznak, valamint a politikát érdektelen témának tartják. Mindezzel összevetve, az antipolitika kategóriájába tartozók hasonlóképpen nem szavaznak, azonban szándékosan kerülnek a politikai témákat, mivel kiábrándultak, illetve undorodnak a politikától. Kollektív formája a szándékos, nem politikai életforma, extrém esetekben a frusztráció következtében választott kivonulás a társadalomból. Ugyanakkor az apolitikusok nem szándékoltnak folytatnak nem politikai életformát.

A civil részvételnek is két megjelenési formája alakulhat ki. Beszélhetünk társadalmi bevonódásról, illetve társadalmi elkötelezettségről. Előbbi individualista megjelenése a politika iránti érdeklődés, a politikai tájékozottság, valamint a politika mint issue fontosnak ítélté. Ennek kollektív megjelenése az ideológiai, párt iránti elkötelezettség vagy a különböző szubkultúrákhoz tartozás (pl. skinhead-, punkcsoportok, stb.), közösségi formája az önkéntes munka, vagy az aktív közösségszervezés lokális szinten (Ekman–Amnå 2012: 295).

Konszenzus van abban a kérdésben, hogy a széles körű demokráciához elengedhetetlen a magasarányú politikai részvétel (Verba–Nie 1972: 1), mindehhez azonban elengedhetetlen az erős civil társadalom (Lipset 1994: 1–2; Hawthorn 2001: 276; Lundåsen 2014: 140–141; van Deth 2016). Éppen ezért tartom fontosnak a civil társadalom fogalomkörének bemutatását.

Civil társadalom

A civil társadalom kifejezés a latin *societas civilis* (Khilnani 2001: 17) tükörfordítása, akárcsak az angol *civil society*, a francia *société civile* és a német *Zivilgesellschaft*. A felvilágosodás gondolkodói kezdték elkülöníteni a civil társadalmat az államtól. Adam Smith és Adam Ferguson ezt gazdasági szempontból tette meg, a szerzőknél a kifejezés foglalkozási és pénzügyi függetlenséget jelentett. Georg Wilhelm Friedrich Hegel nagy változást hozott a fogalom tartalmi jelentésében. Hegel szerint a civil társadalom a modern kor vívmánya, ami a család intimitása és az állam univerzalizációja között helyezkedik el. Absztrakt jog, mint az élet, a szabadság vagy a tulajdon.

A civil társadalom az emberek azon joga, mely keretein belül szabadon elérhetik céljaikat, kereskedhetnek és használhatják tulajdonukat, valamint törvényes kereteken belül döntéseket hozhatnak (Stillman 2012: 114). Alexis de Tocqueville az amerikai társadalomról írt munkájában a szövetségeket emelte ki, ami az egyének között alakult ki, melyet a polgári demokrácia elengedhetetlen előfeltételének tekintett. Emellett fontos szerepet játszottak a kormányzatok ellenőrzésében. De azt is hangsúlyozza, hogy ezek a szövetségek és az azokban való részvétel önkéntes módon történik (Cohen–Arato 1997: 19). Antonio Gramsci a civil társadalom fogalmát nemcsak az államtól, de a gazdasági szereplőktől is elkülönítette. Szerinte a fogalom leginkább kulturális töltetű, amit a kulturális intézmények hálózata (különösen az egyház) fog egybe. A 20. században azonban a kifejezés hosszú évekre marginális területté vált a teoretikusok számára. Új feléledésére a Huntington (1991: 40) által harmadik demokratizálódási hullámnak nevezett korszak idején került sor az érintett országokban, tehát Latin-Amerikában és Közép-Kelet-Európában. Latin-Amerikában a jelenség megközelítése Gramscihoz, míg térségünkben inkább a tocqueville-i értelmezéshez állt közelebb. Ezt magyarázhatjuk azzal, hogy Latin-Amerikában a fasiszta diktatúrák összefonódtak a kapitalizmussal, azonban a hétköznapi élet tereibe kevésbé avatkoztak be. Ezzel szemben Közép-Kelet-Európában az államtól elkülönült autonóm szereplőkre helyezték a hangsúlyt (Anheier et al. 2004: 32–33). Jan Tesař (1981: 87–91) a civil társadalom kapcsán Nyugat-Európa és Észak-Amerika sajátosságaként a civil jogok védelmére kialakult, kezdetben szerveződési, majd demokratikus intézményi rendszert emeli ki. Emellett fontosnak tartja a civil társadalom védekező szerepét a totális diktatúrákkal szemben. Konrád György, Tesařhoz hasonlóan, így foglalta össze a civil társadalom közép-kelet-európai eszményét: *„Civil társadalmi önvédelem, erőszakmentes ellenállás, ragaszkodás a személy méltóságához és szabadságához, szembenállás a bürokrácia, az állam, a militáris és rendőri személyzet hipertrófiájával [...]”* (Konrád 1989: 166). A legújabb, kortárs értelmezésekben a globális civil társadalom fogalommal találkozhatunk, ami alatt a vonatkozó szakirodalom leginkább az önszerveződő nonprofit szervezetek és társadalmi mozgalmak nemzetközi hálózatát érti (Glied 2016: 12). Jelen írás az elemzés szempontjából értelmezhető, közép-kelet-európai jelentéstartalmat tekintí célravezetőnek. Ebben a fogalmkörben a civil társadalom leginkább az államtól független önszerveződéseket, autonóm közösségeket jelöli.

Alulról szerveződés és bázisdemokrácia

Az alulról szerveződés és a bázisdemokrácia gyakran használt kifejezések a közösségszervezés kapcsán (vö. Speer et al. 1995; Orsi 2014), illetve a mozgalmakutatók körében is (vö. Castells 1983; della Porta 2019), de az új típusú pártok kapcsán is gyakran felmerülnek (Kitschelt 2006; Ignazi 2018). Nem is feltétlenül lehet a két terminust elválasztani egymástól abban az értelemben, hogy mindkét jelenség egymással párhuzamosan tapasztalható.

Az MKKP helyi szervezeteinek esetében ez valóban így van, azonban, általában véve, míg előbbi inkább a működési keretfeltételeket teremti meg, utóbbi egy döntési mechanizmust és részvételi metódust jelent. Alulról szerveződő (*grassroots*) szervezeteknek tekinthetünk minden olyan entitást – legyen az politikai vagy civil –, amely működésében szakít a hagyományos, hierarchizált struktúrával és lentről-felfelé (*bottom-up*) építkező formációt vesz fel. Ezen szervezési formák leginkább lokális vagy közösségi szinten markánsabbak, mivel fokozott önkéntes aktivizmust igényelnek (Uphoff 1993: 608). A legtöbb teoretikus szerint az alulról szerveződő közösségek, szervezetek esetében meghatározó a résztvevők társadalmi strukturális helyzete, valamint a közösségen belüli belső kohézió (Bettencourt 1996: 208). Bázisdemokráciának (*direct democracy* vagy *pure democracy*) ezzel szemben azt tekinthetjük, amikor egyes kérdésekben a közösség minden tagja személyesen nyilvánít véleményt. Ez elsősorban kisebb csoportoknál működik, és egyfajta, a népszavazáshoz hasonló szerepet tölthet be országos vagy területi szinten. A bázisdemokrácia alternatívát kínál a tradicionális képviseleti demokráciával szemben, mivel ebben az esetben a szavazással nem jelöltekről, hanem különböző policykról döntenek (Matsusaka 2020: 62). A bázisdemokratikus működés elengedhetetlen feltétele a résztvevők együttműködése, éppen ezért fonódik ennyire össze a bázisdemokratikus döntéshozatal az alulról szerveződéssel. Az ideális bázisdemokratikus működéshez elengedhetetlen a résztvevők együttműködése, azonban a résztvevők egy bizonyos száma fölött nem vagy csak nehezen működőképes. Ezáltal meghatározó szerepet kapnak a lokális közösségek, amelyek szembehelyezkednek a rigid, hierarchizált rendszerekkel (Altman 2019: 7). Pártok esetében azt láthatjuk, hogy az 1980-as évek bal-szabadelvű mozgalmi pártjai, de leginkább a zöld pártok kezdték el alkalmazni a bázisdemokratikus döntéshozatalt (vö. Müller-Rommel 1993; Glied 2016). A pártokból való kiábrándulás tendenciái azonban az utóbbi évtizedben arra sarkalták a pártokat, hogy reformokat hajtsanak végre szervezetükben és döntési mechanizmusaikban, így egyre több párt tért át a bázisdemokratikus működésre (Ignazi 2018: 11).

Közösség

Ferdinand Tönnies német szociológus az elsők között kísérelte meg leírni a közösség jelenségét. Munkáiban leginkább a társadalomtól próbálta meg elhatárolni. „*Egy organikus Közösség (Gemeinschaft), melyet összeköt a rokonság, a bajtársiasság, szokások, történelem és az alapvető termékek fölötti közösségi tulajdon [...], egy mechanikus társadalom (Gesellschaft), ahol szabad egyének interakcióba lépnek egymással személyes érdek, kereskedelmi szerződés, inkább térbeli mintsem történelmi közös tudat alapján, és ezt a külső kényszerítő erők törvénybe iktatják.*” (Tönnies 2001 [1887]: xviii)

A közösség korai definíciói leginkább a földrajzi vetületet, illetve a társas kapcsolatokat hangsúlyozták (Hillery 1955: 118). A második világháború utáni folyamatokat,

melyek alapjaiban változtatták meg a közösségeket az egészen apró falvaktól a hatalmas metropoliszokig, Roland Warren ismerte fel. Szerinte ugyanis a modern oktatás által a kisebb közösségek jóval szorosabban kezdtek kapcsolódni a társadalom egészéhez. Ezenfelül az urbanizáció folyamatának köszönhetően jóval összetettebb településszerkezet és városkép alakult ki. Létrejöttek az elő- és külvárosokkal rendelkező nagyvárosok. Ebből kifolyólag feltárta a közösségek azon tulajdonságát, miszerint nem esnek egybe a politikai határokkal, azaz maga a közösség túlnyúlhat az adott település mezsgyéin (Warren 1964: 3–8). Warren szerint a megváltozott közösségeket öt funkció alapján lehet a legjobban jellemezni:

- „Termelés–elosztás–fogyasztás.
- Szocializáció.
- Társadalmi kontroll.
- Társadalmi részvétel.
- Kölcsönös támogatás” (Warren 1964: 9–10).

Az első pont a termékek és szolgáltatások helyi megtermelésében, elosztásában, valamint fogyasztásában való részvételt jelenti. Az egyének a szocializáció révén tanulják meg a közösségben való létezés és viselkedés szabályait. Társadalmi kontroll alatt értjük a közösség azon szerepét, amikor az alapvető normáktól eltérő viselkedést befolyásolni próbálja, illetve szankcionálja. A közösség helyi hozzáférést biztosít a társadalmi részvételhez. Ez sokféle csatornán mehet végbe, a vallásitól egészen az informális baráti körökig. A közösségek ezen pontok mellett kölcsönös támogatást biztosítanak egymásnak, amely hagyományosan jóléti és különböző egészség- és társadalombiztosítási támogatást jelent. Ezek a funkciók manapság már háttérbe szorultak.

Warren nagy változások kapujában írta meg munkáját. A későbbi évtizedekben a közösségekhez való kutatói hozzáállás nagyban változott, már-már szinte nosztalgikus szemmel vizsgálva a jelenséget. Ez a nosztalgikus szemlélet leginkább az urbanizáció, az iparosodás, illetve a globalizáció hatására megváltozott társadalomban gyökerezik (Douglas 2010: 539). A 20. század végére a kutatók rámutattak (de az „átlag” amerikai is úgy érezte), hogy a lokális közösségek átalakultak, eltűntek vagy felbomlottak (Putnam 2000: 23). Ennek ellenére – vagy éppen ennek következtében –, a közösségek kutatása a szociológusok és szociálpszichológusok érdeklődésének középpontjába került. Warren funkciói továbbra is meghatározóak maradtak, de az általános definíció megalkotása továbbra is nehézségekbe ütközött.

Steven Brint (2001) a közösségeket tevékenységalapú és a hiteken alapuló csoportokba sorolta. Mindkét kategória tovább bontható a térben koncentrálnak, valamint a térben szórt közösségekre. Térben koncentrálnak tekinthetjük az aktivitásalapú választott közösségeket, illetve a hiteken alapuló választott közösségeket (pl. szubkultúrák, ideológiai alapú szerveződések). Ha a térben elszórtan működő közösségek között alkalmanként személyes interakció jön létre, aktivitásalapú szórt baráti társaságokról, továbbá kulturális alapú szórt baráti hálózatokról beszélhetünk. Ugyanakkor, ha soha nem létesül személyes, vis-à-vis kapcsolat a szereplők között, akkor ezeket virtuális közösségeknek tekinthetjük, amelyek többnyire

cselekvésalapúak, illetve elképzelt közösségeknek,³ melyek hit alapján alakulnak (Brint 2001: 10). A virtuális közösségek egészen újkeletű tipológiai kategória, azonban a közösségi média korában egyre szélesebb teret nyer magának. Ehhez a COVID–19-járvány is nagyban hozzájárult, mivel a személyes kapcsolatokat a minimumra kellett szorítani. Howard Rheingold az elsők között ismerte fel a virtuális közösségek jelenségét, szerinte az ugyanis egy „*társadalmi halmaz, ami a netből nőtt ki, amikor kellő ember folytatott közérdekű vitákat elég hosszasan ahhoz, hogy emberi kapcsolatokat formáljon a kibertérben*” (Rheingold 1993: 6). A fő vita a kiber (vagy virtuális) közösségek körül a valóságosságuk okán alakult ki. Robert Putnam (2000) szerint a virtuális közösség nem tekinthető valódi közösségnek, hiszen a közösség a társadalmi tőkén alapszik, mely a hálózatoság alapján alakul ki, azonban a „Net” minden más kapcsolatrendszer háttérbe szorít. Ezenfelül szerinte kiberbalkanizálódáshoz (másnéven splinternet)⁴ vezet, amelynek keretében a társadalom tagjai nincsenek rákényszerülve az együttműködésre olyanokkal, akikkel alapvető értékeik nem egyeznek. Így – jóslata szerint – az online térben csupán egyvéleményű, azonos érdeklődésű és értékrendű emberek fognak érintkezni egymással. Brainard (2003) szerint léteznek kiberközösségek, bár ő a közösségek kifejezést nem használja, inkább kiberszerveződésekről és szervezetekről beszél. A kibertérben is beszélhetünk társadalmi tőkéről, illetve az online térben nincs hierarchikus szervezettség, így sokkal inkább megjelenhet a közös cél, a közös érdek, a „mi”, a szerveződésben (Brainard 2003: 388).

Tehát, ha közösségről beszélünk, valamiféle összetartozásra, kapcsolatra, interakciókra és legfontosabb elemében kommunikációra kell gondolnunk (Douglas 2010: 542). Jelen írás ezeket a kötődési pontokat keresi az MKKP lokális szerveződéseiben, kiegészítve Warren funkcióelméletével.

Közösségszervezés

Közösségfejlesztés vs. közösségszervezés

Abban az esetben, ha a közösségek szándékolt befolyásolására törekszünk, alapvetően két fogalmat kell elkülönítenünk egymástól. Egyrészt beszélhetünk közösségfejlesztésről (*community development*), illetve közösségszervezésről (*community organizing*). A fejlesztés alatt egy folyamatot értünk, mely a közös együttműködést bővíti és erősíti azzal a céllal, hogy a kollektív cselekvések hatására a teljes közösség fejlődjön úgy, hogy a társadalmi tőke növekszik (Phillips–Pittman 2009: 6).

Ezzel szemben a közösségszervezés az egyes ügyek azonosítása és a közös érdeklődésű emberek mobilizációja, ezáltal hosszabb távú programok, együttműködések elindítása, mely alapja lehet a politikai töltetű társadalmi mozgalmaknak is (Stall–Stoecker 2016: 128).

A közösségszervezés modernkori fő teoretikusa, Saul D. Alinsky, *Rules for Radical*⁵ című művében így írta le a közösségszervezés céljait:

„Könyvem azokhoz szól, akik a jelenlegi világot olyanra akarják változtatni, olyanra, amilyennek hiszik, hogy lennie kell. A fejedelmet Machiavelli a vezetők számára írta, azt fejtegetve, hogyan őrizhetik meg a hatalmukat. A civil szervezkedés ábécéjét a kisemmizetteknek írtam, és arról, hogyan kell ezt a hatalmat elvenni.” (Alinsky 1972: 3)

A közösségfejlesztés elsősorban az együttműködésekben keresztül szeretne aktív közösségeket létrehozni, míg a közösségszervezés lehet konfliktusos és konfrontatív folyamat is. A közösségszervezés abban teremt újat, újszerűséget – más beavatkozásokhoz képest – abban rejlik, hogy az embereket rábírja arra, hogy saját magukon segítsenek, inkább képessé teszi őket cselekedni. És még egy érdekes megközelítés, amit Aaron Shutz és Maries G. Sandy elemeztek. A szerzőpáros a szerveződések erejének növekedését a következőkben látta: növekszik a szervezeti tagság, a vezetőket képezik, növekszik az ismertség, bővül az infrastruktúra, valamint az ismertség által bővül az anyagi támogatók köre (Shutz–Sandy 2011: 12).

A közösségszervezésen belül meg kell említenünk az ún. öntudatra ébresztési modellt (Dewey–Zafar 2014: 32–33). Ezen modell modernkori értelmezése az újbaldoldali feminista mozgalmakból nőtte ki magát, majd gyűrűzött át a szélesebb közösségszervezési eszköztárba. Lényege az, hogy az akciókat azután kell végrehajtani, miután felismertük problémáinkat, és egységesen tudunk tenni ellene. A modellnek szintén nagy előnye, hogy hosszú távon gondolkodik. A hangsúlyt nem arra helyezi, mi az, amit most meg lehet tenni, hanem arra, amit megtervezve, képesek vagyunk végrehajtani (Sarachild 1978: 149).

A civil/politikai közösségek egyik leghatékonyabb eszköztára a *direkt cselekvés*. Ennek fő eleme az ügyek személyes érdekeltségűvé tétele. Eszköze és ereje a kollektív cselekvésben rejlik, tehát abban, hogy a résztvevők száma önmagában képes nyomásgyakorló potenciállal rendelkezni. A direkt cselekvésnek három alapelve van. Egyrészt az emberek életének jobbítására irányul mind politikai és gazdasági, mind szociális szempontból; másrészt, az emberek saját erejükkel való megértetésére; harmadrészt, a kapcsolatokban rejlő társadalmi tőke kihasználására törekszik (Bobo et al. 2001).

Közösségszervezési módszerek

Ugyan iskolák szintjén több, egymástól jól elválasztható közösségszervezési elméletet különíthetünk el, a gyakorlatban használt módszerek szempontjából több esetben is hasonlóságokról beszélhetünk. Josefina T. Dizon (2012) a módszerek szempontjából négy fő területet különített el:

1. *Társadalmi felkészítés*: adott társadalmi csoportnak először olyan együttműködési képességeket kell elsajátítania, amelyek alapján közösségként tud tovább működni (Dizon 2012: 109).
2. *Oktatás és képzés*: ennek keretében, a közösségi tanulás folyamatában, a közösség tagjai elsajátítják az együttműködés formáit, illetve tisztába kerülnek a közösségen belüli feladataikkal. Ez a tanulási folyamat csak tapasztalati úton működhet,

nem a hagyományos intézményesült oktatási formákban (Dizon 2012: 110). Az együtt és egymástól tanulás segíti a közösség tagjait a jobb együttműködés elsajátításában, közös érdekeik és céljaik felismerésében, valamint ezen problémák megoldásában, közös stratégiák formálásában (Wallerstein 1993: 221).

3. **Értékkorientáció:** ahhoz, hogy a közösség hosszabb távon is működőképes legyen, szükséges egy univerzális érték, amely magasabb szinten helyezkedik el a személyes érdekeknél. Így ezekbe a célokba minden résztvevő projektálhatja saját céljait, azonban a közösség továbbra is egységesen fog működni (Dizon 2012: 111). Az individuális értékek határozzák meg a személyes döntéseket, célokat, érdekeket. A szupraindividuális szinten az értékek meghatározzák a szervezet céljait, erőforrásainak allokálását jelenti (Rokeach 1979: 49).
4. **Mobilizáció:** a mobilizáció fogalma alatt azt a folyamatot értjük, ahogyan a közösség tagjai a közös cél eléréséhez kitűzött stratégiát végrehajtják. Közösségi mobilizációkor a teljes szervezet mozgásba lendül a közös cél elérése érdekében, mindenki a saját, specifikus dolgát végzi. Ez sok esetben új közösségi együttműködések hozhat létre, illetve új szükségletek feltárását eredményezheti (Treno–Holder 1997: 166).

Ha a módszereket mélyebben vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy a legtöbb módszer két fő cél szolgálatában áll. Egyrészt a közösségen belüli együttműködést támogatja, másrészt a közösség tagjainak segít felismerni azokat a dolgokat, amelyekre a közösség tagjainak szükségük van.

A Magyar Kétfarkú Kutya Párt közösségépítő munkája

Vicces, hasznos, szép

Az MKKP kezdeti utcai aktivitása jellemzően a street artban jelent meg, tehát olyan, a köztereken megjelenő kiírásokban, graffitikban, piktogramokban és matricákban „*melynek célja egyrészt a kommunikáció [...], másrészt a figyelem felhívása bizonyos társadalmi jelenségekre, valamint esztétikai élvezet nyújtása és nem utolsósorban a szórakoztatás*” (Bucs 2011: 9). A 2010-es évek közepétől kezdve az MKKP növelte az ún. street art alkotások számát, továbbá komolyabb volumenű munkákba is belevágtak. Ezt jelentette egy buszmegálló építése, felújítása, vagy az önkéntes kátyúzás is. Kovács Gergely, a párt társelnöke az utcai akciók (*direct action*) céljaként a „*vicces, hasznos, szép*” hármas jellemzést használta (Karóczkai 2021). A 2018-as országgyűlési választás érdemi változásokat hozott az akciók tekintetében. Mivel az MKKP országos listát állított, valamint a választáson 1,75 százalékos⁶ eredményt ért el, jogosulttá vált állami támogatásra. Az állami támogatást az MKKP a Rózsa Sándor I. Népi Kampánypénz Tékozló Alap (RÓSÁNÉKATÉKA) keretében, pályázatok útján kiválasztott projektekre költötte. Ötletével bárki pályázhatott, amit több fordulóban bíráltak el. Így épültek civil kezdeményezésre

közösségi kertek, játszóterek, kutya futtatók, fűszernövénytartók, de készültek fal-festmények, és így kerültek megszervezésre kiállítások és nyilvános filmvetítések. A RÓSÁNÉKATÉKA második fordulójára 2021. december 20-ig lehetett ötletekkel pályázni, melyek közül 2022. február végéig megtörtént a nyertes ötletek kiválasztása, megvalósításukra pedig tavasszal, tehát a választási kampány időszakában kerül sor.⁷ Az MKKP utcai akciói – amellet, hogy civilek bevonására törekednek – szándékolt konfliktuskeresések az önkormányzati vagy állami szervekkel. A párt – tevékenysége miatt – számos esetben került szembe különböző autoritásokkal. A buszmegállóépítés, a kátyúzás, de a járda négyszínfestése is mind olyan tevékenységek, amelyek az elhanyagolt környezetre, az önkormányzatok inkompetenciájára hívják fel a figyelmet, még ha játékos, humoros módon is.

Közösségszervezési módszerek megjelenése

A Magyar Kétfarkú Kutya Párt szervezetépítési stratégiájának központi eleme a közösségépítés és közösségszervezés. Esetükben elsősorban nem közösségfejlesztésről beszélhetünk, hiszen – közösségfejlesztési értelemben – a közösségi beavatkozás célja nem az egyének, illetve közösségek életének megváltoztatása. A cél egy olyan szervezeti közösség létrehozása, amely stabilan működik a pártvezetők beavatkozása nélkül is.

„Nyilván az a legjobb, amikor már nem kell hetente Zoomolni, nem kell kéthavonta odamenned ahhoz, hogy ott működjön a klub. Nemcsak akkor van összejövétel, ha Suzi és Gergő (a párt társelnökei – a szerző) is itt van, hanem tényleg lesz közösség és elkezdik csinálni.” (Döme Zsuzsanna Suzi, online közlés, 2021. 09. 17.) Pécs esetében egy viszonylag idealisztikus helyi szervezetet láthatunk, ahol az 5–6 főből álló belső kör egymással jól együttműködő tagokat jelent, éppen ezért esett a választásom ezen szervezet vizsgálatára. A „mag” kiegészül egy kb. 20 fős „passzivistá” csoporttal. Ebből látható, hogy az egyes esetekben a helyi szervezet működése nagyban függ a szereplők habitusától és számától. A közeli megyeszékhely, Szekszárd esetében például azt láthatjuk, hogy az alapszervezet „tétshalotti” állapotban van. „Itt szó szerint vesszük a passzivista dolgot. [...] Itt ez úgy elhalt.” (Aktivista1, szóbeli közlés, 2021. 06. 08.) Emellet a COVID–19-járvány is nagyban nehezítette a cselekvésalapú helyi közösségek működését. Az MKKP – mint láthatjuk – az online és az offline térben egyaránt aktív. A Facebook-csoportok önmagukban ugyan nem alkalmasak közösségszervezésre, az információ áramoltatásában, illetve a közösség egybentartásában azonban nagy szerepük van. Putnam szerint ugyan az online térben társadalmi tőkéről nem beszélhetünk, azonban mégis azt láthatjuk, hogy az MKKP tematikus csoportjai segítik az új kapcsolatok létrejöttét hasonló érdeklődés alapján, amely végül az offline térben realizálódik. Tematikus csoport szerveződhet bármilyen témakör köré, mely a párt közösségét érdekelheti, helyi kötődéstől függetlenül. Ezenfelül, minden helyi szervezetnek van egy saját Facebook-csoportja, amelyben ötleteket, valamint információkat cserélhetnek

egymással. „Egyik pártnak sincs annyi csoportja a Facebookon, mint nekünk [...] vannak tematikus csoportok meg tematikus oldalak: van ötletelős, van passzivistás, van szervező, mindenféle csoportunk van.” (Aktivista2, szóbeli közlés, 2021. 05. 17.) Az MKKP elsődleges közösségformáló tevékenysége azonban a kollektív cselekvésben (vö. Olson 1971) tapasztalható. A párt esetében a módszerek a közös munkában, az akciókban teljesednek ki. Ha megfigyeljük a közösségszervezési módszerek megjelenését, az MKKP esetében azt láthatjuk, hogy a négy fő módszer integráltan jelenik meg. Ennek integrálására rengeteg eszköz áll rendelkezésre, ám főleg a közös cselekvésben jelentkezik (pl. négyszínfestés).⁸ Ezeken az eseményeken az egymástól való tanulás lehetősége igen magas. De nemcsak a tevékenységkött technikai készségek fejlesztésére alkalmas. Látenis módon a helyi csoportok a szervezést, szerveződést is elsajátítják. Erre a jelenségre utalt Döme Zsuzsa is. Egy új, helyi szervezet esetében a párt „húzó”-neveinek komoly szerepet kell vállalni a lokális szervezet működésében. Később a helyi csoportok fokozatosan önállósodnak, azonban a kollektív cselekvés és a részvétel szempontjából fontos kiemelni a szervezet alulról nyitottságát. A közösségi munkában – az alacsony belépési küszöbnek köszönhetően – szinte bárki részt vehet. Ez azt jelenti, hogy a résztvevőknek szinte semmilyen különleges tudással vagy képességgel nem kell rendelkezniük. Emellett kiemelhetjük magának a tevékenységnek a nehézségi fokát. Az egyszerűbb tevékenységekhez nyilvánvalóan többen tudnak csatlakozni, mint a bonyolultabbakhoz. „Passzivista bárki lehet, [...] annyi, hogy megtudod a Facebookról vagy akárhonnán, hogy hétvégén megyünk valahova, valamit csinálni és jössz és akkor már az vagy.” (Aktivista2, szóbeli közlés, 2021. 05. 15.) Az aktivista ezzel arra utalt, hogy az akciókban való részvételhez szinte semmilyen hozzáadott képességre, tudásra, illetve eszközre nincs szükség. Éppen ezért, a párt tevékenységéhez bárki csatlakozhat, a passzivistákkal szemben nincs különösebb elvárás. Ez egybeesik a párt másik aktivistájának megfogalmazásával: „[p]asszivistává viszonylag egyszerű válni, arra csak jelentkezni kell és hát igazából bárkit nagyon szívesen látunk, semmilyen kritérium nincsen” (Aktivista3, szóbeli közlés, 2021. 06. 02.). Az MKKP pécsi szervezetének meghatározó alakja így írta le a tevékenységekhez való csatlakozást: „[több] módon is lehet [csatlakozni], egyrészt elérhető a honlapunkon egy passzivista jelentkezés Google Form, azt az ember kitölti, oda be tudja írni a telefonszámát, email címét, hogyha azt akarja, hogy elérjük, vagy el is tudja titkolni, ha azt akarja, hogy ne érjük el [...]. Azt tudjuk értesíteni, hogy Pécsen van egy kátyúzás vagy egy négyszínfestés, vagy egy akármilyen városfelújítás akció [...] és hogyha akar csatlakozni, eljön. [...] Adunk egy ecsetet a kezébe és máris csatlakozott.” (Aktivista4, személyes közlés, 2021. 05. 07.) Egy másik aktivistájuk szerint: „Csatlakozni, meg az akcióinkat figyelni, azt leginkább interneten lehet [...], nyilván itt ez az iroda is. Itt is elérhetőek vagyunk, bár a pandémiás időszakban egy kicsit szüneteltettük ezt az itt levő offline elérésünket.” (Aktivista5, szóbeli közlés, 2021. 05. 20.) A két aktivista szavaiból arra következtethetünk, hogy a kapcsolatfelvétel, illetve a kapcsolattartás is főleg az interneten történik, tehát a résztvevőket egyfajta virtuális közösségnek is tekinthetjük.

Azonban, mivel a fő tevékenység továbbra is az utcai akciókban jelenik meg, hibrid közösségeknek tekinthetjük (Ward 1999: 77). Azaz, olyan közösségnek, amelyben egyszerre játszik szerepet a virtuális megjelenés, de a személyes interperszonális kapcsolatok továbbra is meghatározóak maradnak.

A közösségszervezési módszerek integratív használatára a bázisdemokratikus felépítés kiemelkedően alkalmas eszköz, mivel mind a négy közösségszervezési módszert alkalmazza (Christens et al. 2021: 3). Azzal, hogy minden résztvevőt, érintettet bevonnak a döntésekbe, egyszerre jelenik meg az összes közösségszervezési módszer. Mivel mindenki részt vesz a döntésekben, az összes tag viszonylag gyorsan rákényszerül az együttműködési képességek elsajátítására. A közös cselekvés során, amit közösen határoztak meg, az együtt és az egymástól tanulás mértéke kiemelkedően magas. Azonban nem a tevékenységhez szorosan köthető képességek elsajátítását kell tanulási folyamatként értelmezni, mivel a kollektív cselekvés egy eszköz, amivel a közösségszervezés elősegíthető. Sokkal inkább a tevékenységhez közvetetten köthető képességek elsajátítása a mérvadó, ilyen a szervezés, az irányítás vagy az együttműködés. Az értékorientáció az MKKP közösségeinek esetében másképp jelenik meg, mint a hagyományos közösségek esetében, mivel a pártoknak, társadalmi mozgalmaknak és egyéb politikai szervezeteknek alapvetően van értékorientációja, így már olyanok csatlakoznak a szervezethez, akiknek az értékei hasonlóak. Az MKKP esetében a szupraindividuális értékek már rendelkezésre álltak a helyi közösség kialakulásakor. Azonban a bázisdemokratikus működés következtében a helyi közösség mobilizációs ereje nagy, mivel a közös döntéshozatal eredményeképpen mindenki „bevonódik” a feladatokba, valamint érdekelté válik azok végrehajtásában. Egy pécsi aktivista így beszélt a bázisdemokratikus működésről helyi szinten: „[n]álunk kortól, nemtől, múlttól függetlenül – mármint, hogy mióta [...] jön a programokra az ember – mindenki véleménye fontos” (Aktivista2, személyes közlés, 2021. 05. 15.). Ezt erősítette meg a párt másik aktivistája arra a kérdésre válaszolva, hogy a passzivistáknak mennyi beleszólása van a döntésekbe: „[ú]gy, hogy ők ott szoktak lenni mindenhol, igazából gyakorlatilag velük együtt szoktuk megbeszélni mit, mikor csinálunk, mert próbáljuk úgy összehozni, hogy minél több embernek jó legyen” (Aktivista3, szóbeli közlés, 2021. 06. 02.). Ezt más aktivista is megerősítette: „Tehát tulajdonképpen, ilyenbe [városszépítő akciók] bárki beleszólhat. Azt, hogy milyen plakátok kerüljenek ki [...] ezeket nem két ember döntötte el [...], hanem mindenki hozzászólt.” (Aktivista4, szóbeli közlés, 2021. 05. 07.)

Közösségi funkciók az MKKP pécsi helyi szervezetében

Ha a Warren-féle közösségfunkciók újraértelmezésével értékeljük az MKKP pécsi szervezetét, szinte minden lépcsőfok megjelenik. Ezeket a lépcsőket ugyan újra kell értelmeznünk, mivel ebben az esetben nem egy helyi közösségről beszélhetünk, hanem egy mikroközösségről a helyi közösségen belül. A Warren-féle szempontok továbbra is alkalmasak efféle közösségek leírására, azonban, értelemszerűen,

a társadalmi jelzőket át kell alakítanunk közösségre, illetve a termelés-elosztás-fogyasztás is magától értetődően csupán a közösség tagjaira korlátozódik. Ezért inkább csak elosztásról beszélhetünk, hiszen a közösségen belül nem történik termelés és fogyasztás, csupán a már meglévő források redistribúciója. Átértelmezve, az egyes lépcsőfokok jól mutatják, hogy az egyes közösségek milyen szinten állnak.

Kölcsönös támogatás: minden közösség alapfeltétele a szolidaritás, vagyis hogy a felek egymással vállalnak szolidaritást, tehát „az ember az önérdék követését, érvényesítését más érdekeit is tekintetbe véve önként korlátozza” (Farkas 1999: 663).

Közösségi részvétel: az MKKP esetében ez alapvető, hiszen az akciókon keresztül válik valaki a közösség tagjává. Minél inkább részt vesz egy tag a közösségi ügyekben és tevékenységekben, annál könnyebben válik a párton belül meghatározóvá és tölt be pártpozíciókat. „Nálunk ugyebár alapvetés, hogy a pártban aktív munkát kell végezzen az, aki a párt tagja szeretne lenni.” (Aktivista3, szóbeli közlés, 2021. 06. 02.)

Közösségi kontroll: az interjúk alapján erre a közösségen belül nincs igazán szükség, hiszen alapvetően olyanok csatlakoznak, akik politikai nézeteikben hasonlóan gondolkodnak. Abban az esetben viszont, ha nemkívánatos viselkedési normákat mutatna valaki, azt a közösség valamilyen formában biztosan szankcionálná. „Nyilván olyan emberek jönnek, akiknek hasonló a humoruk meg a gondolkodásuk, ha ez nem lenne [...] akkor finoman egymásra szólunk: ez nem kutyapártos. A gyűlölködés, az utálkozás [...] az nem a mi stílusunk.” (Aktivista2, személyes közlés, 2021. 05. 15.)

Szocializáció: mivel az MKKP közösségépítésében az egymástól tanulás folyamata kiemelkedően fontos, az új résztvevők viszonylag gyorsan elsajátíthatják a közösség értékeit, magatartásmintáit.

Elosztás: a rendelkezésre álló erőforrások elosztása a pécsi szervezet esetében rendszeresen megtörténik. Itt nemcsak materiális javakra kell gondolnunk, hanem olyan tudásformákra, amelyek az egyes akciókhoz nélkülözhetetlenek. Ez ugyan lesarkított értelmezése a Warren-féle funkcióknak, azonban felismerhető benne a helyi erőforrások (materiális vagy nem materiális) közösségen belüli körforgása, illetve disztribúciója.

Konklúzió

Összegzésként elmondhatjuk, hogy az MKKP pécsi szervezete egy jól és erősen szervezett közösség. Az MKKP közösségépítésében megjelennek a főbb közösség-szervezési módszerek. Talán a két legfontosabb módszer a mobilizáció, illetve az egymástól való tanulás. Az MKKP leginkább ezeken keresztül vonja be a közösség tagjait. A módszerek integrált használatára ad lehetőséget a bázisdemokratikus működés, mivel így mindenki „bevonódik” a döntéshozatalba, illetve a meghozott döntések végrehajtásába. Az efféle működés azonban rengeteg erőforrást igényel, továbbá a tényleges működés nagyban függ a helyi szervezetet fenntartó résztvevőktől.

A pécsi „sejt” a pandémia ellenére is sikeresen folytatta a munkát ott, ahol kényszerűségből abba kellett hagynia. Pécs esetében láthatjuk, hogy a szervezethez, illetve az akciókhoz való csatlakozás viszonylag egyszerű, az MKKP közösségépítésének ereje éppen abban rejlik, hogy bárki csatlakozhat hozzá. Annak, hogy valaki segíthesse az MKKP munkáját, valójában nincs igazán kritériuma. A Warren-féle funkciók a pécsi alapszervezet esetében jól megfigyelhetők. Látható a felek közötti szolidaritás, a kontroll, a részvétel, valamint a disztribúció. Egy közösség működésének ezek elengedhetetlen feltételei.

Jövőbeli kutatások szempontjából a téma alkalmas a kiszélesítésre. Országos szintű kutatás esetén az egyes területeket össze lehetne hasonlítani, és megvizsgálni abból a szempontból, hogy a szervezetek menedzselése hol volt sikeresebb és hol volt kevésbé sikeres. Ezek alapján kaphatnánk egy szélesebb képet az MKKP elmúlt évekbeli közösségépítő munkájáról. A megváltozott választási feltételek, a megnehezített országos listaállítás rákényszerítik az MKKP-t a sűrűbb vidékiszervezet-építésre. Ennek sikeressége kiemelkedően fontossá válik a 2022-es választások idején. Az MKKP a nehezebb, de hosszú távon kifizetődőbb utat választotta azzal, hogy bázisdemokratikus, a központhoz lazán kötődő, autonóm, civilekre alapozó szervezetet hozott létre. Ezek a közösségek akkor is tevékenyek és egységesek tudnak maradni, ha a választásokon nem érnek el kiemelkedő eredményeket, mivel maga a közösséghez tartozás tartja egyben a helyi szervezeteket.

Irodalom

- Alinsky, Saul D. (1972): *Rules for Radicals. A Practical Primer for Realistic Radicals*. New York: Vintage Books.
- Almond, Gabriel A.–Verba, Sidney (1963): *Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press.
- Altman, David (2019): *Citizenship and Contemporary Direct Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Anderson, Benedict (1991): *Imagined Communities: Reflection on the Origin and Spread of Nationalism*. London–New York: Verso.
- Anheier, Helmut–Glasius, Marlies–Kaldor, Mary (2004): A globális civil társadalom bemutatása. In: Anheier, Helmut–Glasius, Marlies–Kaldor, Mary (Szerk.): *A globális civil társadalom I*. Budapest: Typotex. pp. 17–45.
- Appel, Kenneth–Haken, Wolfgang (1977): The Solution of the Four-Color-Map Problem. *Scientific American*, 237., (4.), pp. 108–121.
- Bettencourt, Ann B. (1996): Grassroots Organizations: Recurrent Themes and Research Approaches. *Journal of Social Issues*, 52., (1), pp. 207–220.
- Bobo, Kim–Kendall, Jackie–Max, Steve (2001): *Organizing for Social Change Midwest Academy Manual for Activists*. Santa Ana: Seven Lock Press.
- Brainard, Lori A. (2003): Citizen Organizing in Cyberspace. Illustrations from Health Care and Implications for Public Administration. *The American Review of Public Administration*, 33., (4.), pp. 384–406. doi:10.1177/0275074003257430

- Brint, Steven (2001): *Gemeinschaft Revisited: A Critique and Reconstruction of the Community Concept*. *Sociological Theory*, 19., (1.), pp. 1–23.
- Bucs Bernadett (2011): Street art, kommunikáció és Szeged. A Magyar Kétfarkú Kutya Párt tevékenységéről. *Korunk*, 22., (2.), pp. 8–21.
- Castells, Manuel (1983): *The City and the Grassroots*. London: Edward Arnold.
- Christens, Brian D.–Gupta, Jyoti–Speer, Paul W. (2021): Community organizing: Studying the development and exercise of grassroots power. *Journal of Community Psychology*, 49., (8.), pp. 1–16.
- Cohen, Jean L.–Arato, Andrew (1997): *Civil Society and Political Theory*. Cambridge: The MIT Press.
- Conge, Patrick J. (1988): The Concept of Political Participation. Toward a Definition. *Comparative Politics*, 20., (2.), pp. 241–249.
- della Porta, Donatella (2019): Deconstructing Generations in Movements: Introduction. *American Behavioral Scientist*, 63., (10.), pp. 1407–1426.
- Dewey, Morgan–Zafar, Rezwana (2014): Community Organizing Methods: Effectively Selecting Community Organizing Methods to Achieve Intended Outcomes for Emerging Grassroots Leaders. The International Undergraduate Journal for Service-Learning. *Leadership, and Social Change*, 4., (1.), pp. 31–45.
- Dizon, Josefina T. (2012): Theoretical Concepts and Practice of Community Organizing. *The Journal of Public Affairs and Developments*, 1., (1.), pp. 89–123.
- Douglas, Heather (2010): Types of Community. In: Anheier, Helmut K.–Toepler, Stefan–List, Regina (Eds.): *International Encyclopedia of Civil Society*. New York: Springer. pp. 539–545.
- Downs, Anthony (1957): *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row.
- Ekman, Joakim–Amnå, Erik (2012): Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human Affairs*, 22., (3.), pp. 283–200. doi:10.2478/s13374-012-0024-1
- Farkas Beáta (1999): A szolidaritás a társadalmi-gazdasági szerveződésben. *Vigilia*, 64., (9.), pp. 663–668.
- Glied Viktor (2016): *A halványtól a mélyzöldig. A globális környezetvédelmi mozgalom negyed százada*. Pécs: Publikon Kiadó.
- Hawthorn, Geoffrey (2001): The promise of 'civil society' in the South. In: Kaviraj, Sudipta–Khilnani, Sunil (Eds.): *Civil Society. History and Possibilities*. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 269–286.
- Hillery, Geroe A. (1955): Definitions of Community: Areas of Agreement. *Rural Sociology*, 20., (2.), pp. 111–123.
- Huntington, Samuel P. (1991): *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman-London: University of Oklahoma Press.
- Ignazi, Piero (2018): The four knights of intra-party democracy: A rescue for party delegitimation. *Party Politics*, 26., (1.), pp. 9–20.
- Katz, Richard S.–Mair, Peter (1995): Changing Models of Party Organization and Party Democracy. *Party Politics*, 1., (1.), pp. 5–28.
- Khilnani, Sunil (2001): The development of civil society. In: Kaviraj, Sudipta–Khilnani, Sunil (Eds.): *Civil Society. History and Possibilities*. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 11–32.
- Kitschelt, Herbert (2006): Movement Parties. In: Katz, Richard S.–Crotty, William (Eds.): *Handbook of Party Politics*. Thousand Oaks: SAGE. pp. 278–290.
- Konrád Görgy (1989): *Antipolitika. Az autonómia kísértése*. Budapest: Codex Rt.
- Lipset, Seymour Martin (1994): The Social Requisites of Democracy Revisited. 1993 Presidential Address. *American Sociological Association*, 59., (1.), pp. 1–22.

- Lundåsen, Susanne Wallman (2014): Civil Society and Political Participation: What Type of Political Participation is Influenced by Community Level Involvement in Civil Society. *Swiss Political Science Review*, 21., (1.), pp. 140–157. doi:10.1111/spsr.12140
- Matsusaka, John G. (2020): *Let the People Rule*. Princeton: Princeton University Press.
- Müller-Rommel, Ferdinand (1993): *Grüne Parteien in Westeuropa*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Norris, Pippa (2007): Political Activism: New Challenges, New Opportunities. In: Boix, Carles–Sotkes, Susan C. (Eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Politics*. Oxford: Oxford University Press. pp. 628–652.
- Olson, Mancur (1971): The Logic of Collective Action. *Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge: Harvard University Press.
- Orsi, Rebecca (2014): A Method for Articulating Grassroots Community Organizing Outcomes. *Journal of Community Psychology*, 42., (4.), pp. 398–413.
- Phillips, Rhonda–Pittman, Robert H. (2009): A framework for community and economic development. In: Phillips, Rhonda–Pittman, Robert H. (Eds.): *An Introduction to Community Development*. London–New York: Routledge
- Putnam, Robert D. (2000): *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Rheingold, Howard (1993): *The Virtual Community. Homesteading on the Electronic Frontier*. Reading: Addison-Wesley Publishing Company.
- Rokeach, Milton (1979): From Individuals to Institutional Values: With Special Reference to the Values of Science. In: Rokeach, Milton (Ed.): *Understanding Human Values. Individual and Societal*. New York: The Free Press. pp. 47–70.
- Sarachild, Kathie (1978): Consciousness-Raising: A Radical Weapon. In: Sarachild, Kathie: *Feminist Revolution*. New York: Random House. pp. 144–150.
- Schutz, Aaron–Sandy Marie, G. (2011): *Collective Action for Social Change: An Introduction to Community Organizing*. New York: Palgrave Macmillan.
- Speer, Paul W.–Hughey, Joseph–Gensheimer, Leah K.–Adams-Leavitt, Warren (1995): Organizing for Power: A Comparative Case Study. *Journal of Community Psychology*, 23., (1.), pp. 57–73.
- Stall, Susan–Stoecker, Randy (2016): Községszervezés vagy szerveződő közösség? A társadalmi nem és a képessé tétel művészete. (Ford.: Nagy Nikolett). In: Sebály Bernadett–Vojtonovszki Bálint (Szerk.): *A hatalom társadalmi vagy a társadalom hatalma? A községszervezés alapjai*. Budapest: Napvilág Kiadó. pp. 127–164.
- Stillman, Peter G. (2012): Hegel, Civil Society, and Globalization. In: Buchwalter, Andrew (Ed.): *Hegel and Global Justice*. New York: Springer.
- Tesař, Jan (1981): Totalitarian Dictatorships as a Phenomenon of the Twentieth Century and the Possibilities of Overcoming Them. *International Journal of Politics*, 11., (1.), pp. 85–100.
- Tönnies, Ferdinand (2001): Tönnies: *Community and Civil Society* (Ed.: Harris, Jose; Trans.: Hollis, Margaret). Cambridge: Cambridge University Press.
- Treno, Andrew J.–Holder, Harold D. (1997): Community Mobilization, Organizing, and Media Advocacy. A Discussion of Methodological Issues. *Evaluation Review*, 21., (2.), pp. 166–190.
- Uphoff, Normam (1993): Grassroots Organizations and NGOs. In: Rural Development: Opportunities with Diminishing States and Expanding Markets. *World Development*, 21., (4.), pp. 607–622.
- van Deth, Jan W. (2014): A conceptual map of political participation. *Acta Politica*, 49., (3.), pp. 349–367. doi:10.1057/ap.2014.6
- van Deth, Jan W. (2016): What is Political Participation? In: William R. Thompson (Ed.): *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. <https://oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780190228637001.0001/acrefore-9780190228637-e-68> (Letöltés: 2021. 09. 06.)

- Verba Sydney–Nie, Norman H. (1972): *Participation in America. Political Democracy and Social Equality*. New York: Harper & Row.
- Wallerstein, Nina (1993): Empowerment and health: The theory and practice of community change. *Community Development Journal*, 28., (3.), pp. 218–227. doi:10.1093/cdj/28.3.218
- Ward, Katie (1999): The Emergence of the Hybrid Community Re-thinking the Physical/Virtual Dichotomy. *Space and Culture*, 2., (4–5.), pp. 71–86.
- Warren, Roland L. (1964): *The Community in America*. Chicago: Rand McNally and Company.

Internetes források

- II. RÓSÁNÉKATÉKA. <https://ketfarkukutya.mkkp.party/kampanypenz22/> (Letöltés: 2022. 01. 12.)
- Crews, Clyde Wyde (2001): On My Mind. *Forbes*, <https://www.forbes.com/forbes/2001/0402/036.html?sh=60b888385ea3> (Letöltés: 2021. 10. 14.)
- Interjú a Kutyapárt elnökeivel – Kovács Gergellyel és Döme Zsuzsával. (2019): Youtube.com/Partizán, <https://www.youtube.com/watch?v=tzWs1Txcj0Y&t=2689s> (Letöltés: 2022. 01. 04.)
- Karóczkai Balázs (2021): Örök élet és ingyen sör helyett most pályázatokat ígér a Magyar Kétfarkú Kutya Párt. *Azonali*, https://azonnali.hu/cikk/20211101_orok-élet-es-ingyen-sor-helyett-most-palyazatokat-iger-a-magyar-ketfarku-kutya-part (Letöltés: 2022. 01. 12.)
- Országgyűlési képviselők választása 2018. <https://www.valasztas.hu/orszag-os-listak-eredmenye> (Letöltés: 2022. 01. 12.)

Jegyzetek

- ¹ Interjú a Kutyapárt elnökeivel, Kovács Gergellyel és Döme Zsuzsával. (2019): Youtube.com/Partizán, <https://www.youtube.com/watch?v=tzWs1Txcj0Y&t=2689s>
- ² Gabriel Almond és Sidney Verba (1963) a politikai kultúra alapján különítette el öt ország részvételi formáit.
- ³ Az elképzelt közösségek elméletét Benedict Andersonhoz köthetjük, aki 1983-as munkájában, az Imagined Communitiesben a nemzetet kitalált közösségnek tekintette, mivel tagjai sosem találkozhatnak egyszerre egymással, sosem alakulhat ki kapcsolat minden egyes tagja között. Ebből kifolyólag a közösségek (értsd nemzetek) nem a hamisságuk vagy valódiságuk alapján különböztethetők meg, hanem a mód alapján, ahogyan elképzeljük őket (Anderson 1991: 6).
- ⁴ A splinternet kifejezést Clyde Wayne Crews (2001) használta először, ami alatt az interneten kialakuló, egymástól teljesen elkülönülő világokat értette. Szemben Putnammal, Crews-nál pozitív értelmezést kap a jelenség (Crews 2001).
- ⁵ Magyar nyelven A civil szervezkedés ABC-je címen került kiadásra.
- ⁶ Országgyűlési képviselők választása 2018. <https://www.valasztas.hu/orszag-os-listak-eredmenye>
- ⁷ II. RÓSÁNÉKATÉKA. <https://ketfarkukutya.mkkp.party/2021/10/17/indul-a-ii-rozsa-sandor-nepi-kampanypenz-tekozlo-alap-palyazat/>
- ⁸ A négyszínfestés Kenneth Appel és Wolfgang Haken bizonyításán alapszik, miszerint a tetszőlegesen felosztott síkot legfeljebb négy szín használatával ki lehet úgy színezni, hogy egymás mellett azonos szín nem szerepel (Appel–Haken 1977). Ennek megfelelően, a feltételezett aszfaltot az MKKP aktivistái négyszínűre festik, törekedve arra, hogy egymás mellett ne legyen két egyforma szín.

Fotó/Csanádi Gábor

Reisinger Adrienn

*A vállalatok és a társadalom lehetséges kapcsolódási pontjai
– elméleti megközelítésben*

A vállalatok működési környezetének elemzése mind a gyakorlatban, mind a szakirodalomban jellemzően inkább gazdasági jellegű. Az utóbbi években azonban már megjelentek a társadalmi és környezeti fókuszú vizsgálatok is, de még sok a feltáratlan terület. A tanulmány célja, hogy – elméleti keretrendszerben – áttekintést nyújtson a vállalatok és a társadalom lehetséges kapcsolódási pontjairól. A téma bemutatása egyrészt hazai és nemzetközi szakirodalom alapján történik, melyet a szerző saját gondolatai, modelljei egészítenek ki. A vállalatok és a társadalom kapcsolatának három típusa került azonosításra: a társadalmi tényezők hatása a vállalati működésre, a vállalatok hatása a társadalmi folyamatokra, illetve a vállalati társadalmi szerepvállalás. A tanulmány részletesen ismerteti a három kapcsolódási forma jellemzőit, melynek során gyakorlati kitekintésre is sor kerül. Mivel minden vállalat egy egyedi rendszer, és működésük rendkívül sokszínű, a tanulmány nem törekszik – nem is törekedhet – általánosságok megfogalmazására, arra azonban igen, hogy a téma átfogó jellegű bemutatásával felhívja a figyelmet arra, hogy a társadalmi szempontok minél szélesebb körű beemelése a vállalati működésbe, mind a vállalati kutatások, mind a gyakorlat számára új dimenziókat nyithat meg.

Kulcsszavak: Vállalat; társadalom; hatás; társadalmi szerepvállalás; tudatosság.

Reisinger Adrienn Dr. habil. 2010-ben szerzett PhD-fokozatot a győri Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskolájában, ahol 2017-ben regionális tudományokból habilitált. Jelenleg az egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar egyetemi docense, ahol többek között az alábbi tantárgyakat oktatja: Nonprofit gazdaságtan; Közösségi tervezés és technikái; Társadalmi részvétel és módszerei; Közösségi gazdaságtan; Statisztika; Statistics. 2016 szeptembere óta az egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Karának tudományszervezési dékánhelyettese. 2016-ban jelent meg Nárai Mártával közösen írt monográfiája „Társadalmi felelősségvállalás és részvétel” címmel a Dialóg Campus Kiadónál. Kutatási területei: vállalati társadalmi felelősségvállalás; vállalatok és a társadalom viszonyrendszere; társadalmi részvétel és felelősségvállalás.

E-mail: reisinger.adrienn@ga.sze.hu

Adrienn Reisinger

*Relations between companies and the society
– Theoretical approach of the topic*

Analyses of companies means rather an economic approach both in the literature and in the practice but in recent years, analyses with social and environmental focus have also appeared but there is still a research gap. The aim of the study is to give an overview about the potential relations between companies and the society in theoretical framework. The topic is presented based on national and international literature with the in-

tegration of the authors thoughts and approaches. Three types of the relation between companies and the society have been determined: the impact of social factors on companies, the impact of companies on the society and the corporate social engagement. The study illustrates in detail the characteristics of these relations with some practical approaches, too. As the operation of companies is very diverse the aim of the study is not to find general finding but to shed light on that embracing the societal approaches at companies can open up new dimensions for both researches and practice.

Keywords: Company; society; impact; social engagement; awareness.

Adrienn Reisinger Dr. habil. got the PhD degree in 2010 at the Széchenyi István University Doctoral School of Regional- and Economic Sciences and the habilitation degree in 2017. Now she is working at the University at the Kautz Gyula Faculty of Business and Economics as a university associate professor and she is the vice-dean of scientific cases at the Faculty. She teaches Nonprofit Economics, Community planning and its methods, Social participation and its methods, Public economics and Statistics (in Hungarian and English). Her research areas are the followings: corporate social responsibility, relations between companies and the society, social participation and responsibility. She is the co-author of the Hungarian book 'Társadalmi felelősségvállalás és részvétel' ('Social responsibility and participation'). E-mail: reisinger.adrienn@ga.sze.hu

PÓTÓ JUDIT—SIPOS NORBERT

Mi motiválja (újra) az önkénteseinket? – Az önkéntesség motivációi, az önkéntesek kilépésének okai és visszacsatlakozásának lehetőségei

Az eddigi kutatások azt mutatják, hogy egyéni szinten az önkéntességre fordított idő és hangsúly függ a motivációs faktorok teljesülésétől, ugyanakkor az önkéntes motivációk változó trendjeitől is. A kutatások régebben is beszámoltak az önkéntesség „új”, nem hagyományosnak tekinthető formáról, az újabb vizsgálatokban azonban az önkéntes tevékenységet végzők fiatalodásának trendje is megjelenik. Szervezeti szempontból ez azt jelenti, hogy az önkéntesek bevonásának szélesebb körű, rugalmasabb kezelése kulcsa lehet a nagyobb (és változatosabb kompetenciákkal rendelkező) önkéntes emberi erőforrás bevonásának. Ehhez a szervezetnek el kell mozdulnia a homogén (és nagyobb elkötelezettséget kívánó) elvárásoktól, és érdemes figyelmet fordítani az önkéntesek számára elérhető feladat-paletta és a kapcsolódási lehetőségek szélesítésére. A Magyar Cserkészszövetség 18. életévüket betöltött aktív tagjai körében végzett kutatás azt vizsgálta, eredetileg milyen motivációs tényezőket vallanak magukénak az önkéntesek; mi eredményezte a szervezettől való eltávolodást, az önkénteskedés befejezését; illetve kapcsolódna-e újra, és ha igen, akkor milyen formában. Az eredmények azt mutatják, hogy a kezdeti motivációk megjelennek a visszacsatlakozás motivációiban is; az önkénteskedés abbahagyását ugyanakkor egy másik, ettől független indokrendszer magyarázza, amely részben az önkéntesek élethelyzetéből adódik. Szervezetként tehát mindkét tényezőcsoportot egyenlő súllyal érdemes kezelni az önkéntesprogramok kialakítása során.

Kulcsszavak: Önkéntesség; motiváció; önkéntesmenedzsment; önkéntesek kilépése.

Póto Judit (Kaposvár, 1980) a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Gazdálkodás-tani Doktori Iskolájának PhD-hallgatója. Fő kutatási területe a nonprofit szervezetek növekedéséhez kapcsolódó belső szervezeti kérdések. Eddigi publikációi a vállalati növekedésméletek, illetve az önkéntesmenedzsment témakörében íródtak. Szervezetfejlesztőként 2012 óta foglalkozik civil szervezetek belső működésének fejlesztésével. Önkéntesként 2015–2019-ig a Magyar Cserkészszövetség elnöke volt. PhD-hallgatóként a Közgazdaságtudományi Kar Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet oktatói és intézeti tagjaként a kutatás mellett oktatási és oktatásfejlesztési projekteken vesz részt (tantárgyfejlesztési pályázatok, szakkönyvrészletek).

E-mail: poto.judit@ktk.pte.hu

Sipos Norbert (Dombóvár, 1985) a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Vezetés- és Szervezéstudományi Intézetének adjunktusa. PhD fokozatát 2018-ban szerezte, disszertációjának címe „Nemzetközi pályakövetési gyakorlatok és a magyar pályakövetési rendszer – A Diplomás Pályakövető Rendszernek az Állami Adminisztratív Adatbázisok Integrációjával való egyezőségének vizsgálata”. Főbb kutatási területek: Diplomás Pályakövető Rendszer és Állami Adminisztratív Adatbázisok Integrációja; Munkaerő-piaci tendenciák; CRANET; EU migráció és következményei; Kollektív tárgyalás. 2009-től számos pályázat, megvalósíthatósági tanulmány, üzleti terv írója, országos rendezvények szervezője. 2009-től a Végzett Pécsi Közgazdász Szakkollégisták Egyesülete elnökségi tagja, 2012-től 2019-ig az elnöke.

E-mail: sipos.norbert@ktk.pte.hu

Judit Póto—Norbert Sipos

What motivates our volunteers (again)? – Volunteer motivations, reasons of exit and ways of return

Research has shown that the time and focus of volunteering at individual level depends on the fulfillment of motivational factors, but also on the changing trends of voluntary motivations. Past research has also reported volunteering in „new”, non-traditional forms, but in recent studies, the trend of rejuvenation of volunteers also appears. From an organizational point of view, this means that a broader and more flexible treatment of volunteers can be a key to the involvement of a larger voluntary human resource – with more diverse competencies. For this, the organization should move from standardized (and greater) commitment expectations, and it is worth paying attention to the widening of the range of tasks and connections available to volunteers.

The research carried out among active members of Hungarian Scout Association over the age of 18 have investigated what motivational factors the volunteers originally claimed; what led to the removal from the organization, the termination of volunteering; and whether they would like to re-joining, and, if so, in what form. Results show that initial motivations appear in motivations of re-joining. However, the discontinuation of volunteering is explained by an other, independent reasoning, which is partly due to the life circumstances of the volunteers. As an organization, both groups of factors should therefore be treated equally in the development of volunteer programmes.

Keywords: Volunteering; motivation; volunteer management; exit motivations.

Judit Pótó (Kaposvár, 1980) is a PhD-student at the Faculty of economics at the University of Pécs. Her main research area is the internal organisational issues related to the growth of non-profit organisations. Her publications have been written in the field of corporate growth theories and volunteer management. She supports the development of the internal functioning of civil organizations since 2012. She has been on duty as the President of the Hungarian Scout Association between 2015–2019. As a PhD student she takes part in educational and educational development projects as an instructor and institute member of the Institute of Leadership and Organization for Economics.
E-mail: poto.judit@ktk.pte.hu

Norbert Sipos (Dombóvár, 1985) assistant professor at the University of Pécs Faculty of Business and Economics, Department of Leadership and Organizational Sciences. He defended his thesis in 2018, titled 'Graduate Career Tracking practices in Hungary and abroad – Comparison of the Graduate Career Tracking System and the Administrative Databases Integration'. Main research interests: Graduate Career Tracking System and Administrative Databases Integration; Labor-market tendencies; CRANET; EU migration and its consequences; Collective Bargaining; Since 2009 he is an active tender, feasibility study, business plan writer and organizer of several national events. From 2009 he was a presidency member of the Alumni of Pécs Graduated Students of Advanced Studies from 2012 until 2019 he was the president.
E-mail: sipos.norbert@ktk.pte.hu

ZSARNÓCZKY-DULHÁZI FANNI—KOPPER BENCE—ZSARNÓCZKY MARTIN—DÁVID LÓRÁNT DÉNES

A közösségi finanszírozás helye és szerepe a mai társadalmakban, különös tekintettel hazánkra és az egészségügyi kiadásokra

Az angol crowdfunding kifejezést magyarra fordítva közösségi finanszírozásnak nevezhetjük. Alapvetően civilek összefogásának eredményeképpen létrejött valamilyen cél érdekében indított online felületen keresztül megvalósuló pénzbeli gyűjtést takar, mely során lényegében civilek adományozhatnak civileknek. Az új infokommunikációs technológiáknak köszönhetően ezek a kampányok az elmúlt évtizedekben megsokszorozódtak, hiszen földrajzi határokon átívelve tudnak működni. Kifejezetten a közösségi médiának köszönhetően pedig sikeresebbé is tudtak válni. Egy speciálisan elkülöníthető szegmens az egészségügyi célú közösségi finanszírozás (medical crowdfunding), mely során a támogatást kérő/k egészségügyi kiadásai fedezésére hozzák létre az adománygyűjtést. Jelen kutatásban bemutatásra kerülnek példák ezekre a modern alternatív finanszírozási formákra magyar, illetve külföldi vonatkozásban, valamint ábrák, melyek jól szemléltetik a témakörhöz kapcsolódó kifejezéseket. Mindezek mellett, egy SWOT-analízis is kidolgozásra került saját, illetve korábbi tudományos eredmények alapján, mely közérthetően és hiánypótlóan összefoglalja az egészségügyi célokra történő pénzadománygyűjtés erősségeit, gyengeségeit, lehetőségeit és veszélyeit.

Kulcsszavak: Civil támogatás; crowdfunding; egészségügy; közösségi finanszírozás.

Zsarnóczy-Dulházi Fanni humánkineziológus alapidiplomáját a Testnevelési Egyetemen szerezte. Ezt követően a Debreceni Egyetem Népegészségügyi Karán diplomázott Komplex Rehabilitáció szakon. Mesterképzése alatt kezdett el dolgozni a Mozgássérült Emberek Rehabilitációs Központjában, mint rehabilitációs szakember. Jelenleg PhD-fokozatát szerzi a Testnevelési Egyetem Kineziológia Tanszékén. Kutatása során az e-egészségügyi technológiákban rejlő lehetőségeket és előnyöket vizsgálja, mely kapcsán számos külföldi tanulmányúton és szakmai gyakorlaton vett részt, a legutóbbi során a kanadai McMaster Egyetemen szerzett tapasztalatokat.
E-mail: dulhazifanni@gmail.com)

Kopper Bence Dr. 1972-ben Budapesten született. Az ELTE TTK-n matematika-fizika szakon szerzett diplomát 1998-ban. Matematika-fizika szakos középiskola tanárként dolgozott 12 éven keresztül. 2013-ban védte meg PhD fokozatát Sporttudományból a Semmelweis Egyetemen. 2014–15 között a Semmelweis Egyetem Biomechanika, Kineziológia és Informatika tanszékének megbízott tanszékvezetője. Jelenleg a Testnevelési Egyetemen egyetemi docens munkakörben dolgozik. Vezető oktatója a biomechanika, mozgástanulás és szabályozás, kutatómódszertan és statisztika tantárgyaknak. Legfőbb kutatási területe az emberi mozgatórendszer biomechanikája; az emberi sportmozgások analízise, matematikai modellezése és optimalizálása. 28 nemzetközileg jegyzett tanulmány szerzője vagy társszerzője.
E-mail: kopper.tf@gmail.com)

Zsarnóczy Martin Balázs Dr. nemzetközileg elismert hazai oktató és kutató. Felsőoktatási végzettségeit tekintve közgazdász és szociológus, aki regionális tudományokból szerezte PhD fokozatát a Szent István Egyetemen. Külföldi tanulmányaiban szerepet játszott a hollandiai Utwente és Wageningen Egyetem, ahol többtényezős kockázat-menedzsmentet és fenntarthatósági eljárásokat sajátított el. Időskori jólléttel kapcsolatos kutatási eredményei az Európai Unióban és Észak-Amerikában is díjazottak. 2018-ban az Európai Bizottság és szakmai szervezetei a 30 legígéretesebb fiatal kutató közé választotta. A Kodolányi János Egyetem docensi munkája mellett a lengyelországi WSG Közgazdasági Egyetem állandó vendégprofesszora. Főbb társadalmi szerepvállalásait tekintve az 1872-ben alapított Magyar Földrajzi Társaság Gyöngyös-Mátravidék osztály titkára és az Amerikai Magyar Kereskedelmi Kamara oktatási igazgatója az Amerikai Egyesült Államokban.
E-mail: martin@kodolanyi.hu)

Dávid Lóránt Dénes Prof. Dr. 1968-ban született, történelem, földrajz, európai tanulmányok és földrajz-angol szakfordító szakokon végzett. Miután 2001-ben megszerezte PhD fokozatát a Debreceni Egyetemen földrajzból (földtudományok), 3 tudományágban (gazdálkodás- és szervezéstudományok, környezettudományok és regionális tudományok) szerzett habilitációs címet. Kiterjedt kutatásai során számos rangos folyóiratcikket, tanulmányt és könyvet jelentetett meg. Jelenleg a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem professzora Magyarországon. Sikeres nemzetközi szakmai együttműködési hálózatokat épített ki, vendégprofesszorként oktatott számos egyetemen Európában és a tengerentúlon, valamint aktívan részt vett Magyarország európai és keleti kutatási kapcsolatainak építésében. Kutatási területei: turizmus, környezetvédelem, regionális tanulmányok és tudományok, fenntartható fejlődés, multi-, transz- és interdiszciplináris területek.
E-mail: dr.david.lorant@gmail.com)

Fanni Zsarnóczy-Dulházi—Bence Kopper—Martin Zsarnóczy—Lóránt Dénes Dávid

Space and role of crowdfunding in today's societies, with special reference to our country and medical expenses

The crowdfunding basically covers the collection of money through an online interface. This is a cooperation when civilians can donate to civilians for a special purpose. Thanks to new infocommunication technologies, these campaigns have multiplied in recent decades, as they can operate across geographical boundaries. It was thanks to social media that they were able to become more successful. A separately identifiable segment of the crowdfunding is medical crowdfunding, when applicants apply for fundraising to cover their medical expenses. The present research presents examples of these modern alternative forms of financing in Hungarian and foreign terms, as well as figures that illustrate the terms related to the topic. In addition, a SWOT analysis has been developed based on our own and previous scientific results, which summarizes the strengths, weaknesses, opportunities and threats of fundraising for health purposes.

Keywords: Civil support; crowdsourcing; crowdfunding; medical crowdfunding.

Fanni Zsarnóczy-Dulházi obtained her BSc. degree in Kinesiology (University of Physical Education, Budapest) and MSc. degree in Complex Rehabilitation (University of Debrecen, Debrecen). During completing her master's degree, she has started working at the Rehabilitation Centre for Physically Disabled People as a rehabilitation expert. She is currently completing her Ph.D. at the University of Physical Education, Department of Kinesiology. Her research focuses on the use of eHealth technologies. She has taken part in a number of study trips and internships abroad, most recently at McMaster University in Canada.

E-mail: dulhazifanni@gmail.com)

Bence Kopper PhD was born in 1972, Budapest. Graduated at the ELTE University, Budapest at the faculty of Mathematics and Physics in 1998. He was mathematics and physics teacher in highschool in Budapest for twelve years. In 2013 he earned his PhD on Sport Sciences at the Semmelweis University, Budapest. Between 2014–15 he was the commissioned head of the Department of Biomechanics, Kinesiology and Informatics at the Semmelweis University. Currently he is associate professor at the department of Kinesiology at the University of Physical Education, Hungary. He is the master lecturer of biomechanics, motor control and movement learning, research methods and statistics. His main research interest is biomechanics of the musculoskeletal system, analysis, mathematical modelling and optimization of sports movements. He is the author or co-author of 28 internationally approved articles. E-mail: kopper.tf@gmail.com)

Martin Balazs Zsarnóczy PhD is an internationally well-known Hungarian scholar, graduated in Economy, Sociology and Regional Sciences. Before earning his PhD degree from Szent Istvan University, Hungary in Regional Sciences he became an expert in GIS and Multirisk Management at Twente University and Sustainability in Wageningen, in the Netherlands. His well-being research finding of elderly people received many awards in the European Union and North America as well. In 2018, he was selected among the TOP30 Early Career Researcher by the European Commission. He has permanent teaching and researcher posts in the Kodolanyi Janos University as an associate professor besides he is visiting professor at the University of Economy, Poland. He has many social responsibilities like secretary

of Gyongyos-Matra Division of the Hungarian Geographical Society (founded in 1872) and head of education of American Hungarian Chamber of Commerce in New York.

E-mail: martin@kodolanyi.hu)

Lóránt Dénes Dávid Prof. Dr. was born in 1968, he graduated in History, Geography, European Studies and as a Geography-English Technical Translator. After earning his PhD degree from the University of Debrecen (Hungary) in Geography (Earth Sciences) in 2001, he completed the habilitation processes in 3 disciplines (Management and Business Administration, Environmental Sciences, and Regional Sciences). His extensive research has resulted in many prestigious journal articles, studies, and books. He is a professor at the Hungarian University of Agriculture and Life Sciences. Furthermore, he has developed an exemplary international professional cooperation network, has served as a guest professor at many universities in Europe and overseas (in all continents in a lot of countries, including USA, Russia, Japan), and has also been an active promoter of Hungary's European and oriental relations. His research fields: tourism, environmentalism, regional studies and sciences, sustainable development, multi-, trans- and interdisciplinary fields.

E-mail: dr.david.lorant@gmail.com)

DEMETER RÓBERT—KRÁJNIK IZABELLA

Románia teljesítménye a digitális társadalom világában – helyzetkép

A járvány hatásainak enyhítésére a tagállamok egyedi intézkedéseket hoztak, melyeket az egyes országok jelentésének külön szakaszában részleteznek. A gazdasági fellendülésben a digitalizáció kulcsfontosságú szerepet játszik, mivel az Európai Tanács és a Bizottság elkötelezett a fellendülés támogatásának strukturálása iránt a karbonsemlegességre törekvés és a rugalmas digitális átalakulásra való kettős áttérésnek megfelelően, melynek elérését 2050-re tervezik. Ebben az összefüggésben, a szilárd felépüléshez elengedhetetlen az 5G technológia, a nagyon nagy kapacitású hálózatok (VHCN – Very High Capacity Networks), a digitális készségek, a vállalkozások és a közigazgatás digitalizálása. A DESI (Digital Economy and Society Index) figyelemmel kíséri az e tekintetben elért haladást az egyes tagállamokban. A cikk a DESI szerinti jelenlegi helyzetképet mutatja be Románia vonatkozásában.

Kulcsszavak: Digitális technológiák; civil társadalom; humán tőke; Európai Unió.

Demeter Róbert PhD egyetemi adjunktus, a Brassói Egyetem Villamosmérnöki és Számítástechnikai Karának (UTBV) Automatizálási és Informatikai Tanszékén. Számos nemzetközi interdiszciplináris kutatási projektben vesz részt. Főbb kutatási területei az IKT-eszközökkel támogatott oktatás, adatbányászat, az infokommunikációs alkalmazások fejlesztése.

E-mail: rdemeter@unitbv.ro

Krájnik Izabella PhD egyetemi adjunktus, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Kolozsvár, Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Kar oktatója, a Számviteltudomány doktora, számos tudományos és szakmai bizottság aktív tagja. Kutatási területe a számviteli előrejelzések lehetőségei és korlátai, a könyvvizsgálati standardok alkalmazása a gyakorlati tevékenység során, informatikai módszerek alkalmazása a számviteli információk felhasználásában, a társadalmi számviteli rendszer kihívásai. 2001 óta a BBTE egyetemi oktatójaként folyamatosan részt vesz az Üzletgazgatási Intézetben, többéves tapasztalattal.

talattal rendelkezik nemzeti és nemzetközi projektekben. Fő témája az oktatás–gazdaság–könyvelés reláció összefüggéseinek és hatásainak vizsgálata a minőségi oktatásra.

E-mail: izabella.krajnik@econ.ubbcluj.ro

Robert Demeter—Izabella Krájnik

Romania's performance in the world of digital society – current situation

To mitigate the effects of the epidemic, Member States have taken specific measures, which are detailed in a separate section of each country's report. Digitalization plays a key role in the economic recovery, as the European Council and the Commission are committed to structuring support for the recovery in line with the dual transition to the pursuit of carbon neutrality and a flexible digital transformation, planned for 2050. In this context, the digitalization of 5G technology, Very High Capacity Networks (VHCN), digital skills, businesses and public administrations is essential for a solid recovery. DESI (Digital Economy and Society Index) will monitor progress in this respect in each Member State. The article presents the current situation according to DESI for Romania.

Keywords: Digital technologies; civil society; human capital; European Union.

Robert Demeter PhD Lecturer, at Department of Automation and Computer Science, Faculty of Electrical Engineering and Computer Science (UTBV), Brasov. He is involved in a number of international interdisciplinary research projects in which he contributes to the IT side. His main research interests are ICT-supported education, classification of big data, planning and implementation of infocommunication applications.

E-mail: rdemeter@unitbv.ro

Izabella Krájnik PhD Lecturer at the Babeş-Bolyai University of Cluj-Napoca, Faculty of Economics and Business Administration, Doctor of Accounting, active member of several scientific and professional committees. Her research interests include the possibilities and limitations of accounting forecasts, the application of auditing standards in practice, the application of IT methods in the use of accounting information, the challenges of the social accounting system. Since 2001, she has been continuously participating in the Institute of Business Administration as a university and she has several years of experience in national and international projects. Its main topic is the study of the relationships and effects of the education-economy-accounting connection on quality education.

E-mail: izabella.krajnik@econ.ubbcluj.ro

Vódlí Zsolt István—Kéri Katalin

Átlépés a határokon: Az AFS diákcsereprogram múltja és jövője

Történetileg számos törekvés azonosítható az interkulturális nevelés területén. A nevelés- és művelődéstörténet évezredes múltját áttekintve szembevetendő, hogy igen régi hagyománya van annak, hogy a diákokat, ifjakat egyes családok, felekezeti közösségük az otthonuktól, saját anyaiskolájuktól távolabbra, akár más országokba, más földrészekre küldték tanulni. Ennek egyes korszakokban, eltérő helyszíneken részben különböző

okai, más-más céljai lehettek. A tanulmány egy olyan, Magyarországon is évtizedek óta működő nemzetközi szervezet, az AFS (eredetileg: *AAFS: American Ambulance Field Service*) történetének és működésének a bemutatását adja, amely kormányoktól és vállalkozóktól függetlenül, nem profitorientált módon nyújt segítséget az interkulturális tanuláshoz, egymás kulturális értékeinek, hagyományainak a megismeréséhez, a globális kompetenciák kialakításához, mindezek segítségével pedig mint legfontosabb cél, egy békésebb jövő megteremtéséhez. Jelenleg ez a világ legnagyobb és legrégebb óta működő diákcsereszervezete: egy, már több mint 100 éves múltra visszatekintő, eredetileg háborús segítségnyújtást adó, majd 1947-től napjainkig ívelően diákcseres-programokat bonyolító önkéntes szerveződés, amely előtt hatalmas távlatok állnak.

Keywords: AFS; interkulturális nevelés; diákcseresprogram; demokráciára nevelés; kooperatív és globális kompetenciák fejlesztése.

Vódlí Zsolt István a Soproni SZC Fáy András Két Tanítási Nyelvű Közgazdasági Technikum tanára. Történelem–magyar nyelv és irodalom–mozgókép- és médiakultúra–angol nyelv szakos tanár. Diplomáit a Miskolci Egyetem és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán szerezte. Magyar nyelvet és irodalmat, társadalomtörténetet és történelmet tanít angol nyelven. 2013 és 2016 között az AFS Sopron körzetelnöke, valamint 2018 és 2020 között a magyar AFS kuratóriumának tagja volt. Számos előadást és rendezvényt szervezett a holokauszthoz és az emberi jogokhoz kötődően. A Centropa Magyarország Szakmai Bizottságának tagja. A Történelemtanárok Egyletének képviselőjeként együtt dolgozik az Euroclio-val. Szakterülete az 'Onsite Learning'. Tanulmányutakat szervez Nyugat- és Közép-Európa jól ismert történelmi helyszíneire (Auschwitz, Mauthausen, Hartheim, Krakkó, Varsó, Zágráb, Belgrád, Szarajevó, Berlin, Amszterdam, Brüsszel, Nürnberg).
E-mail: vodli.zsolt@gmail.com

Kéri Katalin Prof. Dr., 1966-ban született. A SOE, a PTE és a szlovákiai Selye János Egyetem egyetemi tanára; az MTA doktora a neveléstudomány területén. Tagja számos hazai és nemzetközi testületnek, szerkesztőségnek, például 2012 óta tagja az MTA Pedagógiai Tudományos Bizottságának, és Nőtörténeti Osztályközi Bizottságának. Széleskörű nemzetközi szakmai kapcsolatokkal rendelkezik, főként spanyol, francia, chilei és brazil kollégákkal áll kapcsolatban. Tanári és kutatói munkáját több rangos díjjal ismerték már el Magyarországon. Több alkalommal járt vendégtanárként Salamancában és Rouenban, és több mint 60 konferencián volt már előadó. Fő kutatási területei: Magyarországi női történet (18–19. század); a nem-nyugati neveléstörténet bemutatása a 19. századi európai forrásokban; az iszlám középkori neveléstörténete; magyar gyermekkortörténet az 1950-es években.
E-mail: kerik@uj.szk; kerik.katalin@uni-sopron.hu; kerik.katalin@pte.hu

Zsolt István Vódlí–Katalin Kéri

Crossing borders: The past and future of the AFS student exchange programme

The field of intercultural education has a long history. Looking back thousands of years, there is a long tradition of families or religious communities sending students and young people to study far away from their local schools, even to different countries and parts of the world. This practice was motivated by various reasons and purposes in different periods and places. The study presents the history and operation of an international

organisation that has been operating in Hungary for several decades: AFS (American Field Service, originally AAFS: American Ambulance Field Service). AFS is a non-profit, non-governmental, non-religious body that supports intercultural education, learning about each other's cultural values and traditions, developing global competencies and – through all of this – contributing to the overarching goal of a more peaceful future. It is currently the world's largest and oldest student exchange programme. Looking back on a past of more than 100 years, this volunteer organisation originally had its roots in providing aid during wartime. Since 1947, it has focused on organising student exchange programmes and has great potential for the future.

Keywords: AFS; intercultural education; student exchange programme; democratic education; development of cooperative and global competencies.

Zsolt István Vódlí teacher of Fáy András SZC in Sopron. He holds an MA in History, Hungarian Grammar and Literature, English Language and Culture from University of Miskolc. He also graduated from Eötvös Loránd University (ELTE), and he holds an MA in Media and Film Studies. He teaches History in English, Hungarian Grammar, Literature and Social History. He was the chapter president of AFS Sopron from 2013–2016, and the member of the Hungarian National Board from 2018–2020. He organized several lectures and programs on the Holocaust and Human Rights. He is a member of the Centropa Advisory Board in Hungary. As a representative of the Hungarian History Teachers' Association (TTE) he works with Euroclio. His speciality is 'Onsite Learning'. He organizes field trips to well-known historic sites of Central Europe (Auschwitz, Mauthausen, Hartheim, Kraków, Warszawa, Zagreb, Belgrade, Sarajevo etc.) and Western Europe (Berlin, Amsterdam, Brussels, Nürnberg etc.).
E-mail: vodlizsolt@gmail.com

Katalin Kéri Prof. Dr. was born in 1966. Nowadays she is full professor at University of Sopron (SOE) and Pécs (PTE) and at J. Selye University of Komárno, Slovakia. The member of various national and international scientific societies and editorial staff, for example from 2012 she is the member of Scientific Committee for Pedagogy, from 2016 of Committee for Women's History at the Hungarian Academy of Sciences. She has extensive international connections, especially in Spain, France, Chile and Brazil. Her teaching and research work has been recognized with many awards in Hungary. She has been a visiting professor several times at the University of Salamanca and Rouen and has attended various conferences. Main research topics: Women's history in Hungary (18th and 19th century); Representation of the History of Non-Western education in the European sources (19th century); Medieval history of Islamic education; History of childhood in Hungary (1950s years).
E-mail address: kerik@ujssk; keri.katalin@uni-sopron.hu; keri.katalin@pte.hu

Szegedi Péter

Alulról (sz)építkezés: Közösségépítés az MKKP pécsi szervezeténél

A tanulmány célja a Magyar Kétfarkú Kutya Párt (MKKP) helyi szervezetei kiépítésének bemutatása a pécsi közösség működésén keresztül. Az MKKP helyi szervezeteinek kiépülésére nem hagyományos pártorganizációként tekint a kutatás, sokkal inkább közösségekként, melyek tevékenysége nem korlátozódik csupán a kampányra, illetve pártpolitikai eseményekre. Ennélfogva a tanulmány közösségi, illetve közösségsszervezési

szempontokból vizsgálja a kérdést. A pécsi MKKP közösséget a Warren-féle közösségi funkciók, illetve közösségszervezési módszerek perspektívájából is elemzi a tanulmány. Ezenfelül részletesen ismertetésre kerülnek az MKKP utcai akciói. Az MKKP helyi közösségeinek életében meghatározó szerepet tölt be a bázisdemokratikus működés mint közösségszervezési eszköz, mivel így az egyes módszereket integráltan képesek felhasználni. A kutatás empirikus fejezetei félig strukturált interjúkra épülnek, melyek az MKKP pécsi aktivistáival, vezetőivel, illetve a párt meghatározó alakjaival készültek.

Kulcsszavak: MKKP; bázisdemokrácia; közösségszervezés; helyi pártszervezet.

Szegedi Péter alapszakos diplomáját a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának történelem szakán, mesterszakos diplomáját szintén a PTE BTK-n, politológia szakon szerezte. 2019 óta a PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola Politikatudományi Doktori Program hallgatója. Kutatási területe az alternatív politikai megjelenés, azon belül is a viccpártok.

E-mail: szegedi.peter@pte.hu

Péter Szegedi

Bottom-up organizing: The community building of the MKKP in the case of the local organization of Pécs

The aim of the paper is to highlight the local organization building of the Hungarian Two-tailed Dog Party (MKKP) through the eyes of the local community of Pécs. The study examines the local organizations of the MKKP as local communities not as party organizations, as the actions of the community do not focus only on the campaigns and party events. Therefore, the paper observes the question from the community's and community organizing's point of view. The study analyses the community of the MKKP of Pécs from the theoretical perspective of Warren's community functions and the methodological perspective of community organizing. Furthermore, the research shows the street actions of the MKKP in the life of the local communities of the MKKP the direct democracy has cardinal role as a community organizing instrument, as it can integrate the methods of community organizing. The empirical parts of the study are based on semi-structured interviews with activists and leaders of MKKP of Pécs, and the prominent members of the party.

Keywords: MKKP; direct democracy; community organizing; local party organization.

Péter Szegedi received his BA degree at the University of Pécs, Faculty of Humanities in history and his MA degree in the same institution in political science. He began his doctoral studies at the University of Pécs, Interdisciplinary Doctoral School, Political Science Doctoral Programme in 2019. His research interest is focuses on alternative political presence, particularly joke political parties.

E-mail: szegedi.peter@pte.hu

Fotó/Csanádi Gábor

CIVIL SZEMLE

LEGYEN 2022-BEN ELŐFIZETŐJE
a negyedévente megjelenő
Civil Szemlének!

RENDELJE MEG A CIVIL SZEMLÉT,
melynek előfizetési díja egy évre
3600 Ft

Előfizetés
Civil Szemle,
Erste Bank: 11600006-00000000-23902934

CIVIL SZEMLE
szerkesztősége

www.civilszemle.hu

Levelezési cím

1137 Budapest, Pozsonyi út 14. II /9.

Kérjük, megrendelését (amely tartalmazza a nevet, postázási címet
és a befizetés igazolását) – a gyorsabb ügyintézés érdekében – küldje be a
civilszemle@gmail.com
email címre

■ „Az viszont továbbra sem szabad elfelejteni, hogy egy vállalat azért jön létre, hogy profitot termeljen, további tényezők beemelése a működésbe minden esetben valamilyen plusz erőforrást igényel, akár arra fókuszál, hogy felelősen működjön, vagy arra, hogy érzékelje a körülötte zajló társadalmi hatásokat, folyamatokat. A gyakorlatban hívhatjuk ezt CSR-nak vagy társadalmi szerepvállalásnak is, a hangsúly azonban az aktivitáson van, amit aztán a tudomány oldaláról némileg árnyaltabban, a kifejezések közötti különbségek megragadásával is lehet értelmezni.”

(Reisinger Adrienn)

■ „[...] az önkéntesmenedzsment során nem elég az egyéni motivációkat figyelembe venni, hanem érdemes hangsúlyosan nyomon követni az önkéntesek életében jelenlevő külső tényezők változásait is, és ezt a tipikus életutat (ha azonosítható) betervezni az önkéntesek bevonását célzó programokba is. Ezek alapján az önkéntesek számára hozzáférhető feladatokat és tevékenységeket szerencsés nem csak a szervezet oldaláról végiggondolni, hanem abból a szempontból is, hogyan végezhető az önkéntes adott életszakaszában, és melyik motivációs faktorra található meg benne a válasz.”

(Pótó Judit–Sipos Norbert)

■ „Elmondhatjuk továbbá, hogy a crowdsourcing kampányok számának növekedése várható az elkövetkező években is, mely tendencia jellemzően addig fog fennállni – elsősorban a pénzadományokért indult kampányok esetében –, amíg nem lesznek túltelítettek a platformok. Ugyanis minél többen használják az online felületeket pénzgyűjtésre, annál nagyobb lesz a verseny, ami a támogató tömeg közömbössé válásához és/vagy döntési nehézségéhez vezet majd.

(Zsarnóczky-Dulházi Fanni–Kopper Bence–Zsarnóczky Martin–Dávid Lóránt Dénes)

■ „A DESI szempontrendszere alapvetően meghatározza a digitális társadalmi szerepvállalást, a kapcsolódó tevékenységek lehetőségeit mind az egyén, mind pedig a közösség számára. Ezek magukban foglalják a 21. századhoz illeszkedő digitális kommunikációt és eszközhasználatot, az online felületeken végzett értéktéremtő tevékenységet és annak hatásait is.”

(Demeter Róbert–Krájnik Izabella)

■ „Az önkéntesek úgy szerezhetnek interkulturális tapasztalatot, hogy egy korosztályoktól függetlenül együtt dolgozni tudó és akaró csapat tagjaivá válnak. Az itt elsajátított tudást pedig hétköznapi, iskolai, de akár munkahelyi környezetben is hasznosíthatják. Mindezzel pedig hozzájárulnak az AFS másik küldetéséhez, mely az elfogadás és a kulturális érzékenység fontosságát hangsúlyozza.”

(Vódlí Zsolt István–Kéri Katalin)

■ „Az MKKP a nehezebb, de hosszú távon kifizetődőbb utat választotta azaz, hogy bázisdemokratikus, a központhoz lazán kötődő, autonóm, civilekre alapozó szervezetet hozott létre. Ezek a közösségek akkor is tevékenyek és egységesek tudnak maradni, ha a választásokon nem érnek el kiemelkedő eredményeket, mivel maga a közösséghez tartozás tartja egyben a helyi szervezeteket.”

(Szegedi Péter)

ISSN 1786334-1

Ára 900 Ft